

**MAGYARORSZÁGI
ZSIDÓ ÉS ZSIDÓ EREDETŰ
CSALÁDOK**

SZERKESZTETTE
KEMPELEN BÉLA

Budapest, 1937.
Szerző saját kiadása

Minden jog, a fordítás joga is fentartva.

Viktória-nyomda, Király a. 3.

Előszó

A „*Magyarorszáai zsidó és zsidó eredetű családok*“ című jelen munkám is tisztára családtörténeti munka. Tárnya azoknak a zsidó és volt zsidó (át-tért) családoknak ismertetése, amelyeknek bizonyos történeti múltjuk van és amelyeknek egyes tagjai a magyar közéletben szerepet játszottak vagy játszanak, illetőleg a magyar kultúra terén érdemes munkásságot fejtettek ki.

Voltaképen egészen felesleges ugyan, de minden esetleges félremagyarázás elkerülése végett hangsúlyoznom kell, hogy tollamat munkám megírásánál sem filosemita, sem antiszemita érzelmek nem vezették. A családtörténetíró szeméi előtt ilyen szempontok nem lebeghetnek. Az egyének értékelésénél és méltatásuknál is a legteljesebb tárgyilagosságra törekedtem.

Munkám keretébe fel kellett vennem a zsidó származású áttért családokat is, mert az áttérés ténye nem szünteti meg az illetőnek zsidó családból való származását. Nem hagyhattam figyelmen kívül továbbá az egyes családok házassági kapcsolatait sem, annál kevésbbé, mert ezek az adatok alapot szolgáltathatnak a zsidóság asszimilálása sokat vitatott kérdésének biológiai szempontból való vizsgálatára.

A szoros értelemben vett családtörténeti adatok mellett azonban kiterjeszkedtem munkámban egyes családokkal kapcsolatos olyan eseményekre és mozzanatokra is, amelyek alkalmat nyújtottak a zsidóság történetébe és életviszonyaiba való némi bepil-

lantásra. Azt hiszem, hogy ezzel az eljárásommal csak .növeltem munkám érdekességét.

A munkám jelen első kötetében ismertetett családok között vannak igen figyelemre méltó olyan családok, amelyeknek története még egyáltalában nem vagy legalább is ilyen részletességgel még sehol sem jelent meg. A következő kötetekben folytatni fogom sorozatukat.

Munkámban bizonyára vannak tévedések, hibák. Mentségemül szolgáljon, hogy a kötetben tárgyalt családoknak előzetesen megküldtem reájuk vonatkozó adataimat, felkérve őket arra, hogy azokat nézzék át, egészítsék ki és esetleges tévedéseit igazítsák helyre. Köszönöm mindazoknak szíves támogatását, akik értékes adataikkal munkám tartalmát gazdagították, viszont azok, akik tartózkodó álláspontot foglaltak el vele szemben, maguknak tulajdonítsák, ha családjuk nem részesült bővebb ismeretében. A legközelebbi kötetekben azonban erre is nyílik még majd alkalom.

Abban a felfogásban adom át könyvemet a nyilvánosságnak, hogy a zsidó családok múltjára vonatkozó történeti adatoknak a viszonyok szemléletében minden mellétekintettől elvonatkoztatva történő felsorakoztatása végeredményben nem jelent mást, mint egy társadalmi rétegnek az ország egyetemleges történetében annak egy fejezetét és már ebből az általános szempontból is érdemes vele foglalkozni.

Budapest, 1937. évi május hava.

Kempelen Béla f

A magyarországi városok régi ghettoi között úgy történelmileg, mint lélekszámra és üzleti mozgalmasságra, valamint az onnét származó családok száma és jelentőségbe tekintetében is első helyen állt a *pozsonyi ghettó*.

Ghettónak nevezzük a városokban és más helységekben a zsidók részére ki jelölt azt a város-negyedet, amelyben régebben laktak, illetőleg lakniok kellett. A „negyed“ kifejezést azonban ne vegye az olvasó szószerint, mértani értelemben. A ghettó korántsem képezte bárhol is az illető helység területének egynegyed részét. Rendszerint egy hosszú, esetleg párhuzamosan haladó két-három sikátorszerű szűk utcából állt, azonban mindig a város falain belül.

A pozsonyi ghettó tulajdonképpen a XVI. században keletkezett. Zsidók azonban már ezt megelőzőleg is laktak Pozsonyban. Már III. Endre királynak 1291-ben Pozsony városa részére adott kiváltáslevele kiemeli, hogy az ottani zsidók élvezték a többi polgárok minden szabadságát. Amikor azonban a király 1360-ban elrendelte, hogy a zsidókat az ország egész területéről száműzni kell, a pozsonyi zsidók a várossal szomszédos Hainburgban telepedtek le. Néhány évre rá ugyan megint visszatértek, de a nagyrészt németajkú lakosság nem nagy rokonérzéssel látta őket újból a város falai között, a városi hatóság pedig működésüket megnehezítő sok korlátozást léptetett ellenük életbe és súlyos anyagi megterheléseket is rakott rájuk.

A pozsonyi zsidók a XV—XVI. századokban kevés kivétellel az ú. n. Zsidó-utcában (Judengasse) laktak. Az utca, később a Nagy-Kalapos (Grosse

Hutterergasse), majd pedig (1878-ban) *Hummel* János (1778—1837) hírneves zongoraművész és zeneszerző emlékére a Hummel-utca nevet kapta.

Az utcának a középkorban körülbelül 27 háza lehetett, de egyik-másik háznak kettős udvara is volt és nyolc-kilencszáz lélek lakhatott bennök. A zsidóknak a XV-ik századbeli pozsonyi telepe azonban nem egészen volt azonos más városok ghettóival, amelyekben kizárólag csak zsidók laktak, mert a pozsonyi Zsidó-utcában keresztényeknek is voltak házaik. Ezeknek a Zsidó-utcaba való beköltözésük a XIV—'XV. században történhetett, amikor pedig a zsidók kiűzetésük után újból visszatértek a városba, visszamaradtak régebbi lakásaikban. Viszont zsidók laktak a Zsidó-utcán kívül más utcákban is.

Amikor a mohácsi vész után Mária királynő ismét száműzte a zsidókat Pozsonyból, a szomszédos városokban és falvakban húzták meg magukat. Lassankint azonban kezdtek beszivárogni Váraljára.* Ámde itt sem volt sokáig maradásuk, mert a várkapitány onnét is kitiltotta őket. Csak a XVI. század legutolsó éveiben indult meg újabb beköltözésük a Vártelekre, amely terület *Pálffy* Miklós (1552—1600), a győri hős tulajdona volt, aki nagy megértéssel viseltetett a zsidók sorsával szemben és bizonyos Védúri adó (Schutzgeld) ellenében hozzájárult ahhoz, hogy a zsidók területén letelepedjenek.

Azokban a Pálffy-család védelme dacára 1712-ben Károly király koronázása előtt megint ki-

*) Váraljának (Zuekermantl) nevezték Pozsonynak a Várhegy déli oldalán fekvő területét, amely azonban nem függött össze a Vártelekkel (Schlossberg), bár együtt képeztek egy királyi szabadalmas községet. Kettőjük közé ékelődött be a szab. kir. városnak Vödrice nevű kettős házasa. Váralja és Vártelek egymást kiegészítő félkörben simultak a pozsonyi várhoz. Egyik oldalon? Duna, másik oldalon pedig villákkal beépített alacsony hegyek vették körül. Váralja a várkapitánysági uradalomhoz tartozott; régebben önálló község volt és csak 1850-ben egyesítették Pozsony városával,

zavarták őket vártelki otthonukból. Két évre rá azonban hatalmas patrónusra akadtak *Pálffy* Miklós (1657—1732) személyében olyannyira, hogy a „Pálffysche Schutzjuden“ 1714-ben már megalapíthatták hitközségüket is.

A zsidók száma újabb és újabb beköltözésekkel állandóan gyarapodott. Az 1736. évi országos zsidóösszeírás már 120 adófizető zsidó családfőt tüntet fel Pozsonyból, őseik főleg Cseh- és Morvaországból, Ausztriából és Németországból költöztek be. A városi tanács aztán 1784-ben engedélyt adott öt Pálffy-féle „Schutzjud“-nak — névszerint *Lemberger* Mandlnak, *Aron* Dávidnak, *Michel* Mandlnak, *M Schlesinger* Joachimnak és *Brill* Ádámnak — hogy az új „Neustift“-en boltot nyithatnak és letelepedhetnek.

A XVIII. század derekától kezdve a Várúton I- már patikájuk és zsidó orvosuk is volt.

Bár a vártelki zsidóságnak tűzoltósága is volt, még sem tudta megakadályozni, hogy 1797-ben a tűzvész el ne hamvassa a zsinagógát és számos zsidó házat, majd pedig az 1809. és 1811. évi tűzesetek áldozatául esett a zsidó községháza és levéltára is. A kegyelemdőfést a pozsonyi ghejtóra az 1913. évi május 14-iki tűzvész adta meg, amikor 97 zsidó ház, köztük a jesiva tanháza is a benne levő nagy könyvtárral a tűz martaléka lett.

Maga a ghejtó azonban nem volt annyira siralmas állapotban, ahogyan azt egyes írók feltüntetik. Tény, hogy III. Károly király rendelete folytán a zsidók által lakott utcákat a város többi utcáitól elkülönítették és kapuit esténként lezárta a városi őr, Mária Terézia pedig eltiltotta a keresztényeket attól, hogy a ghejtóban lakhassanak, a házaknak azonban legalább egy része mégis szinte „modern“-ek voltak és voltak köztük olyanok is, amelyek valóságos urasági házak benyomását keltették. Hiszen nem egy nemes úrnak is volt benne háza és még sem lehettek

annyira nedvesek, sötétek, egészségtelenek, amint írják, ha az 1790. évi koronázás alkalmával egész csomó előkelőség volt bennök elszállásolva (1. alább).

Magában a gheztóban azonban kora reggeltől késő délutánig lázas üzleti tevékenység folyt. Pozsony a XVIII. század végén és a XIX. század elején még nem volt kereskedő város. Ami keresztény bolt volt benne, főleg gyarmatárukat tartott. Aki tehát másféle árut venni vagy eladni akart, a gheztóra kényszerült. Itt aztán talált is mindenféle árut, amit csak keresett. Mégis főleg a textilárúk voltak a legkeresettebb cikkek. Ebből aztán volt is különösen gazdag raktár a pozsonyi gheztóban. A XIX. század első évtizedeiben nem kevesebb, mint harminc textilárúnagykereskedő működött benne. Általában mind jólétnek örvendett, vagyonszak voltak.

Magában a városban egyetlenegy számottevő gyarmatárúkereskedés volt: a keresztény *Scherz Fülöp*. Nála vásároltak a zsidók is. Igen körültekintő üzletember volt, aki keresztény személyzete mellett zsidó alkalmazottat is tartott. Még hitelezett is a zsidóknak, de csak addig, amíg ki nem házasította az illető leányait. „A zsidó, ha leányát ki házasítja, könnyen szegényem bérré válhat“ — volt *Scherz Fülöp* üzleti elve a zsidókkal szemben.

Nagy örömmünnepe volt a gheztónak II. Lipót 1790. évi nov. 15-én Pozsonyban végbement koronázása. Résztvett benne a pozsonyi zsidóság is, de ami talán ennél is nagyobb büszkeséggel töltötte el a gheztót. az a koronázási ünnepségre Pozsonyba sereglett igen sok előkelő uraságnak a gheztóban való elhelyezése volt. A szebbnél-szebb fogatok, hátaslovak, az előkelőségek és kísérő személyzetüknek a Zsidó-utcában jövésemenése eddig soha nem látott élénkséget adtak az utcának és látványosságot nyújtottak a gheztó aprajanagyjának. Sokáig is büszkélkedtek vele a pozsonyi zsidók, hogy gheztó-

jukban mely udvari és más előkelőségek voltak elszállásolva a koronázási ünnepek ideje alatt.

De még nagyobb szerű és politikailag is jelentősebb volt I. Ferencz császárnak, feleségének és egész udvartartásuknak 1802. máj. 13-án Pozsonyban történt látogatása.

A „*Pressburger Zeitung*“ máj. 14-iki száma így írja le a fejedelmi vendégeknek a zsinagógában történt látogatását:

„In denen bey Gelegenheit des feyerlichen Einzuges Ihrer K. K. Majestäten veranstalteten Feyerlichkeiten, verdient über die von der hiesigen Judengemeinde auf dem Schlossberg errichteten schönen Triumphpforte, sowie auch derselben prächtigen Erleuchtung und geschmackvolle Verzierung, wie wir schon bereits im letzten Stück unseres Blatt gemeldet haben, noch nachfolgende nachgetragen zu werden. Die gedachte Ehrenpforte als auch die Synagog waren aufs Herrlichste erleuchtet und war jedermann der freie Eintritt in dieselbe erlaubt. Am Abende des folgenden Tages nach dem feyerlichen Einzuge zwischen 9 und 10 Uhr genoss die sämtliche Judengemeinde das allerhöchste Glück, beyde K. K. Majestäten, wie auch die sämtlich anwesenden Erzherzoge K. K. Hoheiten in ihrer Synagoge in tiefster Demuth bewillkommen und verehren zu können. Aller höchst dieselben wurde dasselbst von den zwei Aeltesten der Gemeinde, welche unter zwey prächtigen Thronhimmeln zwey reich geschmückte Gesetzes-Bollen trugen unter allgemeinen Vivatrufen und Trompeten und Paukenschall empfangen und bewillkommnet. Ihre Majestäten und K. K. Hoheiten liessen sich dann auf die für Allerhöchstdiesel den zubereiteten Polster nieder, gegenüber wurde das auf diese Feierlichkeit verfasste Gebet (wovon auch eine deutsche Übersetzung zu haben ist) von einem der Aeltesten der Gemeinde in hebräischer Sprache mit abwechselnder Musik

gesungen und sodann Sr. Majestät, dem Kaiser und den sämtlichen Erzherzogen K. K. Hh. in tiefster Demuth in reichen Einbänden überreicht. Sr. Majestäten verweilten über dreiviertel Stunde daselbst und unterhielten sich nach geendigtem Gebet mit dem Aeltesten der Gemeinde über verschiedene Gegenstände und haben sich sodann unter huldvollster Aeusserung Ihres Allerhöchsten Wohlgefallen nach Ihrer Wohnung verfügt. — Wegen dieser Allerhöchsten Gnadenbezeugung wird die Gemeinde an einen in der Synagoge passenden Platze ein prächtiges Denkmahl dieser Tage zu ehren in Marmor hauen lassen und aufstellen.'

A „*Vereinigte Ofen-Pester-Zeitung*“ máj. 14-iki száma pedig pozsonyi tudósításból a következőleg számol be az uralkodónak a pozsonyi zsidók részéről történt fogadtatásáról:

„Die Beleuchtung der inneren und äusseren Stadt am 12. war einfach, aber niedlich, nur dir Städtische Triumphforte und Jüdische Synagoge auf dem Schlossberg zeichneten sich durch eine Menge von Lampen, transparenten Inschriften und allegorischen Bildern besonders aus. Der jüdische Tempel stellte eine Lauberhütte vor und war mit Tannen und Fichtenreisigen, dann reichen, kostbaren Tapeten ausgeziert. Von aussen in Form einer Triumphforte, also auch von innen zahlreich und geschmackvoll beleuchtet. Beide K. K. Majestäten, der Kronprinz und die ältere Prinzessin, wie auch die Erzherzogen Anton und Rudolph K. K. Hoheiten besahen Abends die Beleuchtung und beglückten auch die jüdische Synagoge mit Höchstihrer Gegenwart, wo dann zu dieser Feyerlichkeit in hebräischer Sprache verfassten Gebete und Lieder in abwechselnden Absätzen von Vokal-Gesang bei gut besetzter Musik abgesungen wurden. Zuletzt ward auch nach dem Wunsche des Kronprinzen Ferdinand K. H. der Tabernakel eröffnet, derselbe dahin hinauf

gehoben und ihnen alle Religionsgeheimnisse vorgewiesen, sodann die Allerhöchsten Herrschaften unter unzähligen Vivatruffen durch die in Reihen und Spalieren, aufgestellten, ganz schwarz gekleideten Juden, die Synagoge mit wahren Vergnügen und Wohlgefallen verlassen haben“ (L. „Judaica“, szerk. *Bettelheim* Sámuel, Bratislava, 1937. évi 21—22. sz. 28—33. old.)*

A zsidók egyenjogúsági törekvései csak lassan érték el a jogok fokozatos kiterjesztése alapján a polgárisodás eredményeit. A jogkiterjesztésnek sok ellensége volt és amikor az 1840. évi XXIX. t.-c. országgyűlési tárgyalására került a sor, a tiltakozások özöne hangzott fel ellene. Amikor pedig a zsidók egyenjogosításáról szóló 1867. évi XVII. t.-c. került parlamenti tárgyalásra, az egyik püspök így nyilatkozott a javaslat ellen:

— A zsidóknak semmiféle engedményeket nem adhatunk. Mert az elsőt követni fogja a második és így folytatódik ez tovább, amíg nem válnak a? ország polgáraivá. Pedig állandóan a Messiáshoz fohászkodnak, aki őket vissza fogja vezetni Palesztinába.

Deák Ferenc, „a haza bölcse“, ekképen válaszolt a felszólalásra:

— Azt hiszem, hogy valamennyien, a püspök urat is beleértve, meg lehetünk elégedve, ha a zsidók addig is jó magyarok és jó polgárok lesznek, amíg a Messiás valóban eljön, hogy őket Palesztinába vezesse vissza.

A pozsonyi ghetből igen sok tekintélyes zsidó

*) A pozsonyi ghetónak igen nagy irodalma van. Belőle csak néhány munkát említek azok számára, akiket története közelebbről érdekel: Deutsehinger: Führer durch Pressburg und seine Umgebung (1873), Löwinger II.: Pressburger Ghetto-bilder (1900), S. Mayer: Wiener Juden (1918), Kemény L.: A pozsonyi vár és váralja (Bratislava, 1933), Ortway T.: Pozsony város története, I—IV. K. (Bp. 1892—1912), u. ő.; Pozsony város utcái és terei (Pozsony, 1905), stb,

család került ki. A későbbi nagykereskedőcégek egykori ősei nagyrészt ebből a ghettóból széledtek szét a szélrózsa minden irányában. Hogy csak néhányat említsek, felemlítem közülök a következő családokat: *Beer, Bettelheim, Biach, Frank, Frankfurter, Leitersdorf, Lemberger, Lipschitz, Löwy, Mayer, Oppenheim, Tedesco, Trebitsch, Wolf, stb.*

Szóljunk elsöben is a *Bettelheim* családról.

A család eredetének kérdése még nincs tisztázva. Sigmund *Mayer* szerint Bettelheim kisközség Túlin közelében és szerinte a család innét származik. Egy másik verzió szerint Magyar-Brúdból való és innen került Pozsonyba. Más felfogás szerint a család egyszerűen „Bot-Leckem in Frez Israel“-ból származnék. Alexander *Kohut* a „Jewish Encyclopedia“-ban pedig a család nevével kapcsolatban a következő legendát beszéli el:

Élt Pozsonyban egy zsidó, akit igazságossága miatt „becsületes zsidó“-nak neveztek. Felesége aminő szép, épannyira erényes is volt. *Bethlen* gróf, aki heves szerelemmel lángolt a szép asszony iránt, elhatározta, hogy erőszakkal megfogja szöktetni. Nyílt téren feltette lovára és elvágatott yele. De az asszony férje a lovag után vetette magát és kiragadta nyergéből feleségét. Ez a hőstette a „becsületes zsidó“ nevét „Bethlen-Jud“-ra változtatta meg. Festmény is van arról, hogy miként szabadtóttá ki feleségét Bethlen gróf karjaiból. Ez a kép a gróf Erdödy család tulajdonában van.

A *Jewish Encyclopedia* ennek a legendánál? idejét a XVIII. század közepére teszi, ami azonban anáchronizmus. minthogy a családot 1700 előtt *Bethlehem-nek* hívták.*

Ez a legenda pedig sohasem történt meg. Igaz ugyan, hogy a család régebbi neve „Bethlen-Jud“ volt, de a névnek semmi köze sincs a fen-

*) L. Jüd. Familienblatt 1928, No. 21.

nebb előadott legendához és a *Bethlen* családdal csak annyi kapcsolata van, hogy a család egyik őse udvari zsidója volt valamelyik *Bethlenének*. Nincs kizárva, hogy a család őse *Bethlen* Gábor fejedelemmel költözött be Pozsonyba, aki tudvalevőleg több ízben tartózkodott a koronázó Pozsonyban, sőt két országgyűlést is tartott (1619., 1620) benne. Vele együtt talán más zsidók is jöttek Erdélyből Pozsonyba „Bethlem-Jud“-dal. A *Bethlem-Jud-ból* lett aztán *Bethleem*, *Bethlehem*, majd pedig *Bettelheim*. A XVIII. század közepén többféle változatban fordul elő a család neve. így olvassuk Jacob és Löw *Betlheim-et*, Salamon *Betlehem-et* és Maike Mysés *Bethlent-t*. Ennek a századnak derekán már főleg *Bethlehem* alakban fordul elő és így van írva a lipcsei Misekönyvben 1729-ben „Sámuel *Bethle-*» *hem* Pressburg”* neve is.

A család nevével Pozsonyban először 1709-ben találkozunk. Ekkor fordulnak elő ott *Bettelheim* Loeb vice-zsidóbíró, akinek a „Schlossgrunde“-n két háza is volt és Rafael, családjának szintén tekintélyes tagja. Ugyanekkor találkozunk Pozsonyban *Bethlehem* Zsuzsával, aki minden valószínűség szerint azonos személy az 1736. évi összeírásba felveti *Bettelheim* SandelleL 1710-ben előfordul a család neve *Bethleem* alakban is, amelyből a „heim“ szócska hozzácsatolásával lett aztán *Bettelheim*. Ez a szócska állítólag az egyén származáshelyére utal és ez történt a *Bettelheim* család nevével is, amikor az eredeti *Bethleni* vagy *Bethlehem* névhez, a „heim“ szócska hozzácsatolásával lett *Bettelheim*.

A család tagjai tősgyökeres pozsonyi zsidó család tagjainak tartják magukat és meggyőződésük szerint ahány *Bettelheim* csak van, mind Pozsonyból valók és onnét széledtek szét szerte az országja, sőt határain túl is.

Tény, hogy az ismert *Bettelheim* egyének származásának száalai mind Pozsonyba nyúlnak vissza.

Az ily nevű összes családbelieket azonban közös Ősre még sem lehet visszavezetni. Így a pozsonyi ghettóban nevelkedett *Bettelheim* Mózes is, aki hitközségi elnök volt és akinek sógora volt a kikeresztelkedett *Cahnann* Antal, aki 1822-ben történt elhalálozásakor óriási vagyonát megosztotta három nővére, *Bettelheim* Mózesné, *Papperiheim* Wolfné és *Guttman* Sámuelné között. Mind a három nővér férje hithű zsidó volt. Amikor például a pozsonyi jesivát betiltották, *Bettelheim* Mózes egymaga húszezer forintot áldozott, hogy a rendelet visszavonását kieszközölje.

Bettelheim Mózes fiai közül *Kálmán* is elnöke volt a hitközségnek, *Fiilöp* (Ráfael) pedig 1868-ban a zsidó kongresszuson Pozsonyt képviselte. Az orthodox autonómia egyik buzgó harcosa volt. *Kálmán* fia, *Bettelheim Mór* pedig egyike volt a műveit orthodoxia mintaképének.

Ennek a családnak egyik ága a Galgócra elszármazott az a *Bettelheim* Lipót (Mayer Léb) is, aki a XVIII. század második felében jeles orvos hírében állt és háziorvosa volt *Erdödy* József gróf kancellárnak is. Egy alkalommal sebészeti műtéttel a kancellár életét mentette meg. Egyik forrásom szerint az általa akkor használt műszerek ma is megvannak a család birtokában.

Kutattam az erre vonatkozó „dokumentumok” után, de nem találtam rájuk. *Erdödy* József gróf (1754—1824) kancellárról Galgócon alig maradt más emlék vissza, mint hogy - szüleivel a galgóci temető kápolnájában van eltemetve. A kancellár minden emlékét özvegye és örökösei 1824-ben elvitték Galgócra. *Erdödy* József gróf egyébként egyike volt kora legtekintélyesebb férfiúinak. Volt kancellár, miniszter, királyi főasztalnokmester, aranygyapjas vitéz és nyitrai főispán, akit I. Ferenc császár- király is meglátogatott galgóci várában 1803-ban. *Bettelheim* Lipót később 1830-ban

— I. Ferenc császár-királytól „a királyi Ház és a nemesség körül szerzett érdemei elismerésül“ arany érmet is kapott. Nagy kitüntetés volt ez akkor egy zsidó számára!

Ebből a családból származott az 1830-ban Gálgócon született *Bettelheim* Albert Siegfried (Áron) rabbi, szintén orvos és hebraista tudós (megh. 1899), akinek felesége *Weintraub* Henriette az első magyar zsidó tanítónő volt 1860-ban a komáromi izr. hitközség főrabbijává választotta, de haladó irányzata miatt kénytelen volt csakhamar Kassára menni, ahol „Dér Jude“ címen hetilapot indított meg, amelyben a kongresszus haladó iránya mellett foglalt állást. Amikor emiatt kiközösítéssel fenyegették meg, kivándorolt Amerikába, ahol több helyen működött mint rabbi, orvosi diplomát is szerzett és mint gyógyító orvos is tekintélyt szerzett magának. Történt pedig, hogy amikor 1899-ben szülei sírjának látogatása után ismét vissza akart utazni Baltimóréba, a hajón meghalt. Az utasok között nem lévén rabbi, a hajón utazott két katolikus pap adta meg neki a végtisztességet egészen aszerint a szertartás szerint, amint azt a zsidó rítus előírja. Ők mondták el felette a Kadist, mialatt holttestét a tengerbe bocsátották alá.

Fia volt *Bettelheim* Félix, aki 1861-ben Gálgócon született és 1890-ben Baltimóréban halt el. Atyjával vándorolt ki Amerikába, ahol már húsz éves korában orvosi diplomát szerzett, majd a St. Quantin állami börtön orvosa, később hajóorvos, végül pedig a Panama-csatorna és vasút orvosfőnöke lett.

Ugyancsak Gálgócon született az 1800-as évek elején *Bettelheim* Sámuel szintén orvos, aki résztvett az 1848—49-iki szabadságharcban. Nálánál nagyobb nevezetességre emelkedett felesége, *Bettelheim* Éva, aki jeles hebraista és talmudi jogszakértő volt.

Az orvosi pályán egyébként még több *Bettel-*

heim működött. így *Bettelheim* John Bernardé (sz. 1811-ben Pozsonyban, meghalt 1869-ben Brookfieldben), Chaim fia, aki az orvosi diplomát 1836-ban Páduában szerezte meg; mint hajóorvos szolgált, majd török ezredorvos lett Szmirna mellett. Később otthagyta zsidó hitét és 1848-ban misszionáriusnak ment a Japán mellett fekvő Lu-Csu szigetekre, ahol 7 évig működött. Az első volt, aki a Bibliát japán nyelvre fordította. Innen Amerikába vándorolt, ahol mint lelkész és mint orvos szolgált. Japánban 1926-ban szobrot emeltek emlékének.

Egy másik ugyancsak Pozsonyban született (1840) *Bettelheim*-orvos volt *Bettelheim* Károly is, aki igen sok orvosi munkát írt német nyelven és egyideig szerkesztője is volt a „Medizinisch-Chirurgische Rundschau“-nak. Meghalt Bécsben 1890-ben.

A pozsonyi *Bettelheim* családhoz tartozott *Bettelheim* Antal (1819—1889), 1848—49-es huszárkapitány, pestmegyei szolgabíró is, aki 1862-ben nevét *Gajáry-ra* változtatta (5194 62. B. M.). Miskei és csertői előnével 1887-ben magyar nemességet is kapott. Atyja Pozsonyban szintén orvos, a gróf Pálffy-család háziorvosa volt.

Bettelheim, utóbb *Gajáry* Antal kétszer nősült. Első felesége *Száky* Karolina (1832—1860), második *Milassin* Ilma volt. Gyermekei voltak:

első feleséglétől

1. *Gajáry* Ödön (1852—1919) és

2. *Gajáry* Jolán (sz. 1857), aki hajósi *Tarajossy* Sándorhoz (megh.) ment nőül. Gyermekeik:

a) *Tarajossy* Sándor,

b) *Tarajossy* Jolán,

c) *Tarajossy* Ödön,

d) *Tarajossy* Margit és

e) *Tarajossy* Béla.

Második feleségétől:

3. *Gajáry* Géza (megh. 1934), Vác város

polgármestere volt, akinek felesége, galsai *Kovách* Elvirától gyermekei vannak.

4. *Gajáry* Béla, ny. pécsi törvényszéki elnök, aki *Horváth* Máriát vette nőül.

5. *Gajáry* Irén (megh. 1919), férje volt *Popovics* Gyula.

Az 1. alatti *Gajáry* Ödön (1852—1919) szabad-elvű politikus és neves publicista, az „Az Újság“ (ma „Újság“) c. politikai napilap megalapítója, országgyűlési képviselő, utóbb főrendiházi tag volt.

Érdekes 1898 jan. 3-án tartott képviselőházi beszéde, amelyet a képviselőház naplója után a kötetekben ismertetek.

A képviselőházban *Rakovszky* István beszéde közben *Gajáry* Ödön az alábbi közbeszólási tette:

— Nincsen szava ez ellen a függetlenségi pártnak? (Nagy zaj és mozgás a szélsőbaloldalon. — Elnök csenget.)

Elnök: Kérem a képviselő urat, hogy ne szóljon közbe.

Rakovszky István: A t. képviselő úr közbeszólására legyen szabad egy kis adomával felelnem. Mióta én a Háznak tagja vagyok, abban a nagy megtiszteltetésben részesülök, hogy *Gajáry* Ödön t. képviselő úr engem előadásomban zavarni kíván. Nyilván azt akarja, hogy beszédemet gyorsabban fejezzem be. Nagyon hasonlít ez az eljárása azon vén rabbinuséhoz — *Bettelheim* volt a neve — akit elhívtak egy haldokló zsidóhoz, hogy a halálzási imákat mondja el. A haldokló zsidó talán nem akart még gyorsan meghalni és a rabbinus ezért türelmetlen volt, azért kissé gyorsabban mondta el az imákat. Ezt észrevette a haldokló zsidó és felnyitotta a szemét és azt mondta: *Bettelheim, Bettelheim, sterben muss ich, aber drängen lass ich mich nicht.* Én is azt mondom a kép-

viselő úrnak, be kell végeznem beszédemet, de erre kényszeríttetni magamat semmi körülmények között nem engedem.

Gajáry Ödön: T. Ház! Iménti közbeszólásom alkalmából aposztrofált engem Rakovszky István képviselő úr... Ami pedig vonatkozik arra a személyes dologra, amelyet a képviselő úr, mint nagyon szellemes dolgot, készenlétben látszott tartani ellenem, *én sohasem csináltam titkot abból, hogy micsoda családból származom és nem is szégyenlem* (Helyeslés jobbfelől). *Magyarul tudok is beszélni* (Éljenzés jobbfelől). Ami pedig azt illeti, hogy van-e azon Bettelheim rabbi közt és én köztem hasonlóság, akiről a képviselő úr beszélt, igenis én koncedálom. hogy van (Halljuk! Halljuk!) A képviselő úr azt mondja, hogy az az én rabbi ősöm — lehet, hogy olyan is volt — (Egy hang balfelől: Nem mondta! Felkiáltások jobbfelől: Ki lehetett venni a szavaiból. Nagy zaj. Elnök csönget. Halljuk! Halljuk!) megjelent és egy beteg ember halálát akarta sürgetni. Hát én-nekem nem szándékom ugyan a képviselő úr beszédének meghalását siettetni és egyről biztosítom a képviselő urat, hogy valahányszor beszél, mindig azt a benyomást teszi rám, mint-ha egy beteg ember beszélne (Derűtség és helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a szélsőbaloldalon).

Rakovszky István: Személyes kérdésben szólok fel. Egészségesen jöttem ide, de megláttam a nagy többséget és megbetegedtem tőle. (Derűtség a szélsőbaloldalon. Elnök csönget). Ami azt illeti, hogy én a képviselő úr őseit kerestem valahol Bettelheim rabbiban vagy máshol, távol áll tőlem (Közbekiáltások jobbfelől: Ezt lehetett érteni a szavaiból!) Én egy tényt beszéltem el, amelyet hallottam, semmiféle kö-

zelebbi összekötetést benne nem kerestem (Ellenmondások jobbfelől. Zaj).

Gajáry Ödön felesége kossuthi *Ábrahámffy* Kornélia (megh.) volt, akitől hét gyermeke származott.

1. *Kornélia* (sz. 1873), aki báthori *Fónagy* Józsefhez (megh.) ment nőül (Kalocsa).

2. *Stefánia* (sz. 1877) *Born* Frigyes báró (sz. A 1873) neje (1899). Gyermekeik:

a) *Born* Stefánia bárónő (sz. 1899),

b) *Born* Gyula Frigyes báró (sz. (1901),

c) *Born* Beatrix bárónő (sz. 1903). Férje *Szalatnay* Benő követ (Cairo). Leányuk:

Szalatnay Andrea.

3. *Erzsébet* (sz. 1883). férje tahi *Unger* Richárd (1877—1929) volt.

4. *István* (sz. 1884), zeneszerző, több opera, bálját, operett, vonósnégyes, dal, stb. szerzője. Felesége *Pekárdy* Margit, akitől gyermekei:

a) *Ödön* (sz. 1919) és

b) *István* (sz. 1924).

5. *Ilona* (sz. 1890), férje *Martin* József dr. (Gyöng). Gyermekeik:

a) *Martin* József,

b) *Martin* Ferenc,

c) *Martin* Ilona,

d) *Martin* Júlia.

6. *Katalin* (sz. 1892).

7. *Kálmán* (sz. 1895), felesége *Bossányi-Havas* Mária (elv.), utóbb *Töreki* Ivánné. Fia:

Tibor (sz. (1926).

Pécs városa 1692-ben határozatilag mondta ki, hogy zsidót falai közé nem fogad be. Ezt a fogadalmat a város minden év husvét hétfőjén a belvárosi templomban ünnepélyesen megújította. Sőt az újonnan megválasztott városbírónak is ugyancsak nyilvánosan a templomban külön le kellett tennie a ti-

kdöm megtartására a fogadalmat. Igaz ugyan, hogy ez a tilalom nemcsak a zsidókra, hanem a protestánsokra is vonatkozott, azonban mégis főleg a zsidók ellen irányult.

A tilalom egészen 1781-ig állt fenn, addig az időpontig, amíg József császár kiadta a „Keresztény türelmesség“-ről és „A zsidóság rendszabályozásáról”⁴ szóló rendeletét (1781. okt. 29., illetőleg 1783. márc. 31). Ebben a „Rendszabály”⁴⁴-bán több rendbeli követelményt írt elő a zsidóságra nézve, de engedményeket is tett nekik. Így meghagyta, hogy a zsidók csak az istentiszteleteknél használhatják a zsidó nyelvet, világi használatban pedig olyan nyelvet kell használniok, amelyet az országban a keresztények beszélnek, tehát főleg a magyar-, német-, eset'eg a latin nyelvet. Hogy az illető vidéken dívó nyelvet elsajátíthassák, a már létező nemzeti (elemi) iskolákba zsidó gyermekek felvételét is megengedte, ahol pedig a zsidók nagyobb számban laknak, önálló zsidó iskolát állíthatnak fel. A helytartótanács egy leirata aztán kijelenti, hogy körülbelül tíz év múlva 25-ik életévét még be nem töltött olyan zsidó, aki nem tudja igazolni, hogy a keresztény vagy zsidó nyilvános elemi iskolát elvégezte, nem fog iparűzésre engedélyt kapni. Nem nyithat boltot, nem kereskedhetik gyapjúval, bőrrel, dohánnyal, gabonával és bérleti vállalkozást sem űzhet. Elemit végzett zsidókat fel lehet venni a gimnáziumokba és ennek végeztével az egyetemre is, kivéve a theológiát.

A város azonban ezen rendelkezések dacára útját állta annak, hogy benne zsidók telepedjenek le. / Hiába kérelmezi egy Jakab Mózes nevű szentgyörgyközségbeli lakos, hogy az elemi iskolában tanulni akaró zsidó „nemzet” számára konyhát és asztalt tarthasson a városban és hasztalanul folyamodik *Bachrach* Lázár a városi tanácshoz azzal a kérelemmel, hogy „a város pénzforgalmának eme-

lésére“ dohány- és gabonakereskedést űzhessen, a város nem adta meg letelepülésükre az engedélyt, sőt a helytartótanácshoz és a királyi biztoshoz intézett felterjesztéseiben is elhárította magától zsidók részére a letelepülési engedély megadását.

A gordiusi csomót a királyi biztos vágta ketté. Megengedte, hogy két zsidó, *Fuchs* Salamon és *Weismayer* Márk beköltözhesse Pécsre.

Ekkor történt, hogy Pécs város árlejtést hirdetett egy rituális konyha bérletére (1788). A kiáltási ár 60 forint volt, de *Weismayer* Márk 75 forintot ígért a bérletért. A város a szerződést meg is kötötte vele. Két évre rá azonban nagy meglepetés érte úgy *Weismayer* Márkot, mint *Fuchs* Salamont; a város közölte velük, hogy (1790) máj. 1-én túl zsidó-háznépükkel együtt tovább nem tűri meg őket a városban. A helytartótanács azonban meghagyta őket Pécsen és ugyanekkor *Engel* Péter, *Lówy* Izrael, *Klein* Fülöp és *Ullmann* Károly is „türelmi engedélyt“ nyertek.

Weismayer Márk konyhája ellen azonban panasz volt. Az 1791 évi Gyertyaszentelő utáni napon tartott vásáron résztvett zsidók azzal vádolták meg, hogy konyhájában uzsora-magas árakat számít az étel- és itáineműekért. A tanács megvizsgálta a panaszt, de alaptalannak találta Megállapította, hogy az ekkor már 105 pengőt kitevő bérösszeggel a felszámított árak arányban állnak.

A következő évben már csak két zsidó-család lakott Pécsen: az *Engel* és a *Weismayer* család. De ezek sem értek meg békességben egymással. Állandó volt köztük a torzsalkodás. Először a sakkolás miatt tüztek egymással össze, amikor pedig *Weismayer* Márk zsinagóga felállítására kért engedélyt a várostól (1804), *Engel* Pétéi ellenkérelmet terjesztett elő. A tanács azonban mindkettőjüket elutasította.

Weismayer Márk leányát — Saroltát — a Te-

veiben lakó *Ullmann* Károly vette nőül. 1811-ben — 60 éves korában az iránt folyamodott a városhoz, hogy öregségére való tekintettel magához vehesse leányát és vejét. A város ebbeli kérelmével elutasította, de a helytartótanács megadta az engedélyt, de csak arra az időre, amíg Weismayeri életben van.

Weismayer 70 éves korában 1813-ban elhalt. Felesége bizonyos Veronika volt. Fiai voltak az 1780 körül született *Mózes*, az 1792 körül született *Dávid* és az 1797 körül született *Izrael*.

Dávid az 1830-as években halálozott el és 11 élő gyermeket hagyott vissza nagy nyomorban. *Mózes* még 1846-ban is élt és pálinkafőzéssel foglalkozott. Felesége korábban halt el. de volt két gyermekük: egy fiú és egy leány. Egy női alkalmazottat is tartott. Évi jövedelme 100 forintban van kimutatva.

Az özvegy *Weismayer-né* 1846-ban gyermekei tartották el. Évi jövedelemfeleslege csekély 5 forintot tett ugyan ki, de azért cselédet tartott.*

Az utóbb jánosii előnévvel magyar nemességet nyert *Engel* család őse, *Péter*, bizonyos *Fuchs* zsidó családjába házasodott be. Első felesége halála után a Németbolyból származott özv. *Schwabach-né* szül. *Szűszkind* Máriát vette nőül, akivel 1819-ben kétezer forint hozományt kapott.

Amint már fentebb említettem, ebben az időben Pécsen csak a *Fuchs* és *Weismayer* családoknak volt lakhatási joguk. Ez a két család tiltakozott is *Engel* letelepedése ellen de a város tanácsa megengedte neki, hogy ott lakhasson Pécsen (1820). Meghalt szegényen 1823-ban. Két apró gyermekei hagyott hátra: az 1820-ban született *Adolf*-ot

*) Cserkúti Adolf: Az első pécsi zsidók,

(megh. 1903) és a nálánál két évvel fiatalabb *Simon-t*.

Az özvegy — szegénységére való hivatkozással — bejelentette a városnak, hogy újból férjhez megy és engedélyt kért arra, hogy kisebb kinlevőségeinek behajtása és egyéb ügyei rendezése végett még két évig Pécssett maradhasson. 1824-ben házasságra is lépett *Stern* Jakab rohonci származású zsidóval, akinek azonban türelmi engedélye nem volt arra, hogy Pécssett lakhasson. Mégis sikerült ottmaradnia és használt ruhákkal való kereskedéssel tartotta fenn családját.

Engel Adolf igen keserves körülmények között kezdett neki az életnek. Szegénysége miatt iskoláit nem folytathatta, pedig szeretett tanulni. Vett tehát néhány darab ceruzát és elkezdett velük házalni, vásár- és ünnepnapokon pedig a püspöki könyvtárba járogatott olvasgatni. Tizenhatéves korában dohánykereskedéssel is foglalkozott, két évre rá pedig használt ruha és használt bútoros boltot nyitott (1838). Huszonhároméves korában (1843) nőül vette *Justus* Annát. A szabadságharc idején mint nemzetőr szolgált, később gubaccsal is kereskedett és házat vett. Majd fakereskedést nyitott és építkezéseket is vállalt.

Elindult a vagyonosodás útján. A városban fürdőintézetet, gőzfűrészt, parkettaagyarat létesített, stb. Az „Engel Adolf“, majd pedig az „Engel Adolf és fiai“ cég nagy vállalattá nőtte ki magát. Azután megvásárolta a felsőmindszenti uradalmat és megvette Montenuovo Alfréd hercegtől a jánosii birtokot, amelyen saját költségén iskolát állított fel; fizette a tanítót, a gyermekeket pedig író- és tanszerekkel látta el.

Sok egyéb közéleti tevékenység fűződik még emlékéhez, amely érdemei elismerésül jánosii előnévvel 1887-ben magyar nemességet kapott a kö-

vetkező címerrel: paizsfővel ellátott és alatta homorú ékkel hasított pajzs; az arany színű ékben zöld földből kiemelkedő stilizált tölgyfa, a pajzs-nak az ék melletti kék színű részeiben jobbról arany fogaskerék, balról ezüst sarló; az arany színű pajzsfőben egymás mellett 4 stilizált vörös rózsza; sisakdísz: a koronából kiemelkedő szárnyas angyal mindkét kezét oldalt kinyújtja; takaró: kék-arany; jelmondat kék szalagon: „Assiduo laboré“.

Elnöke volt a pécsi izraelita hitközségnek, amelynek javára tízezer koronás alapítványt tett.

Legnagyobb ténykedése azonban a komlói szénbánya felfedezése és fejlesztése volt. Már 72 éves volt, amikor geológiai tanulmányai azt a meggyőződést érlelték meg benne, hogy birtokának Komló községben fekvő területének szenet kell tartalmaznia. Hónapokon át maga fogta kezébe az ásót és kapát, míg végre sok kétkedéssel és gúnyal fogadott feltevése beigazolást nyert. Ma a komlói bánya, amelyet az állam vásárolt meg, igen értékes és gazdag kőszéntelep és több megyét lát el villanyvilágítással. A hálás község a falu legszebb utcáját nevére nevezte el, az iskolaépület mellett álló szobra pedig beszédes tanúja egy fáradhatatlan élet gazdag erdmiényeinek.

Meghalt 1903-ban Döblingben, sajátos véletlen folytán ugyanott, ahol bálványa, Széchenyi István gróf önkezűleg vetett véget életének.

Néhány más ténye: az új izraelita imaház építésére nagy összegeket adományozott; ő alapította a pécsi Talmud-tárát; ő mozdította elő Kohuf Sándor dr. főrabbi monumentális „Aruch“jának ki nyomtatását és élete végéig testtel-lélekkkel a zsidóság minden hazafias mozgalmának veleérzője volt. Pécs szab. kir. város nevére utcát nevezett el, ezzel is elismerve a város szépítése körüli érdemeit.

„A túrt zsidó megtúrtje volt Engel Adolf,

amikor pályafutását megkezdte. Most a gyárainak kürtőiből kigomolygó füst az ő nemesi címerét rajzolja az égre, a kaszák pengéséből a sík mezőn, a csákányok tompa koppanásaiból a föld alatt, a gőzmozdonykerekek robogásától a síneken, az ő látásának, bátorságának, teremtő, kitartó munkásságának himnusza gyűródzik össze. Benne is valóra vált az Ige: A kő, amelyet az építők megvetének, szegletkövé lett. Isten akarta így!“ (Arcképek 1910. évi leleplezésekor Perles Ármin dr. főrabbi emlékbeszédéből).

Engel Adolfnak nyolc gyermeke volt: négy fiú és négy leány: *József, Sándor, Gyula, Mór* s *Hetén, Berta, Lujza* es *Marianna*.

József (sz. 1851) Pécs város egyik legtekintélyesebb polgára. A pécsi ipartelepek és jánosii uradalmának fáradhatatlan sáfárja. Több mint négy évtizeden át tagja volt Pécs törvényhatóságának. Az Orsz. Vöröskereszt Egylet —buzgó működése elismerésül — díszoklevéllel tüntette ki. A X-ik kerületi izr. hitközség elnöke. A komlói szénbánya és vasút államosítása alkalmával udvari tanácsosi címet kapott. Dulánszky volt pécsi püspök egyik díszbédjén találkozása volt Galimberti, néhai bécsi nunciussal. Cap Martinban jelenvolt boldogult Erzsébet királyné emléksobrának leleplezésén és ő volt az, aki a Himnusz hangjai mellett beszéd kíséretében a magyarság nevében koszorút helyezett a mű talapzatára. „F. J. de Sinoja“ álnév alatt több munkát írt, amelyek között a legjelentékenyebb a „Das Antisemitenthum in dér Musik“ című könyve. A zsidó történelemből merített tárgyú több tragédiát is írt.

Fia, *Richárd*, a kommunizmus után felekezete védelme miatt fogságot szenvedett. *Róbert* fia dr. pol. az irodalom terén is működött („Eötvös és a magyar zsidóság“)

Gyula (sz. 1856), udvari tanácsos, a Dunagőzhajózási Társaság volt igazgatója, ocsárdi nagybirtokos, a pesti izr. hitközség egyik vezető egyénisége volt. A komlói szénbánya és vasút körül kifejtett munkásságáért szintén udvari tanácsosi címet kapott. Meghalt Budapesten 1934-ben. Felesége maróthi *Fürst* Lenke volt.

Móric szépirodalmi és közgazdasági szakíró, akinek két színdarabja is van és szakmunkái főleg a vámpolitikával és fakereskedelemmel foglalkoznak. Meghalt Bécsben 1924-ben.

Fia. *Frigyes*, dr. bécsi egyetemi tanár, szociológus és történetíró.*

A napóleoni háborúk idején történt, hogy az ujonc-verbuváló bizottság előtt Pécssett megjelent egy szegény zsidó, aki a következő ajánlattal állt elő: hajlandó végigküzdeni az egész háborút, ha a város előzetesen hozzájárul ahhoz, hogy — ha élve kerül vissza — türelmi engedélyt kap Pécs városában és olyan foglalkozást űzhet, amelynek keresetéből fentarthatja magát.

Pécs város tanácsa elfogadta az ajánlatot és *Lówy* Izraelt elvitték katonának. Nem tudom, hogy hol és meddig szolgált, tény azonban, hogy amikor visszatért, a város helytállt szavának: türelmi engedélyt adott neki, mindössze azt a feltételt tűzve ki, hogy a városban rendes lakást kell tartania, egyébként pedig házaló iparában nem gátolja.

Lówy Izrael azonban csak rövid ideig élhetett jogával, mert néhány évre rá meghalt. Két kis gyermek maradt utána.

A város gálánsán hozzájárult *Lusztig Anna* nevű özvegyének ahhoz a kérelméhez, hogy elhalt férje iparát ő folytathassa.

De az özvegy sem élt vele sokáig. Férjhez ment

*) Cserkúti: i. m.

egy *Klein* Fülöp nevű rácvárosi, teljesen szegény zsidóhoz. Házassági szerződést is kötöttek egymással (1812), amelyben *Klein* Fülöp kötelezte magát arra, hogy feleségét és két gyermekét „azon szabadság segítségével, amelyben az özvegyet Pécs város részesítette s illetőleg melyet első férjétől örökölt” — eltartja.

A város azonban *Klein* Fülöp részére nem adott türelmi engedélyt. Hiába folyamodtak a helytartótanácshoz is. „A feleség a férj állapotát követi, túrt zsidónőből meg nem túrt zsidónővé lett³ — mondja a helytartótanácsi rendelkezés.

A város fel is szólította *Klein* Fülöpöt és feleségét, hogy Pécsset azonnal hagyják el. Nem engedelmességek a felhívásnak, mire 1812-ben karhatalommal távolították el a városból.

A *Hertzka* — utóbb *Hámos* — család a morvországi Bielitz-Bialából a XIX. század harmincas éveiben költözött be Magyarországra. Már korábbi hazájában igen tekintélyes és vagyonos család volt, amiről számos jótékony alapítvány is tanúskodik. *Hertzka* Nathaniel (1806—1870), aki Pesten telepedett le, itt gvapjú-nagykereskedést folytatott és jólétnek örvendett. Felesége a Nyitramegyéből ugyancsak Pestre költözőit, jómódú *Friedmann* családból való *Friedmann* Katalin volt, akitől 4 fia született. Ezek legifjabbika *Hertzka* Károly (1849—1924) igen előkelő praxissal rendelkező orvos volt Pesten (az Orsz. Közegészségügyi Tanács tagja), aki nemcsak háziorvosa volt az akkori közélet igen sok kiválóságának, hanem teljes mértékben bírta bizalmukat, mondhatnám: kebelbeli barátságban álltak vele.

Felesége *Brode* Hona (1836—1909), dr. *Brode* Lipót igen tekintélyes pesti ügyvéd leánya volt.

Nevezett *Hertzka* Károly dr. hámosfalvi előnévvel 1912-ben magyar nemességet kapott.

Fia *Bábért* (sz. 1878) nagykorúságát megelő-

zöleg katolizált, majd nevét *Hómos-ra* változtatta. Közgazdasági pályafutását a Magyar Általános Hitelbanknál kezdte meg. Később a „Hermes“ bank első ügyvezető igazgatója, majd az Országos Magyar Ipari Jelzalog Intézet ügyvezető igazgatója lett, jelenleg pedig több előkelő iparvállalat igazgatóságában vesz részt azok irányításában. A volt 16-ik es. és kir. huszárezred tartalékos tisztje. Kincstári főtanácsos.

Felesége dr. *Sturm* Margit (sz. 1883., ref.)
Siurm Albert (1851—1909) és *Brode* Júlia leánya.

Fia: *Jlamos* László dr. (sz. 1905) mérnökdoktor.

Mint érdekességet említem meg, hogy a családból nem kevesebben mint tizen voltak orvosok.

A Herztka-Hámos családdal kapcsolatban említett *Brode* család Rauswitzből került Magyarországra s *Brode* Lipót puritán gondolkodásáról közismert előkelő ügyvéd volt a XIX. század közepén Pesten. Azok közé az ügyvédek közé tartozott, akik nem vállaltak el olyan ügyben ügyvédi képviselést, amely meggyőződésük szerint meg nem nyerhető. Mondják, hogy egy alkalommal, amikor valaki olyan ügyben akarta képviselétével megbízni, amelyet megítélése szerint megnyerni nem lehetett és az illető minden áron vele akarta képviseltetni magát a kérdéses ügyben, mérgében letaszította a lépcsőn. Az ügyvédi kar történetéről írt munka említi, hogy amikor a bíróságok kissé szűkkeblűen szokták honorálni az ügyvédi ténykedéseket, *Brode* Lipót részére egyetlen egy jogi véleménye honoráriumát huszonötezer forintban (!) állapította meg a Kúria.

Felesége *Mayer* Elisabette volt, akitől leánya, *Ilona* (1856—1909) *Hertzka* Károly dr. (1849—1924) orvoshoz ment nőül, unokahuga, *Júlia* pedig *Shirm* Albert (1851—1909) nejevé lett.

Az a *Sturm* család, amelyről fennebb volt szó, Liptószentmiklósra való. Ott született 1851-ben *Albert* (megh. 1909) publicista és tanár. Papi családból származott, ő pedig tanári oklevelet szerzett és nléhány évig tanárkodon is. Azután az újságírói pályára lépett és 1896-ban megalapította a „Budapesti Tudósító“ című félhivatalos könyvatos lapot, amelynek tulajdonosa lett. Németre fordította Arany János „Buda halálá“-t és több önálló kötetje is jelent meg. Felesége *Brode Júlia* volt. Leányát, dr. *Sturm Marigot* (sz. 1883. ref.) *liámos* (Hertzka) Bobért (sz. 1878) kincstári főtanácsos vette nőül.

III. Károly császár osztrák tartományaiban csökkenteni akarván az ottani zsidók számát, 1726-ban rendeletet adott ki, amely szerint a jövőben minden zsidó családból csupán csak egy férfitag nőszülhet meg. Minthogy így a cseh- és morvaországi zsidó családok többi fiai el voltak zárva a családalapítás lehetőségétől, ezekből az országokból a zsidó fiatalemberek egész serege jött Magyarországra, hogy itt megtelepedjenek és megházasodjanak. Ugyanis ilyen korlátozás a magyarországi zsidó családokra nem állt fenn. Ezek a cseh- és morvaországi zsidó ifjak aztán főleg a magyar felvidéket lepték el.

Így telepedett le Liptószentmiklóson Szender Venezia is, aki ott 78 éves korában 1830-ban el is halt. Sírköve még megvan az ottani zsidó sírkertben. Felirata szerint leik Lob Chajit (Szabó) családneve ekkor még Venezia volt. Később németesedett el *Venetianer-re*. A név valószínűleg a család olasz származására utal.

leik Löbnek 7 fia volt. Közülük *Náthán* Kés-márkon lakott és kilencven évet élt. Nagy talmudista volt és több talmudikus munkát írt. Egyik fia, *Károly* tanító volt Liptószentmiklóson és jeles hebraista hírében állt. Másik fia, *Móric* filozófus,

egyetemi tanár, a Hegeli bölcseletről terjedelmes munkát írt, majd Párisba került és az ottani Magyar Egyesület főtitkára lett. — *Albert* (Wézer) Kecskeméten volt rabbi, akinek gyermekei közül ketten a papi pályára léptek. Az idősebb *Sándor* (1853—1902) húsz éves korában áttért és reformátussá lett. Éveken keresztül külföldön tartózkodott, majd pedig Ujsovén lelkészkedett (1889). Kiváló szónok és nagytudományú pap volt, aki után több theológiai munka is maradt fenn, öccse, *Lajos* (1867—1922) volt, akit 1892-ben avattak rabbivá, majd pedig középiskolai tanári diplomát szerzett. Előbb Csurgón, aztán Lúgoson, végül (1897 óta) Újpesten volt főrabbi. Tanára volt a budapesti rabbiképző intézetnek és többek között megírta a magyar zsidóság történetét (1922). Nevéről Újpesten utcát neveztek el és az ő nevét viseli az általa alapított újpesti zsidó közművelődési egyesület is. Felesége *Ehrenfeld* Regina Szigetvárról származott. Négy gyermeke közül *Ilona Vaály* Ilona néven ismert színésznő; *Piroska* dr. kozmetikus sebész; *György* mérnök; *Mártha* férjnél van.

leik Lőb legfiatalabb fia, *Jakab* dr. Bécsben orvosi oklevelet szerzett, majd Miskolcon telepedett le, tiszteletbeli főorvos, törvényhatósági bizottsági tag, a miskolci Stefánia-Szövetség megalapítója, stb. Fia, *Sándor* karmester és zeneszerző. *Izor* dr. mint zákányi körorvos halt el. Utána *Sándor* dr. foglalta el atyja örökét. *Ernő* dr. az újpesti Baedergár igazgatója.

Az igen kiterjedt családból többen megmagyarosították nevüket. Igv a ref. hitre tért *Venetianer* Sándor nevét *Velentszei-re* változtatta, míg mások a *Vincze* családnevet vették fel.

A magyar színművészet egyik reprezentánsa *Rózsahegy* Kálmán (sz 1873) kormányfőtanácsos, a Nemzeti Színház örökös tagja. Neve felvett név,

amelyet nevelőapja, *Rózsahegy* Ödön (1854—1901) szintén színész után vett fel. l'öleg a népies humor egyik legkiválóbb interpretálója, de egyaránt jeles Shakespeare, Molière és sok más klasszikus író darabjainak komikus szerepeiben is. Katholizált (1929). Felesége *Hevesi* Angela, *Hevesi* József volt szerkesztő leánya, akinek egy színdarabja 1909-ben bemutatásra került a Nemzeti Színházban. Házasságuk 1903-ban történt. Gyermekük *László* hírlapíró és *Marica*, akit 1932-ben tornyai báró *Schosberger* György vett nőül. Mindkét gyermeke szintén katolizált (1930).

A politikai élet terén mint országgyűlési képviselő, a publicistika terén mint az „Egyetértés” című, már megszűnt politikai napilap egyik megalapítója és 1910-től kezdve a „Pesti Hírlap” munkatársa, igen széleskörű közéleti tevékenységet fejtett ki *Mezei* Ernő (1851—1932) és a pesti izr. hitközség életében mint az Országos Iroda elnöke, két cikluson át országgyűlési képviselő, ügyvéd és kiváló kereskedelmi jogász tette emlékezetessé nevét testvérbátyja, *Mezei* Mór (1835—1925) is.

A család őse *Grinfeld* — *Grünfeld* — Marcus, a sátoraljaújhelyi izr. iskola „professzora”, amely címet 1780-ban kapta, amikor a II. József császár rendeletéből megnyílt nevezett iskolához tanítóul nevezték ki.

Azonban a császár halála után az iskola feloszlott és *Grinfeld* Marcusnak új elhelyezkedés után kellett néznie. Jobb kilátások hiányában beállt egy *Teitelbaum* nevű mádi borkereskedőhöz — könyvelőnek.

Történt pedig, hogy Zemplénmegye új főispánt kapott. Az új főispán fogadtatásán természetesen a zempléni zsidóság is képviseltetni akarta magát. Igen ám, de baj volt. A sátoraljaújhelyi zsidók között egy sem volt, aki latinul tudott volna. Már

pedig a főispánt abban az időben nem lehetett más nyelven üdvözölni, mint csak deák nyelven.

Ekkor eszébe jutott valakinek, hogy mégis van a vármegyében egy zsidó, aki latinul tud: *Grinfeld* Marcus. Elmentek hát érte Mádra és felkérték, hogy a zsidóság nevében ő üdvözölje latin nyelven a főispánt.

Grinfeld Marcus hiába szabadkozott a megtisztelés ellen, a küldöttség végre is megnyerte őt az ügynek. Megígérte, hogy hát ha más, nálánál hivottabb nincs, a zsidóság élén latin nyelven üdvözölni fogja a megye új főispánját.

Felutazott Sátoraljaújhelyre és Thorával a kezében a zsidó küldöttség élén ékes latin nyelvű dikciót vágott ki“ a főispán elé.

Ezidőtájt (1805) eskedték meg aztán tolmácsnak „a zsidó iratoknak a fennálló formula szerént való“ pontos fordítására.

Utána a tolmácsi tisztet rokona, *Grünfeld* Sámuel „Örökölte“ (1835) és pedig azzal a megállapodással, hogy a „rendes törvényszékek ideje alatt állandóul, a rendkívüliekben pedig, midőn a törvényszéki elülülő ezen zsidó esketőnek a zsinagógában léte vagy egyéb szolgálattétele eránt rendelését kiadja, mindannyiszor minden nap 12 ezüst kir. napibér a házi pénztárból fizettetni rendeltetik“.

Grünfeld Sámuel a zsidók *Hézl* néven nevezték. Az 1850-es évek végefelé halt meg. Fia, *Péter* már Pesten lakott.

Mezei Ernő és *Mór* anyai nagyapja *Friedliber* Izsák sátoraljaújhelyi „adófizető“ volt. Meghalt 1828-ban. Felesége, *Schön* Ziszel 1864-ben halálozott el. Gyermekeik voltak *Friedliber* Albert, *Friedliber* Pinkász, akinek *Ignác* nevű fia honvéd dandárorvos volt és nevét 1871-ben *Békési-ra* változtatta; *Friedliber* Mayer (megh. 1886), 1848 49-iki honvédhadnagy; *Friedliber* Samu, akinek fiai *Fodor-ra* magyarosították nevüket: *Friedliber* Ida és *Fried-*

WERTHEIMER SÁMSON
1658—1724

liber Klára. Ez a *Friedliber* Ida volt *Mezei* Ernő és *Mezei* Mór édasanyja.

Mezei Ernő (1851—1932) Sátoraljaújhelyen született. Jogi tanulmányait a pesti egyetemen végezte. 1881-ben függetlenségi programmal országgyűlési képviselővé választották és a parlamentben főleg az önálló nemzeti hadsereg, az általános népoktatás és a vegyes házasság mellett tartott beszédeket, Igen élénk publicistikai működést is fejtett ki és több önálló könyve is van.

Mezei Mór (1835—1925) ügyvéd és publicista, 1861-ben gróf Andrássy Gyula mellett ú. n. kisköve volt Zemplénmegyének. Ugyanebben az évben résztvett az Országos Izraelita Magyar Egyesület megalapításában, amelynek titkára és lapjának szerkesztője lett. A lap nemzeti szelleme miatt katonai bíróság elé állították és lapját a rendőrség beszüntette. Az emancipáció után az izr. kongresszuson a neológok vezére, később pedig az Országos Iroda elnöke lett. Két cikluson át a lipótvárosi kerület országgyűlési képviselője is volt.

A *Wertheimer* (Wertheim, Wertheym, Wertheimber, Werthaimber) család egyike Középeurópa legrégebb zsidó családainak. Talán a legrégebb is. Tagjai ma is közöttünk élnek.

A Wiener Stadtarchivnak 1401 nov. 9-én kelt egy okirata említést tesz egy házról, amely „weilent des Wertheymen gewesen ist“, aki a kutatók szerint minden kétségen kívül már 1330-ban szerepel mint a bécsi Chevra Kadisa elöljárója.

Alexander Dietznek Frankfurtban 1907-ben megjelent „Stammbuch dér FrankfurterJuden“ című munkája szerint a Frankfurt a/M. város törzskönyvében 1450-ben szerepel először egy Saul von *Wertheim*, aki ugyanezen törzskönyv tanúsága szerint 1460-ban halt meg.

A család legkiválóbb tagja *Wertheimer* Sám-

son volt, aki 1658-ban született Wormsban, 1684-ben érkezett Becsbe, ahol 1724-ben bekövetkezett haláláig lakott. Családjának védlevelét (Schutzbrief) már II. Mátyás királyunk mint római császár adományozta, amelyet aztán II. Ferdinand 1630-ban Regensburgban megújított. *Wertheimer* Sámson egyike volt a maga idejében a legnagyobb vonalú embereknek, akinek szolgálatait három királyunk és pedig I. Lipót, I. József és III. Károly vették igénybe a legkülönfélébb ügyekben. Legelső sorban a birodalom pénzügyeiben volt sokszor egyedül irányító szerepe, amely szerepétől megfosztani még az oly nagy hatalmasságnak, mint aminő Kollonich bíbornok volt, sem sikerült. A birodalom állandó pénzzavarában egyedül ő tudott kisegítő lenni. Döntő szerepe volt a birodalom hadjáratainak lefolytatásában. kezdetben rokona és első főnöke, *Oppenheimer* Sámuel társa gyanánt. Talán jellemző ebbeli működésének értékére, hogy *Oppenheimer* a 35 éves férfiúnak más járandóságain felül évenként 24.000 tallér fizetést adott. Néhány évi közös működés után már egyedül ténykedett úgy a törökök elleni, mint később a spanyol örökösödési háború pénzügyei lebonyolítása körül. I. Lipót nemcsak udvari főfaktorának nevezte ki és nemcsak az örökös tartományok és Magyarország főabbijának tette meg (Der gesammten Judenschaft in des Kaisers-Landen vorgesezter Rabbiner 1703. VIII/27.), amely állás-az ő esetében nem annyira egyházi állás volt, hanem sokkal inkább azt jelentette, hogy teljhatalommal és mint legfelsőbb fórum döntött az örökös tartományok és Magyarország zsidóságának összes ügyeiben. De elhalmozta fiát, *Wertheimer* Farkast is legszemélyesebb kegyeivel és kitüntetéseivel, úgy Sámsonnak, mint fiának 100 dukát súlyú arany nyakláncot ajándékozott arcképével, amelyet megfelelő alkalmakkor nyakukon viseltek.

Lipót király sógorának, Károly Fülöp pfalzi

választófejedelemnek Lubomirski hercegnővel való házassága alkalmával teljesített kitűnő szolgálatai elismerésül 1000 dukátot adományozott azzal a meghagyással, hogy magának ezüst és arany asztali készletet szerezzen be érte, hogy rangjának megfelelő háztartása legyen. Erre a parancsra, illetve kitüntetésre úgy Lipót király, mint utódai és fiai I. József és III. Károly királyok későbbi szabadalmaikban ismételten utalnak. Nem csoda, hogy Savoyai Jenő herceg, aki különben legnagyobb jóakarója volt, hiszen győzelmes hadjáratai részére ő szerezte meg a szükséges anyagi eszközöket és akinek, valamint Lajos badeni örgrófnak a királyhoz intézett jelentései szerint a törökök elleni háborút *Oppenheimer* és az ő segítségével nélkül nem lehetett volna megnyerni, II. Károly trónralépése után a következőket írta:

„Naponkint vannak példáink arra, hogy egy megfelelően fellépő asszony, legyen az bár csak egy színházi hősnő vagy egy ravasz pap (Schwartzrock) sőt egy fondorkodó zsidónak tiszteletet parancsoló szakálla is egész nemzetek sorsát döntik el“.

I. Lipótnak 1703. aug. 29-iki szabadalomlevelét, amely oldalakon keresztül sorolja elő *Wertheimer* Sámsonnak Személye és birodalma körüli érdemeit (Magyar Oklevéltár, Ben. Rés. 9. Sept, 1719., Ben. Rés. 28. Nov. 1721) utódai trónraléptük után azonnal újból megújították. Így I. József 1705 máj. 22-én, III. Károly 1712 jan. 5-én, kibővítve azoknak az érdemeknek felsorolásával, amelyeket *Wertheimer* Sámson velük szemben külön szerzett.

Volt idő, amikor ő és fia, Farkas, akire öregedő korában cégének vezetését 1710 körül bízta, az udvari kamarától, amely a birodalom pénzügyeit vezette, többet követelt 6 millió forintnál (!) Fia, Farkas a bajor államtól 3,637.000 forintot követelt, arai főleg arra az örült fényűzésre volt visszavezethető,

amelyet Karl Albrecht 1722-ben lakodalma alkalmával fejtett ki. Ebben az időben „Juden-Kaiser“-nek nevezték, miután már a palesztinai zsidóság a neki juttatott nagyszabású adományaiért a „Szentföld fejedelme“ címmel tüntette ki.

Egykori tudósítások szerint előkelő megjelenése, kitűnő államférfíui modora és tapintata, a reá bízott kényes természetű feladatok elvégzésénél mindent átfogó nagy tudományossága s különösen felekezeti különbség nélkül kulturális és emberbaráti célokra határtalan áldozatkészsége példátlan tiszteletet és tekintélyt szereztek személyének.

Amikor 1700-ban Eisenmenger „Entdecktes Judentum“ rágalmozó fércmunkája megjelent, *Wertheimer* Sámson kérelmére I Lipót király, I. Frigyes porosz király és János Vilmos pfalzi örgróf heves tiltakozásai ellenére, megtiltotta a munka terjesztését, amely tilalom folytán a nevezett fejedelmek állandó óvásai dacára csak 1741-ben, tehát 17 évvel *Wertheimer* Sámson halála után nyert a könyv konfiskálása feloldást és csak további harminckét év múltán kerülhetett a közönség kezei közé.

Jellemző egyéniségére és gondolkodásmódjára, hogy ő, aki 200.000 holland-forint hozományt adott leányainak, végrendeletében gyermekei házasságára nézve a következőképen rendelkezett:

„Határozott kívánságom mindegyik gyermekemre egyaránt kiterjedőleg, hogy legifjabb fiam annak idején házassága alkalmával sem vagyona vagy szépségre, sem díszre vagy nagyságra nem tekintve, egy Izraelben nagyra tartott, nagy megbecsülésben részesülő tudós-
nak leányát vegye feleségül“.

A társadalmi életben oly nagy tekintélyre tett szert, hogy Bécs körüli birtokán nagy vadászatokat rendezett, amelyeket Farkas fia vezetett. így az 1720 október havában tartott tíznapos ilyen vadá-

szaton sok előkelő vendég volt nála, köztük Savoyai Jenő herceg, az angol követ gróf Catigan és mások. Egy más alkalommal Liechtenstein Antal Flórián herceg, a császár főudvarmestere tartózkodott nála egy hétig, Jenő herceg pedig több ízben fogadta el *Wertheimer* Farkasnak is a meghívását. Lipót király azért is hálás volt neki, mert az 1690-es években ő kezdeményezte a máramarosi sóbányák kiaknázását, ami a kincstárt jelentékeny jövedelemhez juttatta. A király személyes bizalma és hozzá való jóindulata sok olyan feladatot juttatott neki, amelyek nyilvánvalóan kidomborítják a királyoknak iránta való kegyeit. Ő intézte péld. a császári Ház főhercegeinek és főhercegnőinek hozomány-, ke Lengye- és nászajándék- stb. ügyeit. Ő intézte a Józsefnek császárrá való koronázásával kapcsolatos pénzügyi kérdéseket és az 1712. évi uttrechti béke hasonló feladatait. Amidőn Lipót király Savoyai Jenő hercegnek hálája elismerésül 300.000 forintot ajándékot kívánt adni — amelyet József császár a maga részéről még 100.000 forinttal toldott meg, *Wertheimer* Sámson volt az, aki ezeket az összegeket előlegezte.

Fényes társadalmi élete és az a körülmény, hogy élete utolsó évtizedét Kismartonban, mint a magyarországi főrabbi akkori székhelyén töltötte, sok magyar fourrai hozta ismeretségbe. Különösen jóakarója volt Batthyány Ádám gróf és özvegye Batthyány-Strattmann grófnő. Segítségükkel Sopron-, Vas- és Zalavármegyékben, Stájerország határmentén negyven községben telepedhettek le és alakíthattak új hitközségeket a zsidók.

Úgy Magyarországon, mint Ausztriában — Németországtól eltekintve — sok *Wertheimer* család van, amelyekről feltételezhető, hogy valamennyien *Wertheimer* Sámson családjához tartoznak. Részint egyenes leszármazottjai, részint azon körülmény folytán, hogy működése idején sok rokonának és

családbelijének tette lehetővé az országba való be-
költözését, illetőleg pártfogása alatt létbiztosító le-
telepedésüket. A németországbeliek közül külön is
felemlítendő a nagy jötevő „gerenthi“ báró *Hirsch*
Móric édesanyja, aki egyenesen leszármazottja volt
Wertheimer Sámsonnak, valamint gróf *Lanko-*
rowsky főállamiigyzsnek jelenleg is élő felesége,
továbbá Julius *Wertheimer* kölni és Max *Werthei-*
mer frankfurti egyetemi tanárok, akiket az árja-
törvény fosztott meg katedrájuktól.

Angliában él a híres műgyűjtő *Wertheimer*
Asher családja, amelynek tagjait a világhírű Sar-
gent amerikai festő festette meg. A British National
Gallery ezeknek a képeknek külön termet szentelt.
Az angol parlament azzal tisztelte meg, hogy egész
kivételesen elfogadta tőle ajándékuul Crombell Oli-
vér szobrát a parlament részére.

Párisban nagy szerepet játszanak a francia
sport terén Pierre és Paul *Wertheimer*. Elismert
festőművész volt Gusztáv *Wertheimer*.

Ausztriában a család egy része nemességet ka-
pott és Wertheimstein előnevet, később nevét álta-
lában von *Wertheimstein* névre változtatva át. Kö-
zülük többen lettek a Rotschild-ház egyedüli meg-
hatalmazottjai és többen elnökei a bécsi hitközség-
nek is. Ennek a hitközségnek és az Alliance Israeli-
te Universelle-nek elnöke volt Joseph Bitter von
Wertheimer, megalapítója és kiadója a XIX. szá-
zad közepén megjelent híres *Wertheimer*-féle nap-
tárnak. Az osztrák zsidók egyenjogosításának egyik
úttörője volt. Egyenes leszármazottja volt *Wert-*
heimer Sámsonnak Leopold v. *Wertheimstein* is,
számos filantropikus intézmény megteremtője. Ün-
nepelt nejének, Josefin v. *Wertheimstein*-nek és leá-
nyának, Franciskának döblingi kastélya évtizedeken
át gyűlhelye volt Bécs tudományos, irodalmi, mű-
vészi és színészi kiválóságainak. Ausztriában szüle-
tett a híres fizikus Wilhelm v. *Wertheimer*, aki ké-

sőbb a párisi Ecole Polytechnique-nek volt nagynevű tanára. A jelenben élő osztrák lírikusok egyik kiválósága Paul *Wertheimer* fiatal költő. Hofrat Prof. dr. Salamon *Frankfurter*, a bécsi Egyetemi Könyvtár igazgatójának anyja szintén *Wertheimer*-leány.

Magyarországon telepedett le a *Wertheimstein* család egyik tagja, aki a híres dr. *Grosz* Frigyes nagyváradi szemész unokáját vette nőül, amely házasságból származott a londoni Charles *Rotschild* neje, született *Wertheimstein* Rózsika. Magyar *Wertheimer-ek*. közül való monon dr. *Wertheimer* Ede (1848—1930), történetíró, egyetemi tanár, a Magyar Tud. Akadémia tagja, valamint *Wertheimer* Adolf, az Országos Magyar Zsidó Múzeumnak, az Izr. Magyar Irodalmi Társulatnak és a Ferencz József Orsz. Rabbiképző Intézetnek elnöke, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat volt tiszteletbeli igazgatója, műgyűjtő, stb.

Wertheimer Sámson, valamint utódai házasságuk révén az európai zsidóság legkiválóbb családaival kerültek rokoni kapcsolatba. Ezek közül a családok közül a legelőkelőbbek Simon *Michel* (Heine dédatyja), Armstein *Biedermann*, Erlanger Eschkeles *Königswarter*, Leidesdorf *Oppenheimet* Pereira *Springer*, valamennyien károsított családok, Továbbá a *Beith*, *Behrens*, *Gomperz*, *Philippson*, *Snapper*, *Speyer*, *Sulzbacher*, *Uffenheim*, *Wachenhausen* és a *Wetzler* család.

Wertheimer Sámson életét befejezhette csorbítatlan tekintélyben és tiszteletben. Nevét nemcsak a még ma is működő és a bécsi hitközség kezelése alatt álló nagy *Wertheimer*-alapítvány örökítette meg, de munkásságával és életével az irodalom is foglalkozott. Ez utóbbi szerzők közül különösen kiemelendők Prof. Dr. *Kaufmann* Dávid, Dr. M. *Grünwald*, *Wachstein* stb. munkái. — Az egész ismertetés *Wertheimer* Adolf kutatásai alapján épült fel.

V. ö. még *Marlibreiter* M.: Beitr. zur Geschichte der jüd. Gemeinde Eisenstadt (Wien, 1908) számos helyen; *Gold* H.: 14., 116., 151., 428. stb.

A magyarság török eredetének legbuzgóbb kutatója, *Vámbéri* Armin szegénysorsú zsidó szülők gyermeke volt. Eredetileg *Bamberger-nek* hívták. Atyja fiatalon elhunyt. Anyja éjjel nappallá téve szorgalmas munkával igyekezett biztosítani kis családja legégetőbb szükségleteinek kielégítését, de ennek dacára életük küzdelmes volt. — *Ármin* a pozsonymegyei Szentgyörgyön született 1832-ben. Ő maga azonban Dunaszerdahelyt (ahová anyja később férjhezment) tartotta szülővárosának „és nem azt a másikat, melyben a fizikai világosságot megpillantottam“ — írja „Küzdelmeim“ben. Ifjúsága tele volt nélkülözésekkel. „Amikor más gyermek térdig jár a rózsában és az aranyos ifjúkor örökké derült ege mosolyog le rá, nekem akkor csak tövis, nélkülözés és sokszerű nyomorúság termett“. „Heteiken át nem kaptunk mást, csak fekete kenyeret és krumplit. A kávé és a tej a csemegeféle osztályába tartozott nekünk“. Emellett a szegénység mellett még béna is volt.

Tizenhárom éves korában az ortodox zsidó felfogás szerint elévén nagykorúságát, létfontosságáról magának kellett gondoskodnia. A vézna és béna kisfiú tehát anyja kíséretében elindult Szentgyörgyre, hogy ott beiratkozzék az első latin osztályba. Itt is csak nyomorúsággal telt volt élete. Sem jó lakása, sem jó kosztja nem volt. De ennek dacára szorgalmasan tanult.

A szabadságharc után újból kezébe kellett vennie a vándorbotot. Közben sok csalódás is érte. Ily körülmények között gondolt arra, hogy elmegy Keletre. Útnak is indult. Megtanult törökül, arabul, perzsául. De nagy útitervének megvalósításához

egyébre is volt szüksége, mint csak komoly elhatározásra. Elsősorban pénzre. Ez pedig nem volt.

A jótékony sors mégis hozzásegítette, hogy megtehesse utazásához legalább az első lépést.

Bekerült a „Pesti Napló“ szerkesztőségébe, majd pedig a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával eljutott vágyai teljesülésének küszöbéig: Konstantinápolyba. Itt mint kávéházi szavaló, majd mint házi nyelvmester megismerkedett előkelő emberekkel és részben az ő segítségükkel 1862 május havában felszállhatott egy Lloyd-gőzörsre és elindulhatott Trapezuntba. A kivai és bokharai út előtt még bejárta Perzsiát, majd egy mekkai zarándok-csappal — szegény dervisnek öltözve — megindult Kiva és Bochara felé. Onnan Szamarkandot érintve Heraton és Merván keresztül elérkezett Teheránba. Útja körülbelül nyolc hónapig tartott.

Amit *Vámbéri* Ármin az ősi török népről geográfiai anyagban magával hozott, abszolút tudományos érték. Érdemei elismerésül a Magyar Tudományos Akadémia és számos külföldi tudományos intézet is tagjai sorába választotta. Számos magas rendjellel is kitüntették.

Meghalt 1913 szept. 15-én.

Fia, *Rusztém* (sz. 1872) ügyvéd, kiváló kriminalista, 1901—18. a budapesti egyetemen a büntetőjog magán-, majd c. rk. tanára volt. 1904 óta a „jogtudományi Közlöny“ szerkesztője. Több büntetőjogi munkát is írt.

A Rózsai, illetőleg muraközi *Radnay-Rózsay* családot előbb *Rosenfeld-wk.* hívták. Nevét *Rosenfeld* Simon sebész 1862-ben változtatta át *Rózsai-ra.* (6447/62. B. M.) Fia, *Rózsai* József (1815—1885) a szabadságharc alatt tábori kórházi orvos, majd Budapest és Pestmegye főorvosa volt. Élénk tevékenységet fejtett ki a zsidóság megmagyaroso-

dása terén és egyideig a zsidó hitközség elnöke is volt. — A családból *Károly* (sz. 1864) nevét *Radnai-ra* változtatta és *Radnay-Rózsay* kettős névvel és muraközi előnévvel 1912-ben magyar nemességet kapott. Budapesti szénnagykereskedő, a Hazai Vilamosági r.-t. vezérigazgatója és a Magnezitgyár egyik alapítója volt. Felesége *Frank* Ella (Frank Antal leánya.) Gyermekei:

1. *Miklós* (Radnay) szül. 1900-ban. Festőművész, aki főleg alföldi tárgyú festményeivel és portraitjaival ért el különböző tárlatokon és kiállításokon jelentős sikereket. Kitért. Felesége *Czank* Ilona (r. k.) volt, akitől azonban elvált. Leánya:

Judit (sz. 1927).

2. *Károly* (sz. (1903), felesége *Kalmár* Erzsébet.

3. *Andrea* (sz. 1905.)

A *Wodianer-család* Csehországból vándorolt be Magyarországra. Első ismert őse *Weidman Mór*, másképen *Woidzislaw* Sámuel, aki 1750 körül telepedett le a bács megyei Eperovác nevű helységben. Szegedre fia, *Fülöp* (megh. 1820) költözött át az 1780-as években. Vagyonos, jótékony, igen tekintélyes férfi volt, aki a szegedi izr. hitközség életében előbb mint esküdt, majd mint bíró nagy szerepet játszott és 1792-ben házhelyet is adományozott zsinagóga építésére, amelynek költségeihez tízezer forinttal járult hozzá. Szegeden *Reb Feives Ehprevitz* néven volt ismeretes.

Felesége *Kosman* (*KHZ man*) *Sárah* volt, akitől gyermekei voltak *Sámuel*, *Kosman*, *Hindi* és *Katalin*. *Kosman* (sz. 1789) később Győrbe költözött, ahol kereskedést folytatott és ugyanott halt el. Fia *Arnold* volt. — *Hindi* nevű leányának két férje volt. Az első *Róth* *Gedaljah*, a második *Schwarzenfeld* *Sámuel*. — *Katalin* (Kréndl) *Baseli József*hez ment nőül.

Wodianer Sámuel (sz. 1786. Szegeden) igen jónevű kereskedő volt Szegeden. Főjövedelmi forrása a nagybani dohánybevásárlás volt, de emellett 1825-ben átvette apósa „metsző portékás és posztós bolt“-ját is. 1844-ben a krassómegyei Kapriora nevű helysége királyi adományt és ugyanazzal az előnével magyar nemességet is kapott* Ekkor már Pesten találjuk mint nagykereskedőt. Itt is dohány-, gyapjú- és gabonaneműekkel kereskedett. Cége, a „Wodianer S. és fia“ 1845-ben mint termény-, bank- és váltóüzlet működött. Felesége *Cipperl* Bobetta volt, gyermekei pedig *Lotty*, utóbb *Koppély* Fülöpné, *Mór* és *Albert*.

Wodianer Mór (1810—1885) egyike volt az akkori Pest legtekintélyesebb és legvagyonosabb zsidó egyéniségeinek. Elnöke volt a Dunagőzhajózási Társaságnak és az Osztrák-Magyar Államvasutaknak. Főrendiházi tag is volt. 1863-ban osztrák, 1874-ben pedig magyar bárói rangot kapott.

Testvére, *Wodianer* Albert (1818—1898), belső titkos tanácsos, főrendiházi tag 1886-ban i. kapta a magyar bárói rangot. Mint jószívű, egészséges humorú és adomázó kedvű, szeretetreméltó egyéniségről emlékeznek meg róla az írárok. Felesége borosjenői *Atzél* Zsófiától született egyetlen fia, *Albert* (sz. 1834) atyja előtt halván el, 80 millió korona vagyonát unokahugaira, *Wodianer* Móric báró leányaira: *Wodianer* Anna, Gabriella és Borbála bárónőkre hagyta, *Anna* bárónő *Ferri* Lipót gróf (sz. 1820) neje lett; *Gabriella* bárónő (1837—1917) gróf *Nemes* Vincéhez (1830—1896), *Borbála* bárónő pedig lovag *Wachtler* Gézához ment nőül (1858).

Ezekkel a házasságokkal kapcsolatban térjünk ki azokra a további családokra is, amelyeknek tagjaiban a már fiágon kihalt kapriorai *Wodianer*-vér folyik.

Ezek között a családok között első helyen a gróf *Nemes* család áll, amelyből *Nemes* Vince gróf-

nak (1830—1896) neje (1861) a fennebb említett *Wodianer* Gabriella bárónő (1837—1917) volt.

Házasságukból születtek *Nemes* János gróf (1863—1923), *Nemes* Mária grófnő (sz. 1865) és *Nemes* Albert gróf (sz. 1866).

I. *Nemes* János gróf (1. fennebb) neje *Csáky* Natália grófnő (sz. 1872) volt. Gyermekeik:

1. *Nemes* László gróf (sz. 1896).

2. *Nemes* Gabriella grófnő (sz. 1902), aki férjhez ment *Csáky* Mihály grófhhoz (sz. 1904) Fiúk:

Csáky György gróf (sz. 1925).

3. *Nemes* János gróf (sz. 1910).

4. *Nemes* Vince gróf (sz. 1912).

5. *Nemes* Anna grófnő (sz. 1914).

II. *Nemes* Mária grófnő (sz. 1865) férjhez ment *Huszár* Károly báróhoz (1859—1912). Gyermekeik:

1. *Huszár* Mária bárónő (sz. 1889), férje *Huszár* László báró (sz. 1884).

2. *Huszár* Margit bárónő (sz. 1894).

III. *Nemes* Albert gróf (sz. 1866) neje *Spalletti-Trivelli* Karolina grófinő. Gyermekeik:

1. *Nemes* Júlia grófnő (sz. 1894), férje *Anticimattei* Guidó herceg.

2. *Nemes* Ilona grófnő (sz. 1894), férje *Caffarelli* Károly herceg.

Wodianer Borbála bárónő (1858 ...) férje volt, mint fentebb már említettem, lovag *Wachtler* Géza. Gyermekei:

1. *Wachtler* Lothár és

2. *Wachtler* Eleonóra, aki bleylebeni lovag *Regner* Péterhez ment nőül.

A kapriorai *Wodianer* családról még csak annyit, hogy *Albert* bárónak Magyarországon 21.000 kát. hold földje volt. Végrendeletében nagy összegeket hagyott üdülőházak létesítésére, egyéb jótékony célokra és nagy alapítványt tett a Magyar Tudományos Akadémia javára is.

Zsidó vallásából már *Wodianer* Mór tért ki.. Ezzel végeztem is a kapriorai *Wodianer* család ismertetésével.

A maglói *Wodianer* család az előbb ismertetett kapriorai *Wodianer* család egyik ága. Ugyanis a családot megalapító *Wodianer* Béla atyja, *Wodianer* Rudolf testvére volt a család kapriorai ágából 1844-ben nemességre emelt *Wodianer* Sámuelnek.

A XIX. század elején Pesten élt *Wodianer* Rudolf, akinek itt termény- és váltóüzlete volt, egyike volt a város leggazdagabb embereinek. Pesti háza — mint épület — nevezetessége volt a városnak (Egykorú látképét l. a „Múlt és Jövő“ c. folyóirat 1916. évi évf. 111. oldalán). Fia, *Béla* (1830—1896) igen tekintélyes földbirtokos volt a pestmegyei Maglódon, ahol gazdasága mintagazdaság hírében állt. Emellett Pesten kereskedelmi irodát is tartott fenn és főleg magyar termények exportjával foglalkozott. Több ízben megválasztották országgyűlési képviselőnek is és 1867-ben maglói előnévvel magyar nemességet kapott. Felesége (1858-tól) *Kolten* Klára (1839—1906) volt, akitől gyermekei Rudolf, János, Irén és Angéla.

I. *Wodianer* Rudolf (1859-...) főkonzul volt. Felesége, szül. *Dumreicher* Krisztinától (szül. Kamleh, Egyiptom, 1862) négy gyermeke származott:

1. *Wodianer* Béla (sz. 1887), egy ideig állami ménesigazgató volt Brazíliában (Pindamonhangában).

2. *Wodianer* Andor (sz. 1890).

3. *Wodianer* Rudolf (sz. 1893).

4. *Wodianer* János (sz. 1897).

II. *Wodianer* Irén (sz. 1862) nőül ment galánthai *Bessenye* Ferenc (sz. 1839) tábornokhoz, aki *Bakách-Bessenye* kettős névvel 1910-ben bárói rangot kapott. Fia:

Bakách-Bessenyei György báró (sz. 1892) követség! tanácsos.

III. *Wodianer* János (sz. 1864).

IV. *Wodianer* Angéla (sz. 1867) péchújfalusi *Péchy* Zsigmond (1846-...) Abauj-Torna vármegye és Kassa szab. kir. város főispánjához ment nőül. Gyermekei:

1. *Péchy* Mária (sz. 1892).

2. *Péchy* Angéla (sz. 1893).

További adataim nincsenek a családról.

Igen népes család volt — és úgy látszik, hogy ma is az — Szegeden az *Auslander-család*. Irsáról származott Szegedre, ahol Dávid Léb személyében telepedett le 1789-bein. Azonban rövidesen visszament Irsára, ahol 1790-ben elhalt.

Három fia volt: Ábrahám, Salamon és Mordechaj.

Ábrahám fiai voltak *Dávid* és *Náthán*.

Salamon (sz. 1768. Irsán) testvérével, *Ábrahám*mal résztvett Belgrád ostrománál. Gyapjúkereskedést folytatott Szegeden. Igen vagyonos, köztisztelő álló férfiú volt. Meghalt 1821-be>n. Két feleségétől számos gyermeke született, akik közül többen nevüket *Alföldire* változtatták.

A családból *Alföldi* Béla dr. (sz. 1870) vidéken kezdte meg orvosi praksisát, azonban annak felvirágoztatása csak nagyon, lassan haladt előre. Feljött tehát Pestre, ahol a „Pester Lloyd” parlamenti tudósítója lett és ebbeli hivatásában szorgalmasan látogatta is az üléseket. A parlamentnek ekkor még nem lévén orvosa, többször megtörtént, hogy az ott szükségessé vált első orvosi segílyt *Alföldi* Béla dr. adta meg. Látva az elnök az orvostudósító sikeres és lelkes orvosi működését, kinevezte az országgyűlés orvosává. Mint annak főorvosa ment nyugdíjba. Kormányfőtanácsos (1937).

Több önálló munkája is van. Kitért. Atyja *Lajos* (Lipót) Szegeden főelemi iskolai tanár, hírlapíró volt.

Fleissig Sándor, az I. oszt. Magyar Érdemkereszt birtokosa, felsőházi tag, m. kir. kincstári főtanácsos, az Angol-Magyar Bank alelnök-vezérigazgatója és a Budapesti Áru- és Értéktőzsde elnöke 1869 jun. 4-én Budapesten született. Szülei *Fleissig* Efrajim és *Drucker* Róza. A Budapesti Kereskedelmi Akadémia elvégzése után bankházat alapított. 1906-ban a tőzsdetanács tagja, 1918-ban a tőzsde alelnöke, 1931-ben pedig annak elnöke lett. 1910-ben lépett az Ágigol-Magyar Bank jogelődjének (alkalmazásába, ahol ügyvezető-igazgatói minőségben a tőzsdeosztály vezetését vette át. Később nevezett bank vezérigazgatója, 1925-ben pedig ügyvezető-alelnöke lett. A zeneművészetnek és a képzőművészetnek lelkes barátja és pártolója. A magyar sakkügy érdekében, mint a Budapesti Sakkor elnöke, a sakk iránti meleg érdeklődéssel vesz részt a magyarság értékes propaganda eszközének bizonyult külföldi sakk-versenyek rendezésében. Az ő kezdeményezése eredményeképpen létesült a budapesti Svábhegyi csillagvizsgáló intézet. Felesége *Drucker* Malvin. Fia, *Fleissig* József bankigazgató; leányai, 1. *Ella*, dr. *Réthy* Aurél egészségügyi főtanácsos neje, 2. *Etelka* pedig dr. *Moravcsik* Gyula egyetemi nyilv. r. tanár felesége.

A szurdai *Szurday* családot előbb *Wews*-nek hívták. *Weiss* Adolf, a *Spitzer* Gerzson és *Társ*a budapesti kékfestő- és kartonnyomó cég főnöke és testvérének fiai: *Weiss* Leó, *Weiss* Géza és *Weiss* Róbert szurdai előnévvel 1899-ben magyar nemességet kaptak Utóbb nevezettek nevüket 1912-ben *Szurday-ra* változtatták. Mindhárman kitérték.

Leszármazás:

I. *Szurday* Leó (1859—1917) textilgyáros felesége *Naclilup* Hermina (1867—1926) volt, akitől gyermekei:

1. *Szurday* Dóra (sz. 1891), férje (1913) *Rényi* Oszkár.

2. *Szurday* Irén (sz. 1893), férje (1918) *Gázon y* Lajos dr.

3. *Szurday* Mór (sz. 1895), a Hochmeister Frigyes Utódai cég főnöke. Felesége (1920) *Wellisch* Klári (sz. 1899). Fia:

Szurday Egon (sz. 1921).

4. *Szurday* István (sz. 1900), a Kochmeister Frigyes Utódai cég főnöke.

II. *Szurday* Géza (sz. 1869), a Kochmeister Frigyes Utódai cég főnöke.

III. *Szurday* Róbert (sz. 1877) a volt cs. és kir. 13. huszárezrednél leszolgált önkéntesi éve után Mühlhausenben a textilmémöki főiskoláéi fejezetei he szaktanulmányait. Több külföldi és tengerentúli cégnél tanulmányozta a nyerspamutot és tizennégy hónapos földközi utazás után 1900-ban átvette a Magyar Pamutipar r.-t. vezetését, amelyet hatalmas színvonalra fejlesztett. A háború alatt a kormány megbízásából textil szakkérdésekben vezető szerepet vitt és mint több nagy háborús alakulat vezetője működött. így többek között a „Magyar Szent Korona Országainak Pamutközpontja Rt.“ a közös hadügyminisztériumban a magyar ipart képviselte és ugyanezt a feladatkört töltötte be a „Döving“-nál (Deutsch-Österreichische Ungarische Einkaufsvereinigung) és az „Ehag“-nál (Europäische Handelsgesellschaft) is. Országgyűlési képviselő és ni. kir. kereskedelmi főtanácsos» Főtanácsosa a Magyar Nemzeti Banknak, elnöke a Magyar Munkaadók Központjának, a Magyar Textilgyárosok Országos Egyesületének, a Magyar Hitelezői Védegyletnek, a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal

Értékmegállapító Bizottsága Pamutzakosztályának, igazgatósági tagja a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének, tagja a Budapesti Kereskedelmi Akadémia vezérlőbizottságainak és a Budapesti Kereskedelmi Testület választmányának, stb. Magasabb kitüntetései az Osztrák Érdemrend és az Olasz Koronarend parancsnoki keresztje, stb. A magyar ipar egyik kiválósága és számos közéleti és magángazdasági intézmény irányító személyisége. A Magyar Pamutipar Rt. alelnök-vezérigazgatója. Felesége *Hervay Renée* (sz. 1886).

IV. *Weiss Adolf* (1832—1903), felesége (1865) volt *Mauthner Fány*. Gyermekei:

1. *Weiss Nándor* (sz. 1866).
2. *Weiss Emília* (sz. 1867), férje *Stern Miksa* (Wien).
3. *Weiss Alice* (sz. 1869), férje *Kiinger Ernő* gyáros Pozsony.
4. *Weiss Jolán* (sz. 3880), férje *Cohn Pál* dr egyetemi tanár (Wien).

Két *Biedermann* család van: a turonyi és az üszöghi és mozsgói *Biedermann*. A két család közös eredetű. Állítólag örmény származású. A XVIII. század közepén azonban Pozsonyban találkozunk vele. Itt született 1769-ben *Biedermann Mihály Lázár*. Szülei igen szegény sorsúak voltak olyannyira, hogy fiúkat neveltetni sem tudták. A gyermek *Mihály Lázár* még 16 éves sem volt, amikor vándorbotot vett kezébe és felkerült Becsbe. Itt a vésnöki mesterségre adta magát. Ki is tanulta ezt az iparágat és 1792-ben a császári háznak Végzett, aranyéremmel kitüntetett munkája jutalmául „türelmi engedélyt⁴⁴” kapott arra, hogy mint iparos-kereskedő a császárvárosban megtelepedhessen. A *Biedermann* nevet József császár rendeletére vette fel azon írásban lefektetett kívánsága mellett, hogy utódai a nemzet és a társadalom életében mindig

azt a fogalmat képviseljük, amelyet nevük, a „Biedermajjn“ név kifejez.

Jól mehetett sora, mert már 1800-ban ékszerekkel is kereskedett és üzletében finom vésnöki munkákat is vállalt. Néhány évre rá már ékszeráru nagykereskedő Bécsben és virágzó üzlete van. Későbbi nagy gazdagságához azonban különféle pénzügyi és kereskedelmi műveletei segítették hozzá.

Ő alapította meg a monarchia nagyarányú gyapjúexportját. 1807-ben 60.000 font sterlinget hozott be a gyapjú-export révén. Az utána következő évek szomorú államsődje idején óriási terjedelmű gyapjúüzleteivel segít az állam pénzügyi helyzetén. Zichy gróf az akkori pénzügyminiszter több kényes természetű megbízást adott neki, amelyeket az illetékes körök teljes megelégedésére bonyolított le. A nagy éhínség idején nagy összegeket bocsátott kamatmentesen az állam rendelkezésére gabonabevásárlások céljaira. 1830-ban 300.000 arany forintot adott a császárnak állami célokra és nem fogadott el érte még kamatokat sem. Ezért a császár — személyes kívánságára — a „cs. kir. udvari ékszerész“ cím adományozásával jutalmazta meg. Mint nagykereskedő, bankár, áldozatkész hazafi és polgár általános közbecsülésnek örvendett. Halála után egész Bécs osztatlan elismeréssel emlékezett meg érdemeiről. Tizenegy gyermekére nem kevesebb, mint 16 millió forintot hagyott hátra.

Ezzel a. *Biedermann* Mihállyal kapcsolatban olvastam az alábbi kis epizódot.

Amidőn az előkelő „szabadalmazott“ bécsi zsidó bankár egyik leányát férjhez adta, *Löw* Eleazár oroszországi születésű ransburgi rabbit kérte fel az egyházi szertartás elvégzésére. *Löw* tv rabbi 1816-ban fel is utazott ebből a célból Bécsbe és per-se legelső látogatása *Biedermann-nak* szólt. *Biedermann* szívesen fogadta a messze földön híres rabbit és mindjárt beszélgetése elején közölte vele,

hogy a zsidó vallás követelményeinek a legmeszszőbb módon eleget tett, csakhogy semmi kifogása ne legyen. Be is mutatott neki egy metszőt, aki felmutatta, a rabbinak metszőkését, majd pedig kijelentette *Biedermann*, hogy egészen új takaréktűzhelyet állíttatott fel és vadonatúj edényeket is szerzett be, csakhogy a rabbi az ünneplő násznéppel együtt étkezessen.

A rabbi végig hallgatta *Biedermann* szavait, majd így válaszolt: „Kegyelmed téved, ha azt hiszi, hogy pénze arra, fog indíttatni, hogy a lakománál jelen legyek. Nincs Bécsnek annyi pénze, amelyért én azt nézsem, hogy vendégeinek egyike esetleg hajadonfővel étkezik vagy az étkezés utáni imát el nem mondja“. A szertartást elvégezve, azonnal visszautazott Ransburgba (*Hercog E.*: 121—2).

Gyermekei Ausztriában, Németországban, Franciaországban telepedtek le és tekintélyes szerepet játszottak az ottani közéletben. A legnagyobb arisztokrata családokkal kerültek házassági kapcsolatokba, mint az Earl of Cuff és a Sir *Fitzgerald*, Ausztriában a gróf *Schaffgotsch*, báró *Thavonat*, gróf *Puisseus*, báró *Apfaltern* stb. családok.

Magyarországra Mihály Lázárnak *Simon* és *Gusztáv* nevű két fia került.

I. *Simon ágazata.*

Simon (1804—1864) turonyi előnévvel osztrák lovagi rangot kapott. 1860-ban cs. kir. priv. nagykereskedő (bankár) Bécsben. Megalapítója az M. L. *Biedermann* és *Társai* nevű és 1924-ig közismert és virágzó bankháznak. Az „Orden dér kgl. württembergischen Krone II. Cl.“⁴ lovagja; a cs. kir. priv. Nemzeti Bank igazgatója; württembergi konzul. 1844-ben nőül vette nemes *Gratze* Amáliát, egy cs. kir. gárdaőrnagy és Mária Terézia-rend lovagjának leányát és katolizált. 1849-bem a bankház megvette a családdal a *Gumpel* család révén rokonságban álló gróf *Batthyány* *Gusztávnak* körülbelül ötven-

ezer magyar holdnyi üszögi uradalmát, amely később *Simon* és *Gusztáv* gyermekei között oszlott meg. Házasságából öt gyermek származott.

1. *Viktor* (1845—1905), akinek két felesége volt: *Matzner* Eugénia, ennek halála után pedig *Matzner* Lukrécia. Gyermekei nem voltak.

2. *Leontine* (1847—1905), férje (1872) Gaston Morin Marquis de *Bauville*, akkori bécsi francia nagykövet. Gyermekeik:

A) Gaston Morin Comte, de *Bauville* (1873—1900). Meghalt Tonkingban, Hanoiban a francia hadseregben teljesített katonatiszti szolgálata alatt.

B) *Leontine* (sz. 1878), férje (1909) Jean Achille Morei Comte d'*Aubigny d'Assy*, később Marquis d'*Aubigny d'Assy* ura. Három gyermekük van.

3. *Róbert Simon* (1849—1900), 1903-ban osztrák bárói rangot kapott. A bankház tulajdonos-vezetője volt. Felesége (1877) podhrágyi *Popper* Adolf iné bárónő. Gyermekeik:

A) *Lucie Amalie Adolf iné* (sz. 1878), férje (1898) gróf *Scherr-Thoss* Béla huszárkapitány. Gyermekeik:

a) *Scherr-Thoss* Gábriellé grófnő (1902—1936).

b) *Scherr-Thoss* Béla gróf (sz. 1903).

B) *Stephanie Leontine* Mária (sz. 1880), férje (1906) gróf *Attems-Petzenstein* János. Gyermekei:

a) *Attems-Petzenstein* Karolina grófnő (sz. 1906.)

b) *Attems-Petzenstein* Edina grófnő (sz. 1911).

c) *Attems-Petzenstein* János gróf (sz. 1914).

C) *Róbert* (sz. 1883). Tanulmányait Trinity College Cambriggben végezte. Meghalt 1916-ban.

4. *Ottó* (1852—1905). Az üszögi uradalomból megosztás folytán reá eső mozsgói uradalom tulajdonosa. Neje (1887) algyesti *Tüköry* Margit. Házasságukból négy gyermek származott, akik jelenleg *Biedermann* Ottó örökösei néven Somogy megyében 4393 kát. hold tulajdonosai. Gyermekei:

A) *Margit* (sz. 1888), férje *Kada* Alajos. Két gyermekük van.

B) *Ilona* (sz. 1889), férje *Engelström* Ede. Három gyermekük van.

C) *Tibor* (sz. 1891), felesége *Haupt-Stummer* Karola bárónő. Három gyermekük van.

D) *László* (sz. 1902), felesége (1928) *Wekerle* Mária Lujza. Házasságukból három gyermek született.

5. *Rudolf Károly Félix* (sz. 1854). Az üszögi uradalomból megosztás folytan reá eső szentegáti uradalom tulajdncinosa. 1902-ben szociális és kulturális páratlan áldozatkészsége és jótékonyágai elismerésül magyar bárói rangot kapott és a Ferencz József-rend lovagkeresztjének adományozásában részesült. Templomokat tart fenn, iskolákat (2 polgári, 5 elemi, 2 óvoda) épít. Az első olyan uradalom az országban, amely nyugdíjszabályzattal gondoskodik az uradalmi tisztviselők jövőjéről. Baranyavármegye gazdasági életében vezető szerepet visz és örökös tagja a megyei törvényhatóságnak. A környék gazdasági fellendítésére számtalan áldásos intézményt létesít. Messze vidéken, mint a könnyék jóttevőjét tisztelik az immár 82 éves aggasztánt. Jótéteményeinek a közért és az arra rászorultakért, valamint az Egyházért való áldozatkészségének híre eljutott Rómáig is, úgy hogy a pápa a Szent Gergely-rend *commandeur*-keresztjével tüntette ki.

Felesége (1889) *Bleichröder* Elza bárónő (1865—1936), *Bleichröder* Gerson, az 1878 81. párisi béke német pénzügyi diktátorának egyetlen leánya volt, aki Magyarországra hozott hatalmas vagyonával méltán vette ki részét férje mindig áldozatkész életéből. Gyermekai:

1. *Elek Gusztáv Péter* (1890—1928). Főiskolai tanulmányait Angliában, a cambridgi *Jesus College*-ben és a hallei gazdasági egyetemen végezte.

1914-ben mint huszárhadnagy vonult be, a világháborúban orosz fogságba került, ahonnan 1918 tavaszán került haza. A katonai érdemkereszt tulajdonosa volt Neje (^919) *Hengelmí'dler* Mila bárónő, *Hengelmüller* László báró, volt washingtoni nagykövet leánya volt. Második felesége zeykfavi *Zeylc* Ágnes bárónő, gróf *Teleki* Ádám özvegye. Házasságukból gyermek nem származott.

2. *Imre Hans Ottó* (sz. 1894), nagybirtokos, Somogy- és Baranyavármegyében 5857 kát. hold ura. Egyetemi tanulmányait a darmstadti egyetemen végezte. A világháborúban mint önként jelentkezett 42 hónapot töltött a tűzvonalban és kétszer sebesült meg. Mint főhadnagy szerelt le. A katonai érdemkereszt, az ezüst és bronz Signurn Laudis, a kis ezüst és bronz vitézségi érem, a Károly csapatkereszt tulajdonosa. 1931—35. mint országgyűlési képviselő a Bethlen-féle egységes párt tagja. Az 1935. évi bázf elosztatáskor vezérét követve, kilépett a pártból. Élénk résztvett az ország gazdaságpolitikai életében. Somogy és Baranyavármegye törvényhatóságának tagja, a Baranyavármegyei Gazdasági Egyesület alelnöke.

Neje (1919) malomvizi *Kendeffy* Katinka. Gyermekük nincs.

II. *Gusztáv ágazata.*

Biedermann Gusztáv (1819—1880), az üszögi uradalom tulajdonosa volt. Magyar nemességet üszögi és mozsgói előnével 1867-ben kapott. Neje volt *Gumpel* Erzsébet (esk. 1842), aki unokanővére volt herceg Batthyányi Ödön feleségének. Házasságukból négy leány született.

1. *Sarolta* (1844—1928), báró *Fejérváry* Géza (1833—1914) tábornagy, magyar miniszterelnök, honvédelmi miniszter neje. Házasságukból négy gyermek született (1. alább).

2. *Aleiandrina* (1845—...), férje (1869) gróf *Brussel-Schaubecli*. Három gyermekük van.

3. *Anna* (1847—...), első (1865) férje *Thavonath* báró, második (1901) *Schaffgotsch* gróf. Két gyermekük elhalt.

4. *Olga* 1848—...), férje (1876) *Puisseus* gróf. Három gyermekük van.

Érdekes már most nyomon követni, hogy *Fejérvárt/ Géza* báró házassága révén (1. fentebb), kikben csörgedez *Biedermann-vérl*

I. *Fejérváry* Gizella bárónő (1863— ...) férjhez ment *Gerliczy* Ferenc báróhoz (1859—1914). Gyermekük:

1. *Gerliczy* Félix báró (sz. 1885), akinek neje *Stirbey* Erzsébet hercegnő. Gyermekük:

A) *Gerliczy* Gizella bárónő (sz. 1910).

B) *Gerliczy* Alexandrina bárónő (sz. 1912), aki 1936-ban Pozsonyban *Peez* Sándor nejevé lett.

C) *Gerliczy* Gabriella bárónő (sz. 1915).

D) *Gerliczy* Antal báró (sz. 1917).

2. *Gerliczy* Margit bárónő (sz. 1886), nőül ment *Degenfeld-Schomburg* Kristóf grófhoz (sz. 1881). Gyermekük:

A) *Degenfeld-Schomburg* Anna grófnő (sz. 1908).

B) *Degenfeld-Schomburg* Ilona grófnő (sz. 1912).

C) *Degenfeld-Schomburg* István gróf (sz. 1916).

D) *Degenfeld-Schomburg* Kristóf gróf (sz. 1921).

3. *Gerliczy* Erzsébet bárónő (sz. 1888), férje *Forster* Jenő báró (sz. 1885).

5. *Gerliczy* Felicia bárónő (sz. 1895) *Jósika* János báró nejevé lett, akitől azonban elvált.

II. *Fejérváry* Imre báró (sz. 1866), volt főispán neje nemes *Szilassy* Laura. Fia:

Fejérváry Géza báró (1894—1932), zoológus, pécsi egyetemi tanár volt. Neje volt *Lángh* Aranka. Gyermekük:

g) *Fejérváry* Géza báró és

b) *Fejérváry* Aranka bárónő.

III. *Fejérváry* Olga bárónő (1867—1931) férjhez ment *Burián* István báró (1851—1922), volt külügyminiszterhez.

IV. *Fejérváry* Irma bárónő (1869—...) *Korniss* Károly gróf (1869—1918) meje lett. Gyermekai:

1. *Korniss* Klára grófnő (sz. 1893), férje *Bethlen* Béla gróf (sz. 1888). Gyermekük:

A) *Bethlen* Éva grófnő (sz. 1920).

B) *Bethlen* Klára grófnő (sz. 1922).

C) *Bethlen* Ilona grófnő (sz. 1924).

2. *Korniss* Károly gróf (sz. 1894), felesége *Bethlen* Berta grófnő (1896—1925). Gyermekük:

A) *Korniss* Károly gróf (sz. 1920).

B) *Korniss* Gabriella grófnő (sz. 1921).

3. *Korniss* Margit grófnő (sz. 1900), férjhez ment először *Gudenus* Géza báróhoz, másodsor *Unkelhauser* Károlyhoz.

Mindkét *Biedermann-család* katolizált.

A bégavári *Back*-család morvaországi eredetű. Itt (Prossnitz) született 1838-ban *Bach* Ernő, aki később törontálmegyei földbirtokos és gőzmalomtulajdonos lett. Magyar nemességet is kapott 1888-ban. Nyolc évre rá — 1896-ban — *Bach* Hermann győri gőzmalomtulajdonos is a magyar nemesség adományozásában részesült.

I. *Back* Ernő ágazata.

Back Ernő felesége *Khuner* Zsófia volt. Gyermekük, akik mind katolikusok lettek:

1. *Ida* (sz. 1866), férje *Friebeisz* János báró volt.

2. *Leona* (sz. 1869) férje dunaréti *Bichards* Richárd (Győr).

3. *Alfréd* (sz. 1870), felesége *Flotron* Lily, gyermekük:

A) *Lily* (sz. 1898).

B) *Endre* (sz. 1901).

4. *Bernát* (sz. 1871), kormány főtanácsos, felsőházi tag, a „Back Bernát Fiai Szegedi Gőzmalma és Vízvezetéke Rt.” elnöke. Felesége buziási *Eisenstädter* Erzsébet. Gyermekai:

- A) *Károly* (sz. 1900),
- B) *Katalin* (sz. 1902),
- C) *Mária* (sz. 1903),
- D) *Ottó* (sz. 1908).

5. *Viktor* (sz. 1872), felesége *Flotron* Berta Gyermekai:

- A) *Anna* (sz. 1903),
- B) *Erna* (sz. 1908).

Back Hermann mint agglegény halt el. A „Back Hermann Győri Hengermalma[^] Rt.” 1910-ben alakult át családi részvénytársasággá, épen úgy, mint a Back Bemát Fiai Szegedi Gőzmalma és Vízvezetéke és az Árpád-malom Nyitrán.

Több *Wellisch* nevű család van, de egymással való kapcsolatukat nem ismerem. Neve után ítélve olasz eredetű. Tagjaik között nagy számban vannak építészek, akik az építészet terén érdemes nevet vívtak ki maguknak. Egyikük, *Wellisch* Alfréd vágvecsei előnévvel 1910-ben magyar nemességet is kapott. Nevezett vágvecsei *Wellisch* Alfréd (sz. 1854) a karlsruhei műegyetem elvégzése után Budapesten telepedett le (1881), ahol több mint 200 bérház és számos középület tervét készítette el. Az Orsz. Közép. Tajnács tagja. Felesége baranyavári *Ullmann* Vilma (sz. 1861), akit 1883-ban vett nőül. Fia:

Wellisch Andor szintén műépítész, a Fővárosi Közmunkák Tanácsának tagja, stb.

A család kitért és róm. kath. vallású lett.

Egy másik — valószínűleg az előbbeni ilyenű családdal rokon — *Wellisch*-családból *Wellisch* Jacques) (1861—1934) biztosító társasági igazgató volt. Felesége *Eisler* Mina, akitől gyermekei:

1. *Wellisch* Tibor dr., építőmester, felesége *Rendes* Jolán, gyermekei pedig:

A) *Wellisch* Jutka,

B) *Wellisch* Péter.

2. *Wellisch* Katalin, akinek férje *Schmidt* László.

Egy harmadik *Wellisch*családból *Wellisch* Arnold kir. tanácsos (megh.) volt, özvegye *Deutsch* N., leánya:

Wellisch Ella, akinek férje dr. *Körmöczy* Zoltán.

Ily néven még többen élnek Budapesten. Közülük *Wellisch* Gyula kir. tanácsos, a Ferencz József-rend lovagja.

Egyike az igen érdekes történeti múlttal bíró családoknak a *Landesberg-család*.. Őse dón Salamon *Kalifári* Spanyolországban a XV. század végefelé élt. Igen régi zsidó-nemzetség tagja volt, amely nemzetség már a mór-uralom idején tekintélyes szerepet játszott az ibériai félszigeten. A *Kalifári* név az arab „kalif” (a. m. úr, fejedelem) és a héber „ári” (a. m. oroszlán) szavak összetételéből keletkezett.

Do.n Salamon rabbi volt, de gyógyászattal is foglalkozott (az orvosi működést régebben általában a papok gyakorolták) és udvari orvosa volt Katholikus Ferdinánd királynak, valamint Izabella királynőnek.

Mielőtt azonban tovább szőnénk a család történetének fonalát, vessünk egy pillantást a zsidóságnak akkori spanyolországi helyzetére.

Kevéssel azután, hogy a két legerősebb keresztény állam: Aragónia és Kasztília uralkodóik, fennebb nevezett Katholikus Ferdinánd és Izabella egymással házasságra léptek és így a két államot perszonál unió kötötte össze (1474), Ferdinánd elhatározta, hogy országában nem tűr meg más vallásúa-

kát, mint csak keresztényt és ha a zsidókat nem tudja megtéríteni, egyszerűen száműzni fogja őket.

A zsidók megtérítésére irányuló kísérlet azonban csődöt mondott, mire a király 1492 márc. 31-én oly értelmű rendeletet bocsátott ki, hogy a zsidók halálbüntetés és vagyonek Kobzás terhe mellett 3 hónap leforgása alatt hagyják el Spanyolországot, arany- és ezüst kincseiket azonban vissza kell hagyniok az országban és csak váltóikat és áruikat vihetik magukkal.

„Ebben az időben — írja Ábravánel zsidó államférfiú, aki a szerencsétlenség szemtanúja volt — a király udvarában tartózkodtam és esdekléseimmel fáradoztam. Háromszor könyörögtem a királynak: segíts, király, miért bánsz így alattvalóiddal. Rójj ki rájuk sok ajándékod, adót és akinek valamije van Izrael házában, odaadja hazájáért. Barátaimat, a király kegyeltjeit is felkerestem, hogy irgalmat kérjek népemnek. Méltóságok együttesen beszéltek a király szívére, hogy haragos indulatának rendeletét vonja vissza, változtassa, meg azon szándékát, hogy a zsidókat tönkre teszi. De olyan maradt, mint a siket kígyó, bedugta fülét és nem akart meghátrálni¹. Oldalán a királyné állott, mint kísértő, rábírván sok szavával, hogy fejezze be teljesen, amit megkezdett. Fáradoztunk, de siker nélkül, nem volt békém, nem pihentem, nem vesztegeltem és a szerencsétlenség mégis bekövetkezett. Midőn a nép meghallotta a rossz hírt, gyászba borult; mindenütt, hová a király meghagyása elérkezett, nagy szomorúság vala a zsidóknál. Nagy ijedelem és fájdalom mutatkozott, melyhez hasonló nem volt, mióta Juda más országba számkivetésbe került földjéről. Egyik a másikhoz úgy szólt: legyünk erősek és erősítsük egymást hitünkben a gúnyoló és

bosszúálló ellenében. Ha élni hagynak, élni fogunk, ha megölni akarnak bennünket, elveszünk, de vallásunk szövetségéből nem lépünk ki, szívünk nem hátrál meg, hanem örökkévaló Istenünk nevében akarunk járni.“

„Augusztus 2-án, év hó 9-én mintegy 400.000 zsidó költözött el Spanyolországból. Potom áron kellett birtokaikon túladni, ami pénzt magukkal vittek, elrabolták tőlük útközben. Éhségtől gyötörve, embertelen üldözések között hagyták el szeretett hazájukat. Le nem írható — beszéli Verga Salamon történetíró—, de el sem képzelhető, hogy milyen nyomorban sínylődnek a zsidók, midőn Kasztíiából kivándoroltak. Rettentő éhséget szenvedtek; akik tengerre szálltak, azokkal útonállók kegyetlenkedtek, akik elvették holmijukat; a hajótulajdonosok vadsága távoleső szigetekre hurcolta őket, ahol rabszolgácul adták el, a betegeteket pedig a tengerbe dobták, hogy kincseiket megkaparintsák. Egy túlsúfolt hajón pestis támadt, a kapitány az utasokat egy elhagyatott szigetre tette ki, ahol a szerencsétlenek elszéledtek, hogy segítséget keressenek. Egy anya, aki férje oldalán betegen vánszorgott, két gyermekét vive, meghalt az úton. Az atya fáradságtól elalélva, gyermekei mellé rogyott, midőn eszméletre tért, éhségtől halva találta gyermekeit. Homokot hintett rájuk és felsóhajtott: Isten, szerencsétlenségem felszólítani látszik, hogy hagyjam el törvényeidet, de zsidó vagyok és az maradok mindig!“

Sok ezer spanyol zsidó színleg elhagyta hitét, gyarapítva a máránnok számát (Máránoknak nevezik a Spanyolországban letelepedett arabok (mórok) és zsidók utódait, illetőleg azokat a zsidókat, akik az üldözésektől való félelmükben megtagadták hitüket és kereszté-

nyekké lettek, de érzésükben megmaradtak zsidóknak).

Don Salamon azon kevesek közé tartozott, akik engedélyt kaptak arra, hogy Spanyolországban maradhatnak. ő azonban nem élt ezzel az engedéllyel, hanem osztozkodni kívánt fajtstvérei sorsában és búcsút vett Spanyolországtól. Viszontagságos hosszú vándorlás után Krakkóban talált új otthonra, ahol úgyis mint rabbi, úgyis mint orvos nagy tekintélyre tett szert. Késő aggkorában elzarándokolt még a Szentföldre, ahonnet visszatérve közel százéves korában halt meg.

„A spanyolok egy töredéke Hamburgba, Lengyelországba és hazánkba is eljutott. Magyarországra a török hódoltság idején kerültek, Budán alakítottak kis hitközséget. A budai zsidókat a mohácsi vész (1526) után Szulejmán császár a Balkán-félszigetre hurcolta, ahol Szófia, Kavala, Viddin, Plevna, Szaloniki, Konstantinápoly városokban osztotta el őket. Az elvitt magyar zsidók már itt is érintkeztek spanyol hitsorsosaikkal, akikkel összeházasodtak. Erdélyben Bethlen Gábor fejedelem 1623. jún. 18-án Ábrahám Sássá konstantinápolyi orvos óhajára kiváltságlevelet, vallásszabadságot adott a spanyol zsidóknak, akik ott Gyulafehérvárott alapítottak községet*)“.

Ezek után a kitérések után térjünk vissza a *Landesberg-család* további történetéhez.

Don Salamon Kálifári utódai közül igen sokan töltöttek be rabbi állásokat és lettek a család kiemagasló tagjaivá. Egyik unokája, József, poseni rabbi volt, akinek utódai aztán Posen után felvették a *Posner* nevet (ennek az ágnek egyik leszármazottja később Magyarországra költözött és megvetette az itteni Posner-család alapját). Az emlí-

* U. o. 63. o

lett poseni rabbi egyik utóda, Arje Léb, a „kődös“ (szent) volt, aki 1737-ben a poseni vérvád egyik vértanú-áldozata lett. Fia, az 1707-ben született Elijáhu elhagyta a Kálifári nevet és működésének helye után felvette a Landesberg nevet. Rabbi volt Landsbergben.

A család a XVIII. század végén került Magyarországra Elijáhu unokája, Mordecbáj személyében, aki a Pozsony melletti Bazinban vállalt rabbi állást. Itt született 1803-ban fia, Izsák Áron (megh. Nagyváradon 1879-ben). Anyja Bazinban abból a tekintélyes *Rosenberg*-családból való volt, amelyből *Rosenberg* Gyula (sz. 1856) volt országgyűlési képviselő és „várhelyi“ *Rósa* Izsó (1848—1918) ügyvéd is származtak. Mint rabbi Gyomron, Boldogasszonyban, majd Galgócon, végül pedig Nagyváradon működött.

Három fiú és négy leánygyermek volt.

1. *Lipót* (1848—...) szeghalmi rabbi volt. Több munkát írt (többek között Szófer Mózes pozsonyi főrabbi életrajzát *Éle Toldósz* címen) és szerkesztette a „Bész Váád Lácháchámin“ c. folyóiratot. Felesége a Küküllőszéplakról származó *Rosenfeld* Amália. Gyermekei:

A) *Breuer* Soma (sz. 1880) nagykáta rabbi neje; fiúk

Barát Endre író és költő.

B) *Stern* Fülöpné (New-York).

C) *Gerlóczi* Gyuláné.

D) *Landesberg* Henrik dr.

2. *Alex*, hírlap- és színpadi író (Bécs).

3. *Vilmos*, a „Lugoscher Zeitung“ szerkesztője (Lúgos).

4. *Adél*, férje *Diamant* Mór dr. trencsényi rabbi. Fia:

Diamant Gyula dr., vukovári rabbi.

5. *Netta*, férje *Rosenfeld* József galgóczi rabbi. (Vejeik: *Liebermann* Jakab lévai, *Feigl* L. H. gyön-

gyösi és *Links* Izsák Ármin dr. kőszegi rabbi.)

6. *Kornélia*, férje *Bródy* Simon. Gyermekük:

a) *Hevesi* Simon dr., pesti vezető főrabbi neje.

B) *Bródy* Miksa (1875—1924) író.

C) *Bródy* Ernő (n. 1875) ügyvéd, újságíró.

7. *Gitta*, férje *Beer* Simon (Szatmár).

Szegeden is él a család egy ága. Egy *Landesberg* Sámuel 72 éves korában 1880. febr. 20-án halt el Szegeden.

A családnak egyetlenegy tagja sem tért át.

A soproni zsidó családok története magában Sopronban csak a XIX. század közepéig nyúlik vissza. Kétségtelen ugyan, hogy ezt megelőzőleg is laktak ott zsidók, de számra nézve igen kevesen voltak. Amikor azonban 1840-ben engedélyt kaptak a zsidók arra, hogy a bányavárosok kivételével szab. kir. városokban is letelepedhetnek, megindult a zsidóságnak a városokba való beözönlése. Később, a zsidók „emancipációja“ után persze még nagyobb lendületet vett ez a folyamat.

Amíg Sopronban 1840 előtt tehát igen kevés zsidó lakott, addig annál nagyobb zsidó telepek voltak a környékbeli falvak, az úgynevezett „ötközség“, névszerint Lakompak, Kismarton, Kabold, Sopronkeresztur és Nagymarton. Az I. Lipót által Sopronból száműzött zsidók eredetileg Bécs-Ujhelyben telepedtek le, ahonnét csak százharminc év múlva kerültek utódaik vissza Sopronba.

A fennebb említett „öt község“ egyikéből, Sopronkereszturból került Sopronija *Dux* Móric, az 1845-ben Sopronban született *Dux* — utóbb *Dóczy* — Lajos báró atyja is.

Dux Móric jómódú bőrkereskedő volt, de a szabadságharc után minden vagyonát elvesztette és kénytelen volt viszaköltözni Sopronkeresztúrhoz, ahol mint üzletvezetőt maga mellé vette sógorát, *Rosenberg* Móricot.

Fia, *Dux* Lajos innen Nagykanizsára került, ahol 1858-ig az ottani kereskedelmi iskolába járt. Iskoláit később a soproni ev. lyceumban folytatta.

A fiatal *Dux* Lajos itt is igen nehéz anyagi körülmények között élt. Hogy fenntartsa magát, iskolatársainak órákat adott és ebből a szerény keresményéből tengette életét. Csak akkor kezdett sorsa jobbra fordulni, amikor az ugyancsak Sopronkeresztútból Sopronban megtelepedett nagybátyja, *Dux* Mózes Ármin, szintén bőrkereskedő fiai mellé magához vette mint házitanítót.

A soproni lyceum elvégzése után Bécsbe ment jogot hallgatni. Közben újságíró volt és a koronázáskor ő tudósította a „Presse“-t annak lefolyásáról. Ezek az írásai annak idején élénk feltűnést keltek.

Rövidesen rá fogalmazóvá nevezték ki a magyar miniszterelnökséghez. Innen a bécsi külügyminisztériumba került, ahol udvari és miniszteri tanácsosi rangig emelkedett. 1900-ban németkeresztúri előnévvel magyar bárói rangot kapott.

Meghalt 1918-ban Budapesten.

Nevét 1872-ben változtatta át *Dóczi-ra* (8067,72. B. M.) Ekkor udvari és -(közös külügyminiszteri titkár volt.

Megemlítem még, hogy a *DwT*-családból 1875ben *Dux* Móric és gyermekei: Ignác és Mihály, 1889 ben pedig *Dux* Benő is *Dóczi-rn* magyarosították nevüket.

Báró *Dóczy* Lajos az irodalom terén igen sokoldalú és maradandó értékű munkásságot fejtett ki. A „Csók“ c. vigjátékával elnyerte a Magy. Tud. Akadémia Teleki-díját; az „Utolsó szerelem“ c. vigjátéka, „Széchy Mária“ c. történelmi drámája stb. előadásra kerültek a Nemzeti Színházban; németre fordította Madách „Ember tragédiáját“, valamint Arany János és Vörösmarty több költeményét; magyarrá fordította Goethe „Faust“ját és

több német klasszikus író művét, valamint fordított operaszövegeket is.

Kétszer nősült. Első felesége gunthofi Mayer Hetén volt, aki utóbb báró Beck felesége lett. Gyermekai mind első házasságából születtek, ú. m. Jozefa, Lajos es Paula. *Jozefa* nőül ment *Collas* Károly ezredeshez; *Lajos* vicekonzul volt..

Családtörténeti szempontból igen érdekes múltú a *Tuszkai* család. Már ezt a nevet viselte Rákóczi egyik főtisztje, nemes *Tuszkai* Sámuel egészen a szatmári békekötésig (1711), amikor Oroszországba emigrált, ahol az ottani hadseregben szintén magasabb rangú katonatiszt lett. Minthogy pedig Oroszországban nevét Tuszkau-nak olvasták (az orosz nyelvben az y az u-nak felel meg), nevét Tuszkau-nak írta, hogy azt Tuszkay-nak ejtsék ki.

A perzsák elleni háborúban halt meg 1728-ban a Kaspi-tó mellett, előbb azonban egy Farkas nevű magyarországi földmunkás útján magyar nyelvű levelet küldött Szikszó város tanácsának, amelyben elmondja oroszországi élményeit és Perzsiába való bevonulását, egyben pedig fentartja igényeit magyarországi birtokaira.

Az idevonatkozó eredeti iratok és *Tuszkai* Sámuelnek most említett levele megvannak Kassa város levéltárában.

Azonban az történt, hogy úgy az ő, mint Rákóczi többi tisztjeinek birtokait öt év után az állam elkobozta és eladta. Leszármazottjai még sokáig álmodoztak arról, hogy belőlük valamit vissza fognak még kapni, de nem lett belőle semmi.

Tuszkai Sámuel halála után két fia közül az egyik, *György*, szintén katonatiszt volt az orosz hadseregben. Minthogy azonban zsidó nőt vett feleségül, ott kellett hagynia a hadsereget. Házasságkötése alkalmával szintén áttért a zsidó vallásra és mert Oroszországban nem tudott mihez kezdeni,

visszaköltözött Magyarországra. Letelepedett Rózsáhegyen, ahol csakhamar elég nagy tekintélyre tehetett szert, mert városbírónak is megválasztották. Magával hozott orosz iratai természetesen Tuszkau névre lévén kiállítva, ez a név maradt rajta, amelyet csak 1892-ben változtatott vissza dr. *Tuszkai* Ödön az eredeti Tuszkai névre (83979,92. B. M.). Ha neve végén a régebben használt y-t nem is kapta vissza, legalább kiejtésben mégis megmaradt eredeti neve.

A család eredetileg katolikus volt és házasság folytán lett zsidóvá. Hosszú ideig meg is maradt annak, sőt tagjai igen hithű zsidók voltak, közülük az egyik prágai rabbi is volt. A rabbi ugyan hazahívták, próbaszónoklatát a zsidó újév napján meg is tartotta Tatán, de három napra rá meghalt. Sírja és sírköve a tatai temetőben jó állapotban ma is megvan.

Negyven évvel ezelőtt aztán a család visszatért eredeti vallásához: katolizált.

Tuszkai Ödön dr. 1863-ban Székesfehérvárott született, ahol középiskoláit is végezte. Egyetemi éveit Budapesten és Berlinben töltötte. Már mini orvostanhallgató díjazott demonstrátor volt az öreg Lenhossek professzornál az anatómián. Később tanársegéd lett Miháلكovics professzor mellett. Itt dolgozta ki a vagus és Sympathikus idegrendszer közötti összefüggéseket és számos új kapcsolatot talált köztük. 1888-ban avatták orvossá, amikor Tauffer professzor meghívására a II. nőorvosi és szülészeti klinikára ment, ahol mint tanársegéd évekig működött és közben számos orvosbúvárlati dolgozatot írt. Ezek közül nevezetesebbek: „A terhesek csillapíthatatlan hányása“ (magyar és német nyelven), „Szív bajok a terhesség alatt“ (magyar, német, francia, orosz és angol nyelven), „Egy új fizikális szívtünet“ (három nyelven), „A mesterseges vetelés esetei és indicatiói“ (három nyelven),

„A gyomor- és méhbajok közötti összefüggés“ (magyar, német, francia, angol és orosz nyelven), „A hasúri nyomásról“ (négy nyelven), „Klinikai szülészeti műtétek³ (könyv két nyelven), stb.

A klinikáról kilépve 23 orvosi kongresszuson vett részt előadásokkal Magyarországon és külföldön. Később iskolaorvos lett és ebbeli minőségében számos gyakorlati munkát írt („A mentőórség és egészségügyi szolgálat a középiskolában“, „A pubertás és a középiskola“ stb.). Szerkesztette a „Középiskolai Egészségügyi Könyvtár“-! is, amelyben hat nagyobb dolgozatot közölt, amelyek közül különösen felemlítendő: „Felvilágosító előadás fiúk számára“, „Fordulópont a nők életében“, „Pályaválasztás orvosi szempontból“, „Kultúra és higiéné“, „A serdülőkor orvosi és pedagógiai szempontból“ (könyvalakban). Számos idevágó előadást tartott a Gyermektanulmányi Társaságban, amelynek Nagy László alatt igazgatósági tagja volt. Más egyesületekben is tartott idetartozó számos előadást. Összesen 143 önálló orvosbúvárlati és pedagógiai munkát írt, amelyek az európai szaksajtóban három-öt nyelven jelentek meg és ezek alapján választotta meg több külföldi tudományos társaság tiszteletbeli tagjává (Németország, Anglia, Amerika). Amikor magántanári felvételét elutasították, 1902-ben fürdőorvosnak ment Marienbadba. Számos balneológiai tudományos és népszerű munkát is írt. „Über die Kunst Schlank zu werden“ c. munkája (München, Ottó Gmelin) két kiadásban 12 000 példányban kelt el. Régi kísérleti alapon álló munkája a moor-fürdőkről német és angol nyelven jelent meg. Nagyobb külföldi tanulmányokat végzett különösen Németországban és Angliában, ahol a „Royal medical Society“-ben „Subaqualis diagnosztika és therápia“ címen előadásokat is tartott, valamint ott kerültek előadásra szívtanulmányai is, amelyekben új és igen hasznos gyógyítóirányokat

ismertetett. Ezeket a külföld is elismerte és átvitt a gyakorlati gyógyászatba.

Évek óta küzd az occultizmus ellen. Ezen a téren is feltűnést keltő több nagy dolgozatot írt és tartott előadásokat. Ezek között nevezetesebbek: „Die Wunderkunde in Weimar“, továbbá budapesti előadása: „A csoda és az orvostudomány“, amely előadás úgy az occultista, mint a velük hasonló világszemléleti körökben éles támadásokra adott okot a napilapokban is.

Nagy feltűnést keltett a magyar és német szaklapokban megjelent egyik előadása: „A közegész- i ségügy nemzetgazdasági alapon“. „A környezeti hatás pedagógiai szempontból“ c. értekezése a Tum- litz-féle „Jugendkunde“ című pedagógiai szaklap- ban jelent meg.

Az Országos Gyermekvédő Ligának megalapí- tása óta (30 év) igazgatósági tagja. Negyedszáza- dos orvosi működését volt betegei melegen ünne- pelték Angol és francia lapokban 30 év óta referál a közép-európai orvos-tudomány haladásáról.

A *Sonnenberg* család Luzernből származik, ahol annak svájci ága jelenleg is él. Tagjai ott ma is előkelő szerepet játszanak. Magyarországija 1680- ban *Joseph Sonnenberg* „Baseler Grosskaufmann und Grossfuhrmann“ egyik fia költözött be, míg másik fia ugyanezen időtájt Bécsben telepedett le. Ez utóbbinak egyik leszármazottja *Lipót* személyé- ♦

ben 1839-ben osztrák nemességet is kapott.

A család magyarországi ágának őse *József* 1732-ben Veszprémben született. Fia volt *Imre* (sz. j 1765 Óbuda), ezé *Simon* (sz. 1802), aki malom- és hajótulajdonos volt. A szabadságharc alatt az osz- trákok malmát felgyújtották, de ennél nagyobb baj is történt: Simon a tűzben életét is elvesztette. Fe- lesége *Dietrichstein* Ilona volt. Fivére, *Béla* hon- véd volt és Isaszegnél esett el. — Leszármazás:

Simon (sz. 1802), felesége *Dietrichstein* Hona.
Gyermekeik:

1. *Imre* (1847—1919) 1875-ben megalapította a Schenker és Társai nemzetközi szállítmányozási céget Budapesten és több vállalat igazgatósági tagja volt. 1897-ben magyar nemességet kapott. Felesége (1882) *Weiss* Karolina (sz. 1861) volt, akitől gyermekei:

A) *Ilona* (sz. 1887), férje *Tószeghy* Albert dr. (sz. 1873).

B) *Marcell* (sz. 1891), a „Schenker és Társai r.-t.” volt főnöke, emléklapos h. százados, több katonai kitüntetés tulajdonosa.

C) *Margit* (sz. 1892), férje (1912) *Mansfeld* Ottó dr. nőgyógyász (sz. 1879).

D) *István* (sz. 1893)

2. *Irma* (sz. 1848), férje *Aldássy* Ignác (mh. 1891). Fia:

Aldássy Imre (1875—1893).

A család róm. kath. vallású.

Goldberger Mór talmud-tudós és kántor volt, gyermekeit azonban kereskedőknek és iparosoknak nevelte. így mind az öt fia más és más pályát választott magának. Felesége *Eckstein* Aranka volt, öt fiával együtt nevét *Arányi-ra* változtatta. Az öt fiú neve: Dezső, Ignác, Adolf, Jakab és Hermann Volt egy leánya is, Szeréna, aki *Herz* Józsefhez (sz. 1865) ment nőül.

1. *Arányi* Dezső (1867—1923) operaénekes, a Magyar Operaház tagja volt. Szatmárnémetiben született. Járt Brünben, Berlinben, Milanóban, ahonnét visszatérve 1894-ben az Operaház szerződött. Kevéssel rá külföldre szerződött, majd 1904-ben ismét az Operaház tagja lett. Kiváló lírai tenorista volt. Felesége, *Lángé* Emíliától született gyermekei:

A) *Szeréna*, férje *Pólya Tibor* (sz. 1888) festőművész. Leányuk:

Pólya Kató.

B) *Rómeó.*

C) *Aragvil.*

D) *Raoul*, felesége *Gergely Ibolya*. Fia:

Dezső.

2. *Arányi Ignác* (1868—1932) a vaskereskedést tanulta ki, majd bankigazgató, a Magyar Kereskedelmi Utazók Egyesületének alelnöke, kir. tanácsos és a pesti Chevra Kadisa elnöke lett. Élénk karitatív tevékenységet fejtett ki. Felesége *Kölbl Malvin* volt.

3. *Arányi Adolf* (sz. 1871) a rézművességet tanulta ki s jelenleg (1897-ben alapított) rézműárugyára van Újpesten. Elnöke az újpesti izr. hitközségnek és a Chevra Kadisának, amely 1924-ben aggok-házát létesített, amelyben az ápoltak száma harminc körül van. A hitközség hitélete és karitatív tevékenysége körül jelentékeny érdemei vannak. Első felesége *Adler Nelly* (1886—1916), második felesége *Schweiger Margit* (1894—1919), harmadik felesége *Kóhn Róza*. Gyermekei:

első feleségétől:

A) *Árpád*, felesége *Janowitz Magda*.

B) *Ernő* dr. ügyvéd.

C) *Tibor* vaskereskedő Újpesten.

Második feleségétől:

D) *Róbert* (megh. 1920).

Harmadik feleségétől:

E) *Erzsébet*,

F) *István*.

4. *Arányi Jakab* a Polgári Serfőző rt. pesterzsébeti vezetője, az ottani Chevra Kadisa elnöke.

5. *Arányi Hermann* (sz. 1875) nagy kereskedő, a pesterzsébeti Szeretetház elnöke, aki szintén a jó-tékonyság terén fejt ki odaadó tevékenységet. Felesége *Mandl Judina*, akitől gyermekei:

A) *Alfréd,*

B) *Aranka,* férje volt *Englert József* (elv.)

Egyike a XVIII. század első felében Óbudán megtelepedett családoknak a *Finály* család is. Neve után ítélve olasz eredetű és valószínűleg valamelyik Finálé nevű olasz helységről való származása nyilatkozik meg benne. Az 1735. évi óbudai összeírás 15-ik helyén előfordul egy Dávid, akinek felesége és két gyermeke is szerepel az összeírásban, amelyből még az is kitűnik, hogy cselédet is tartott. Valószínű, hogy ez a Dávid a család őse. Az 1785. 86. évi összeírás 68-ik tétele alatt pedig előfordul Lobi Bassist, akiről később Lévi Bass, majd Lobi Musicant néven is megemlékeznek az írások. Foglalkozására nézve zenész volt, de háza volt Óbudán. A kir. koronauradalomtól 1780. febr. 18-án német nyelvű védelmi levelet kap, amelyet a család tulajdonában levő eredeti okmány tanúsága szerint Jeszenovszky Samu „de eadem“, „Ö császári királyi Apostoli Felsége Óbuda kir. coronális mezővárosának Praefectusa“ írt alá. Érdekességénél fogva magyar fordításban szószerint közlöm annak szövegét:

Minekután Lébei Musikant óbudai zsidó feleségével és három fiával, névszerint: Ábrahámval, aki már nő, Feisch- és Dávid Löbllel, akik nőtlenek, nemcsak a jelenlegi Kamarai Uradalom, hanem az előző Zichy-féle Uradalom hatósága alatt is becsületes fizetség mellett számos esztendőkön át Óbuda mezővárosában megtelepedett lakos volt, amely idő alatt köztudomás szerint nevezett tisztességes életmódot folytatott, a jámborságot szerette és követte, valamint fentnevezett három fia is mindezideig tisztas erkölcsben éltek, miért is ezen együtt egy kenyéren élő zsidók, benyújtott felfolyamodásukra a további itt való laká-

sara nézve az Uradalom oltalma alá vétettek és megtartattak azzal a hozzátevással, hogy a türelmi adózást és nemkülönben az uradalmi járandóságokat, jog és méltányosság mellett kiszabott mértékben fizetni tartoznak.

Minek nagyobb hitelül és igazolt tanúságtételül kiadtam jelen idenyomott uradalmi szokott pecséttel és aláírással ellátott Protekcionális levelet, amely nevezett zsidók igazolásául szolgáljon.

Kelt Óbudán, 1780 február hó 12-én.

Kitűnik ebből az okmányból, hogy Lébei 1780-ban mint zenész működött Óbudán és fiai voltak Abrahám, Feischl és Dávid Lobi, mindannyian zenészek.

Rajtuk kívül voltak még más zsidó zenészek is Óbudán, akik közös zenekart alkottak és játszottak a kávéházakban, vendéglőkben, bálók és mulatságok alkalmával, zsidó lakodalmakon, de a péntek esti istentiszteleteken is a templomban. A hagyomány szerint sokszor játszottak Zichy grófnőnek is, aki ezért házzal ajándékozta meg őket.

Keresetük megosztása körül azonban nem egyszer egyenetlenség is tört ki köztük. Egy ilyen perpatvaruk 1786-ban még az úriszéket is foglalkoztatta, de békés Elintézést nyert, amennyibe[^] egyezséggel végződött. Az úriszékhez intézett németnyelvű folyamodványt „Lévy Bass, Juden Musicalit“ írta alá, míg az egyességet heten írták alá.

Lévi Bass kevéssel 1793 (lőtt halt el, mert 1793-ban már legidősebb fia, Abrahám „ben Lévi Bass“ szerepel a hitközségi tagok között. A másik fiúról Feischl-ről írva van, hogy 1788—1792 között évi 5 forint kamarai taksát fizetett. A harmadik fiú, Dávid (Reb Dávid, ben reb Lévi K. Z.) korán hunyt el.

Mindháromuknak maradtak utódaik.

I. *Abrahám* meghalt 1821-ben. Fia volt

FINALY MOZES
1775-1811

FINALY SIMON
1809—1878

FINALY HUGÓ
1850—1906

FINALY ERNŐ
sz. 1891

FINALY PÉTER
sz. 1931

Mózes (Móric), aki azonban már nem volt zenész, hanem serfőző és kimérő volt. Egy 1807-ben kelt szerződés tanúsága szerint négy társával bérelte a kóser szesz főzési és kimérési jogot. Mint önálló családfő 1798,99-ben 5 forint adót fizetett, ami 1806-ban 6 forintra emeltetett fel. Ekkor már „Herr Mose Finál“ néven szerepel. Két évre rá 6 i forint adóval, 3 forint pótlékkal és 3 forint újoncköltséggel lett megróva. Korán halt el (1811). Halála IÁán özvegye folytatta az üzletet. Három gyermeket hagyott maga után, névszerint Zsigmondot, Terézt és Simont.

1. *Tisigmond*. dr. (1808—1876) orvos volt. Felesége, *Eilenburg* Margittól született gyermekei:

A) *Hugó* (1848—1915) Párisban élt. Felesége *Ellenberger* Zseni volt, akitől gyermekei:

- a) *Horace*, felesége *Pompée* Margit.
- b) *Mary* (megh. 1918), férje *Barbarin* N.
- c) *Florence*, férje *Vicomte de Cosette*.
- d) *Rosita*, férje 1. *Derenne* N., 2. *Madza* N.

B) *Emma*, férje *Prager* N. (Wien).

C) *Károly* (Páris), felesége *Blauchaul* Blanka. Gyermekeik:

- a) *Rudolf* (megh. 1929), nőtlen maradt.
- b) *Károly*,
- c) *Hugó*,
- d) *Róbert* (megh. 1928),
- e) *Angéla*, férje *Kenedy* György, 2. *Coudril-
lez* Raoul orvos.

D) *Angéla*, férje *Murai* A.

2. *Teréz* (sz. 1807), férje volt unoka testvére, *Finály* Móric (Mojse ben Feischl). A további adatokat 1. alább II. alatt.

3. *Simon* (1809—1878), felesége (1850) *Mandlbaum* Mária, *Mandlbaum* Emánuel óbudai gyáros leánya volt. Simon, akiről alább még lesz szó, egyideig apósa üzemében működött, később átköltözött Pestre, ahol nagykereskedése és textilgyártmá-

nyalnak főlerakata is volt. Tizenkét gyermek maradt utána.

A) *Hugó* (1850—1906)), felesége *Schütz* Paula. Gyermekei:

a) *Róbert* (1890—1937).

b) *Ernő* (sz. 1891), m. kir. kormányfőtanácsos, az „Óbudai Fehéritő-, Festő- és Impregnálógyár Rt.“ vezérigazgatója. Felesége *Báron* Flóra. Gyermekei:

aa) *Daisy* (sz. 1928).

bb) *Péter* (sz. 1931).

c) *Lenke*, férje *Ungar* Márton.

B) *Éva* (1852—1910), férje *Bettelheim* Ignác.

C) *Róza* (1853—1917), férje *Kirschner* N.

D) *Etelka* (sz. 1854).

E) *Lina* (1855—1893), férje *Fürst* Dániel dr.

F) *Ernesztin* (sz. 1857), férje *Kirschner* N.

G) *Miksa* (1858—1921). felesége *Meller* Margit. Gyermekei:

a) *Róbert*, felesége *VHuillier* Viktória. Fia: Miklós.

b) *Péter*, felesége *Schwáb* N. Gyermekei:

aa) *Mária*,

bb) *Krisztián*,

H) *Sándor* (sz. 1862), felesége, 1. *Auber* M.,

2. *Malaes* Mina. Gyermekei:

a) *Rudolf* dr. orvos, felesége *Vander* Nelly. Gyermekei:

aa) *Beatrice*,

bb) *Alexandre*,

cc) *Marietta*.

b) *Lina*,

c) *Alex*.

I) *Hermina*, férje N. N.

J) *Berta* (sz. 1867),

K) *Oszkár* (1868-1911).

L) *Rudolf* (1874—1892).

II. *Feischl*, fia:

Móric, felesége unokahúga, *Finály Teréz*.
Gyermekei:

1. *Adolphe*,

2. *Henrik* (1825—1898), klasszikus filológus, kolozsvári egyetemi tanár volt. Főműve „A latin nyelv szótára“ máig is az egyetlen nagyszabású tudományos latin szótárunk. Kendi előnévvel 1895-ben magyar nemességet kapott. Kitért. Felesége, 1. *Kerekes Anna*, 2. (1869) *Sebesi Anna*. Gyermekei (második feleségétől):

A) *Lajos* (sz. 1870), min. tanácsos, vasúti és hajózási főfelügyelő. Felesége (1895) hilibi *Haller Gizella*. Gyermekei:

- a) *Lajos* (sz. 1896),
- b) *Pál* (sz. 1898),
- c) *Gizella* (sz. 1900).

B) *Gábor* (sz. 1871), gimnáziumi igazgató.

C) *György* (1874—1920), orvos.

D) *István* (sz. 1876), oki. mérnök. Gyermekei:

- a) *István* (sz. 1903),
- b) *Péter* (sz. 1906),
- c) *Klára* (sz. 1908).

3. *Róza*, férje *Mondschein N.*

4. *Mina*, férje *Mechlovics N.*

5. *Kati*, férje *Reményi N.*

6. *Etelka*, férje dr. *Réti N.*

III. *Dávid* fiai *Fülöp* és *Bárány*. Ez utóbbira további adataim nincsenek.

Fülöp mint gitáros vakult meg. Gyermekei voltak:

1. *Jakab* (Wien),

2. *Róza*, férje *Preisach N.* (Fiume),

3. *Regina*, férje *Perotti Gyula* (1841—...), a budapesti Operaház volt első hőstenorja.

4. *Karolin*, operaénekesnő, férjet *Pulitzer N.* (Triest).

IV. *Lévi* (megh. 1856), 1848-ban hitközségi előljáró, a II. alatt említett annak a *Finály Móric-*

nak fivére, akinek felesége *Finály* Teréz volt. Hat gyermeke volt:

1. *Móric*, kékfestő. Gyermekei:

A) *József*,

B) *Zsigmond* (sz. 1862), fia:

Árpád, clr., ügyvéd, fia:

Tamás.

2. *Jaltai*), gyermekei:

A) *Izidor*,

B) *Leó*,

C) *Zsigmond*,

D) *Riza*, férje Deutsch N.

E) *Lóri*, férje Szegő N.

3. *Lipót* (megh. 1856), 1823-tól kezdve jelentős szerepet játszott az óbudai hitközség életében. 1849-ben előjáróság! tag volt és minthogy a magyar szabadságharc ügyének támogatása miatt az óbudai zsidó hitközségre Haynau által kiszabott milliós bírságot behajtani nem tudta, Sardagno vezérőrnagy, városparancsnok rendeletére öt és tíz előjáró társát elfogták és tizenhat napon át fogóságban tartották.

4. *Júlia*.

5. *Nancsi*, férje Watt N.

6. *Ezekiel*.

Azon a helyein, ahol a mai „Óbudai Fehérítő-, Festő- és Impregnálógyár Rt.“ telepe áll, már 1793-ban gyár volt. Nincs azonban biztos adat arra, hogy miféle üzem volt, annyi azonban tény, hogy a *Finály-család* bírta. A jelenlegi gyárat a XIX. század elején *Finály* Simon létesítette, vagy legalább is alatta már kékfestő üzem volt. A gyárépületen kívül szárítókertje is volt a Bécsi úton. A vászonműeket a gyár melletti patak vizében mosták, amiért a szomszédos telek tulajdonosának kezdetben évi 8 forint bért fizettek. Munkásainak száma azonban alig haladta meg a harmincat. De készítményei tetszetősök voltak és az országos vásá-

rokon nagy népszerűségnek és keresletnek örvendtek.

Az üzem lassankint szépen fejlődött és az 1860-as évek elején már egyike volt Óbuda legnagyobb gyártelepeinek. Ezekben az években azonban a gyár tűzvész martaléka lett, amely csaknem az összes gyárépületeket elhamvasztotta. A gyár újból felépült és a tulajdonos-család fáradhatatlan buzgalmából megindult további fejlődése útjára. Egészen 1900-ig csak kékfestő és kéknyomó gyár volt, de a következő években működési körébe vonta a pamut- és lenárúk fehérítését is, majd pedig az előbbi működési körrel felhagyva, üzemét teljesen a fehérítésre rendezte be.

Technikai felszerelése eleinte — természetesen — igen kezdetleges volt. A festést földbe ásott medencékben végezték és csak idők múltával tért át festőgépek alkalmazására. A technika mai fejlettségéhez viszonyítva persze az akkori első gépi berendezés is felelt primitív volt. Modernebb felszerelése az 1900-as évek elején történt, utolsó modernizálása pedig az 1924—30 közötti évekre esik.

Mint már említettem, a gyár később Pesten is tartott eladási üzletet, amely az 1890-es években szűnt meg, amikor a gyár a közvetlen eladás helyett a gyári eladásra tért át.

Korábban főleg kötényárúk, fejkendők, mintázott paraszt ruhaneműek előállításával foglalkozott, amely áruinak főértékesítési piaca a vidéki vásárok voltak. Jelenleg kimondottan selyem, műselyem, gyapjú, félgyapjú, pamut- és bársonyszöveteknek bérkikészítésével foglalkozik. Közvetlen eladást nem végez.

A gyár „Óbudai Fehérítő-, Festő- és Impregnálógyár”⁴ cég alatt ma családi részvénytársaság. Átlagosan 3—400 munkást és 30 körüli tisztviselőt foglalkoztat. A munkabér heti 20—25 pengő. Berendezését, amely 40 appretúra- és 33 fehérítőgépből

és a hozzájuk való egyéb gépekből áll, modern villany- és gőzgépek hajtják. Telepe kétezer négyzetöl területű. A részvénytársaság vezérigazgatója Finály Ernő m. kir. kormányfőtanácsos.

(A család leszármazását *Gálosi* Soma állította össze. Kéziratban a családnál. A fenti adatok nagyrésze a család hozzájárulásával ebből a munkából van véve.)

*

A lovag *Ehrenfeld-család*. Több száz év óta Magyarországon élő, köztörténelmi vonatkozásokkal bíró család. Zsidó eredetű, de már a múlt században katholizált. A régi monarchia számos politikusával s miniszterével, de az arisztokráciával is többszörös rokonságban állt. Nevéhez fűződik a híres ősmagyar nyelvemlék, az „Ehrenfeld-Kodex“ felfedezése, amelynél csak a „Halotti Beszéd“ és a „Königsbergi töredék“ régiebb. (Közzétette *Volf* György 1881; 1. Nemz. Múz. Ktára, *Czögler* II. L. Hung. 298. 8.)

A család felsőmagyarországi. Nyitra város levéltárában már az 1700-as években szerepelnek a család ősei. A nyitrai káptalan (ered. a kápt. It.) Salamon fia Béninek engedélyt ad, hogy Nyitra városán belül a Híd-utcában magának házat tartson és azt védelme alá helyezi. Ez a kiváltság egyedül az *Ehrenfeld-családot* illette meg. A Híd-utcai tágas ősi házat a múlt század második felében Ehrenfeld *Adolf* dr., I. Ferencz József cs. kir. udvari ügyésze a rokonoktól megváltotta és díszesen restauráltatta. Egyik biográfusának 1896-b:m megjelent adatai szerint „ . . . Nyitra legöregebbik családjából származottnak tekinthető“. A család szerepelt 1848-ban a szabadságharcban. Utóbb átszarmazott a szomszédos Komárommegyébe (Bagotai és nyitrai telekkönyvek). A hadseregben, a tengerészeinél és a minisztériumokban is több családtag

szolgált még a múlt században (Nyitra várni, monogr. 263.457. és tiszti címtár.)

Az „Ehrenfeld-Kodex“ mindig a család birtokában volt és apáról-fiúra szállt, amíg 1925-ben a Bethlen-kormány alatt a magyar állam Londonból megszerezte és a bpesti Nemzeti Múzeumban őrzi. A családnak egy ága „von Ehrenfels” néven 1822-ben osztrák bárói rangot nyert. (*Kneschke*. Neues Allgemeines Deutsches Adelslexicon és *Siebmacher*: Wappenbuch üst. stb.) Osztrák lovagi rangjukról 1. alább. — *Leszármazás*:

Salamon (szül. 1670 körül), fia:

Béni (szül. 1700 körül) a nyitrai Káptalantól kapja a Hid-utcai Ehrenfeld-házát, amelyben a Káptalan részére gyárüzemet rendez be s azt vezeti. Fia és örököse:

Salamon (sz. 1730 körül).

A) *Lipót* (sz. 1760 körül). Fia:

Sándor, ezé,

Richard, akinek leánya

Erzsébet.

B) *Jakab* (sz. 1762 körül), Nyitrán a királyi kisebb haszonbérletek bérlője volt. Gyáros és községi bíró. Neje: N. Hanna. Gyermekai:

I. *Béni*; 1834. nyitrai polgár. Felesége: *Franki* (Fraknói) Anna. (Testvérének fia: *Fraknói* Vilmos arbei r. k. püspök, tud. akadémiai alelnök, a híres történész. — Nővérének, férjezett *Guttman-iyének* fia: *von Guttmann* Vilmos lovag, akinek leánya, *Else*, báró Erössné özvegye, jelenleg II. Ferenc Lichtenstein uraik, fejedelmének hitvese, „Regierende Fürstin“ ranggal és „Hochheit“ címmel.) — *Béni* gyermekei:

1. *Zsófia*, férje *Pólya* József Pál dr.,

2. *Adolf* dr. (szül. Nyitra 1836. X. 28., megh. 1903. III. 9.). Mint a nyitrai gimnázium tanulója 1851-ben, 15 éves korában egy tízperces szünetben észrevette, hogy társai egy régi könyvvel dobálódz-

nak. Meglepetésére ősrégi *magyar szöveget* talált benne. Kérdezősködésére kiderült, hogy osztálytársa szüleinek padlásáról került elő a könyv. Megszerezte a foliánst, megmutatta azt Homoky bécsi teréziánumi magyar tanárnak, aki Pestre küldte Toldy Ferencnek, a Tud. Akadémia akkori titkárának, kinél 10 évig volt a nyelvelék. A Mil-leneumig viselte az „Ehrenfeld-kodex“ nevet, mikor is hivatalosan Jókai Mór nevére keresztelték át. Találója és egykori birtokosa, fenti *Adolf*, később mint ügyvéd az Eszterházy hercegek jogtanácsosa, utóbb pedig I. Ferencz József cs. kir. udvari ügyésze lett Bécsben. Európai híru papírpénz és éremgyűjteménye is volt. Háza a bécsi tudományos és művészvilág gyűlhelye volt. Felesége: *Telly Cantor* (szül. 1846. I. 13., megh. 1921. II. 16.). Gyermekai:

A) *Lilly* (sz. 1871. IX. 5), férje: *Kautzky* Henrik dr. csász. és kir. államtitkár volt Bécsben. Gyermekai:

- a) *Kautzky* Rudolf dr., orvos,
- b) *Kautzky* Erzsébet.
- c) *Kautzky* Gréte,

B) *Ella* (sz. 1872. II. 7., megh. 1888. IV. 4.),

C) *Klára* (sz. Mannheim 1873 XII. 15.), férje: lovag von *Hartel* Károly dr., csász. kir. államtitkár, volt troppau (Szilézia) cs. kir. kormányzó-sági elnök (sz. 1870. júl. 17). Fiai:

lovag von *Hartel* Vilmos (sz. Bécs 1903. júl.

12., megh. 1927. XI. 5.),

lovag von *Hartel* Károly (sz. Bécs, 1905. máj. 6.), oki. mérnök, a Diana-Bad r. k. üzemi vezetője, felesége *Roth* Lucia (Bécs),

lovag von *Hartel* Herbert (sz. Bécs 1914. márc. 16.).

D) *Henrik* (sz. Mannheim (1873. XII. 15.), megh. 1874.).

E) *Richard* dr. (sz. 1876. IX. 30., megh. 1926. XII. 8.), csász. és kir. miniszteri tanácsos volt Bécs-

ben a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban. 1911. VIII. 17-én keit legfelsőbb elhatározással

I. Ferencz József nevezettet, mint cs. kir. min. s. titkárt osztrák lovagi rangra emelte s megengedte, hogy nevét apósa, az 1909. II. 10-én lovagi rangra emelt von *Pop* József ny. cs. kir. államtitkárnak nevével *Ehrenfeld-Pop* néven egyesítse s annak címerét neki adományozta, (osztrák cs. kir. udv. kanc. 1911. aug. 17-én kelt rend.; von Frank: Alt. österr. Adelslexicon 66. 1863.) Felesége: von *Pop* Zdenka. Leánya:

Zdenka (sz. 1906. dec. 29.), férje: Georges *Drummond* (Montreal, Canada). Gyermek:

Drummond Georgette-Patricia-Mária.

f) *Hanna* (sz. 1885. V. 29.), férje: v. *Stérnecl* Róbert, a Stapes Művek igazgatója (megh. 1923. V. 13.).

g) *Alfréd* dr. (sz. 1893. III. 27.), a bécsi Bisteghi Bank cégvezetője; felesége *Rotter* Stella. Gyermek:

Alfréd,

Lilly.

II. *Zsigmond* dr. (sz. Nyitra 1829., megh. u. o. 1881). Részt vett mint honvéd az 1848-iki szabadságharcban, majd Zágrábban fogságba kerül. Kiszabadulása után a páduai egyetemen orvosdoktori diplomát szerez és belép a csász. kir. haditengerészethez, ahol mint cs. kir. corvett-orvos a dalmáciai tengerpartokon szolgált. Utóbb saját kérelmére áthelyeztette magát a gyalogsághoz, ahol nősüléséig mint csász. kir. katona-főorvos működött. A hadiszolgálatból történt kiválása után szülőmegyéjének, Nyitramegyének közgyűlése megválasztotta vármegyei tiszti orvosnak; Érsekújváron szolgált mint járási tiszti orvos. Később azonban visszaköltözvén Nyitrára, itt 1881-ig haláláig, mint m. kir. törvényszéki orvos működött. (Naplója dr. Bartha Zsig-

mond szanatóriumi orvosnál.) Felesége: *Billitze* Karolina. Gyermekei:

a) *Gyula* dr. (szül. 18G0.). Egyetemi tanulmányait Budapesten és Bécsben végezte. Előbb Nyitrán, Aranyosmaróthon, majd Vágújhelyen aljárás-bíró, később Nyitrán törvényszéki bíró és vizsgálóbíró, utóbb mint a főtárgyalások és mint az esküdt-bíróság elnöke működött. Mint kir. ítélőtáblái bíró vonult nyugalomba. Nyitrán él. Felesége: *Mencel* Gizella, özvegyült *Elek-né*.

b) *Karolina*, férje dr. *Bartha* főorvos volt Nyitrán. Fia:

Bartha Zsigmond dr. orvos.

III. *Ignác* leányai:

1. *Emma*; férje von *Westfried* N. Fiúkat, aki cs. kir. ulánustiszt volt a világháborúban és föld-birtokos, adoptálta gróf *CoUoredó Mansfeld*, akinek nevét viseli,

2. *Hermina*; férje *Lányi-Leimdörfer*, bank-tisztviselő; fiók:

Lányi Dezső (sz. 1879) szobrászművész. Leánya:

Lányi Györgyi, férje: *Dietl* Fedor v. cs. kir. főhadnagy, az Uj Nemzedék munkatársa (*Zubovich* Fedor keresztfia). 2 gyermekük van.

IV. *Sámuel*, akinek gyermekei:

Ernő és *Mathild*, férjezett *Brüknerné* (Bécs).

V. *Mária*; férje: *Billitzer* Fülöp drí, Nyitra törv. hat. városnak 50 éven át tiszti orvosa, az arany koronás érdemkereszt tulajdonosa (sz. Bpest, 1812., megh. Nyitra 1883). Leánya:

Billitzer Carolina, férje: *Ehrenfeld* Zsigmond dr., v. 48-as honvéd, cs. és kir. korvett-orvos. (Leszármazóit 1. feljebb; ered, okiratok dr. *Ehrenfeld* Gyula ny. táblabírónál, Nyitrán.)

A család bagotai ágazata:

Ehrenfeld Antal (sz. Nyitra 1820.), később bagotai földbirtokos. Leányai:

1. *Anna*; férje: földvári és bérnáthfalvi *Földvály N.* (*Földvály* alispán fia).

2. *Mária*; férje: ordódi és alsólieszlói *Ordódy* Pál bagotai földbirtokos (sz. 1852). Gyermekai:

I: Ordódi és alsólieszkői *Ordódy* Lilly (sz. 1885), férje: körösszeghi és adorjáni *Csáky* Károly gróf, (sz. 1873 ápr. 10) m. kir. lovassági tábornok, a Bethlen-kormány honvédelmi minisztere 1929-ig. Első felesége (1895. IX. 5.) földvári és bérnáthfalvi *Földvály* Valéria (sz. Bpest 1872. I. 21.), elv. — Fia *Csáky* Andor gróf (sz. 1896. jún. 26.). — Második felesége a fennebb nevezett ordódi és alsólieszkői *Ordódy* Lilly (esk. 1903. jan. 21), előbb *Jankovich* Arisztid ny. vezérkari ezredes felesége volt, akitől elvált. Utána férjhez ment rokona: ordódi és alsólieszkői *Ordódy* Miklós bagotai földbirtokoshoz. Gyermekai:

1. jeszniczei *Jankovich* Éva (sz. 1912.), férje: laczunási báró *Sztojánovits* Miklós banktisztv

2. jeszeniczei *Jankovich* Gyula dr., Pestvármegye fogaim, gyakornoka.

Csáky Károly grófnak *Ordódy* Lillylől (1. fentebb) született fia:

Csáky Miklós Pál gróf (sz. 1906. dec. 26.). Felesége *Petzrik* Mária. Gyermekük:

Csáky N. gróf.

VI. *Sarolta*,

VII. *Józsa*.

Egy másik ága a családnak szintén egy nyit-
rai polgárjoggal bíró igen jómódú *Ehrenfeld*A'ó\
származik, akinek gyermekei a következők:

I. *Adolf* meghalt.

II. *József* Budapesten volt háztulajdonos.
Leánya:

Ilona; férje: dentai *Gomperz* Zsigmond föld-
birtokos.

III. *Zsófia*; férjezett *Gomperz-né*. Gyermekai:

A) dentai *Gomperz* Miksa földbirtokos, 1905. II. 14-én magyar nemességet nyert. Gyermekei:

1. dentai *Gomperz* Ervin, a Flóra szappangyár r.-t. igazgatója.

2. dentai *Gomperz* Alice.

B) dentai *Gomperz* Zsigmond földbirtokos, 1905. II. 14-én magyar nemességet nyert. Felesége: *Ehrenfeld* Ilona (Bécs).

C) *Gomperz* Lajos Leó.

D) dentai *Gomperz* Emil, 1908. IX. 10.

I. Ferencz József fivéreinek nemességét reá is kiterjesztette.

Miklós Andor (1880—1933) egyszerű zsidó családból származott. Atyja, *Klein* Sámuel kiskereskedő volt Pesten, anyját pedig *Schönfeld* Szerénának (1852—1916) hívták. Hat gyermekük volt: Kálmán, László, Fanny, Andor, Jolán és Dezső.

1. *Kálmán* (sz. 1875), felesége *Erhardt* Elza.

2. *László* (1876—1936), felesége *Fahrmayer* Krescencia. Gyermekei:

A) *Miklós* László és

B) *Miklós* Sándor.

3. *Miklós* Fanny, férje: *Zoltán* Béla.

4. *Miklós* Jolán (sz. 1880), férje: *Sebestyén* Arnold (megh.) volt.

5. *Miklós* Dezső (sz. 1882), felesége *Löw-Beer* Elza (sz. 1886).

6. *Miklós* Andor (1880—1933), húsz éves korában a „Magyar Szó“ c. napilapnál kezdte meg pályafutását. 1902-ben átment a „Pesti Napló“ szerkesztőségéhez, amelynek közgazdasági rovatvezetője lett. Innen 1910-ben lépett ki és megalapította „Az Est“⁴ c. napilapot, amelynek előbb felelős-, majd főszerkesztője volt. Később vállalatába bevonta a „Magyarország“-ot és a „Pesti Napló“-t is.

Nagy vagyont hagyott hátra. Végrendeletében több nemes célú alapítványt is tett.

Testvéreivel együtt változtatta át nevét *Klein-ről Miklós-ra*. Valamennyien katolizáltak.

özvegye *Gombaszögi Frida* (sz. 1890) színésznő.

Gombaszögi Frida (sz. 1890); *Miklós Andor* (1880—1933) özvegye, igen egyszerű zsidó családból származik. Atyja *Grün József* Veszprémben született és később kiskereskedése volt Pesten. Az 1900-as évek elején balt meg. Anyja, *Weisz Róza* él. Hat gyermekük volt, akik közül *Sándor* (megh. 1936) nevét *G erő-re* változtatta.

Margit (sz. 1884) operett-színésznő szintén elhalt (1925). Férje volt *liomeiser* Vilmos.

Aranka (sz. 1885) *Garai Artúr* papírkereskedő (megh.) nejevé lett.

Ella (sz. 1893) *Nagel Pál* (megh.) bankárhoz ment nőül. Színésznő.

Irén (sz. 1897), férje: *László Ernő* dr. orvos. Színésznő.

Gombaszögi Frida (sz. 1890) a színészakadémia elvégzése után a Magyar Színházhoz szerződött, ahol csakhamar a színház egyik erőssége lett. Innen a Vígszínház kötelékébe lépett és ennek színpadján aratta legszebb művészi sikereit. Első férje *Rajnai Gábor* (sz. 1885) színművész, második férje *Miklós Andor* (1880—1933) volt. Kikeresztelkedett.

Fürst, maróthi. A családot *Fürst* Jakab (1837—1900) emelte nagyobb jelentőségre. Ő alapította meg 1862-ben a „Fürst Jakab és Fiai¹” céget és élénk tevékenységet fejtett ki a hazai ipar és kereskedelem felvirágoztatása körül. Az ő nevéhez fűződik a hitelezői védegylet megalapítása is. Igazgatója volt a Magyar Kereskedelmi Múzeumnak, elnöke a Budapesti Hitelezői Védegyletnek és a Kereskedelmi Csarnoknak, tagja a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarának, stb. A közgazdasági téren szerzett érdemei elismerésül 1898-ban maróthi elő-

névvel a magyar nemesség adományozásában részesült. Felesége megyeri *Krausz* Ida (1841—...) volt, gyermekei pedig:

1. *Imre* (1860—1899), felesége *Mandl* Irén. Gyermekei:

A) *Karla*,

B) *Magda*.

2. *Lenke*, férje: Jánosi *Engel* Gyula.

3. *László* (1867—1935), m. kir. udv. tanácsos, több egyesület elnöke és igazgatósági tagja. Felesége domonyi *BrüU* Lóry. Gyermekei:

A) *Ferenc* (megh).

B) *György*, kereskedő.

4. *Bertalan* (sz. 1869), m. kir. udv. tanácsos, több egyesület elnöke és igazgatósági tagja és több külföldi érdemrend tulajdonosa. Felesége *Nagy* Jozefin. Gyermekei:

A) *Bertalan* dr., vegyészmérnök,

B) *Károly*, bankár,

C) *Aranka*, férje: színobányai *Kranier* Leó.

A *Stein* Lipót és *Mannswort* Fanny házasságából a pozsonymegyei Szent-Györgyön 1838-ban született és 1909-ben elhalt *Stein* Lipót dr., orvos és Pozsony vármegye tb. főorvosa volt. Felesége *Eisler* Annától (1843—1930) származott gyermekei:

1. *Kálmán* dr. (1865—1923) szintén orvos volt. Felesége volt *Duschinszky* Hetén, akitől gyermekei:

A) *György* dr., egyetemi magántanár Bécsben. Fele-égé *Zucker* Margit.

B) *Margit*, férje; TFzaer *György* dr.

C) *Alfréd*, kereskedő; felesége *Tlertzka* Mary.

2. *Sándor*, mérnök, a Máv.-gépgyár ny. igazgatója. Felesége *Popper* Irén. Gyermekeik:

A) *Marcel*, főmérnök, felesége jánosi *Engel* Rózsi.

3. *Miksa* (megh. 1930), nagykereskedő. Felesége *Eisler* Szidónia. Gyermekai:

A) *Pál*, kereskedő.

B) *Piri*, férje *Schlenger* Pál dr.

4. *Lajos*, bankigazgató. Felesége *Spingarn* Mi na.

5. *Emil* dr., m. kir. kormányfőtanácsos, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank vezérigazgatója.

6. *Gizella*, férje: *Reichenberg* Sándor dr. (megh.), volt ezredes-orvos. Gyermekai:

A) *Reichenberg* Sári, férje: *Fáik* Gyula.

B) *Reichenberg* Miéi, férje: *Guth* György dr.

7. *Jenő* dr., ügyvéd, felesége *Nagel* Lujza. Fia: *László*,

A *dirsztai* báró *Dirsztay-családot* korábban *Fischlnék* hívták. *Fischl* Gutmann budapesti nagykereskedő volt és 1884-ben kapott magyar nemesiséget. Felesége tornyai *Schosberger* Emma (1834—1907) volt. Fiai voltak *László* és *Béla*, akik nevüket 1889-ben *Dirsztay-ra* változtatták.

Dirsztag László bankár és tiszteletbeli török konzul volt. 1905-ben bárói rangot nyert annak testvére, *Dirsztay* Bélára való egyidejűleges kiterjesztése mellett.

Első felesége *Steinfeld* Etelka (1891-től gróf *Zichy* Ernő neje), második *Plaur* Georgina volt, gyermekei pedig:

1. *Dirsztay* Viktor báró,

2. *Dirsztay* Ferenc báró,

3. *Dirsztay* Andor báró és

4. *Dirsztay* Sarolta bárónő, aki báró *Menasce* Imre neje lett.

Dirsztay Béla báró (1861—1921) kiváló műgyűjtő volt, aki főleg porcellán-fi aurákat s arany és ezüst apró-tárgyakat gyűjtött. Élénk résztyett a zsidóság kulturális életében és áldozatkészségével sok művészi törekvést támogatott. Felesége, szül.

Brüll Iréntől (sz. 1867) gyermekei:

1. *Dirsztay* Andor báró (sz. 1887), pénzügy-miniszteri osztálytanácsos, felesége (1916) *Wolfndr* Vera Henrietté bárónő (sz. 1898). Leánya:

Dirsztay Deniese bárónő (sz. 1920).

2. *Dirsztay* Gedeon báró (sz. 1890), felesége (1922), *Kohner* Lujza bárónő (sz. 1898). Gyermekei:

a) *Dirsztay* Emmy bárónő és

b) *Dirsztay* Béla báró.

Liptószentmiklós egyike volt azoknak a kishatárú városoknak, amelyek nem gördítettek nehézségeket a zsidók letelepedése elé. A helységnek a XVIII. század elején földesura, Pongrácz Sámuel az ott megtelepedni óhajtó néhány zsidónak lakásul még át is engedte egyik házát és telket is adott nekik temetkezési célra. Mindkettőért bizonyos évjáradék fizetésére kötelezték magukat az új jövevények. Telepedtek pedig a város melletti Andrásfalván, ahol minden háborgatás nélkül folytathatták üzleti tevékenységüket Liptószentmiklóson is és környékén is.

Történt pedig mindez az 1720-ik évben.

Származásukra nézve morvaországi zsidók voltak és legnagyobb részük Holeschau városkából került Liptószentmiklóstra, de jutott belőlük Liptómegeye más helységébe, valamint Árva- és Turócmegeyebe is.

A következő években újabb zsidó családok érkeztek Alsókubinból (Árvamegye) és Hunfaiváról (Szepesmegeye).

A hitközség annyira rohamos fejlődésnek indult hogy 1731-ben már zsinagógája is volt, amelynek építési költségeihez a nemes Okolicsányi-család is nagyobb összeggel járult hozzá.

A zsidók száma újabb és újabb beköltözésekkel egyre gyarapodott. 1736-ban néhány pozsonyi zsidó is növelte a liptószentmiklósj zsidók számát,

amely aztán Mária Teréziának 1744. dec. 18-án kelt annak a rendeletének következményeképen, hogy Morvaországban kiutasította a zsidókat, egyre emelkedett. Annyira elsokasodtak, hogy üzlethelyiségben egyre nagyobb lett a hiány, mert a zsidó kereskedők szinte versenyeztek a jobb üzleti helyiségek elnyeréséért.

Néhány évtizedre rá — 1781-ben — egy igen érdekes esemény adta elő magát, amely akkor élenken foglalkoztatta nemcsak az ottani zsidóságot, hanem az egész Felvidék zsidóságát is.

Történt ugyanis, hogy *Kubinszky* Efraim lip-tószentmiklósi rabbi feleségének leánya született. A zsidó bába éppen nem lévén otthon, keresztény bába vezette le a szülést, sőt bejelentette az újszülöttet a kath. plébánosnak és a magával hozott szenteltvízzel meg is keresztelte. Amikor a történeteket megtudta a rabbi, tanácskozásra hívta össze a hitközség előkelőbb tagjai, hogy velük a további teendőket megbeszélje. Végül is abban állapodtak meg, hogy a rabbi felutazik Bécsbe és a császár elé terjeszti az ügyet. A császárhoz ugyan nem jutott be, de megkapta a megnyugtató Ígéretet, hogy döntését majd elküldik neki. Néhány hónapra rá meg is jött a császár következő rendelkezése: a gyermeket úgy a zsidó, mint a katolikus vallásra taníttatni kell, amikor aztán eléri 18-ik életévét, fel kell világosítani a történetekről és ő maga döntsön afelett, hogy zsidó vagy katolikus akar-e lenni?

Az évek múltak. Végre elérkezett az idő, amikor *Kubinszky* Tusena 18 éves lett. Úgy határozott, hogy a zsidó valláson marad meg. A következő évben férjhez is ment *Freud* Fischellhez, akitől egy leánya született: *Jentel*, akit *Herzoy* Dávid vett nőül. — *Kubinszky* rabbinak volt aztán még egy fia, *Ezekiel* is. Ennek utódai később lovagi rangra emeltettek és Prágában gyártulajdonosok lettek. (Hercog: i. m.)

Liptószentmiklósról később nevezetességre emelkedett több család származik. Innen való a *Bacher* és a *Bánét* család is, amelyről röviden az alábbi néhány sorban szólok.

A *Baneth* család régi óbudai család. Őse, *Jakab* Óbudán volt a rabbinátus tagja. Fia volt *Ezckiel* (1773—1854), aki Óbudán született, majd mint nyitrai rabbi fejezte be életét. Több fia volt, akik közül *Jerachmiel Bernhard* emelkedett nagyobb jelentőségre. (Szül. 1815.. megh. 1871) Liptószentmiklóson telepedett le, ahol híres jesivát tartott fenn. Itt született 1855-ben *Eduárd* is, a berlini rabbi-szeminárium tanára, akit 1919-ben a porosz kultuszminiszter doktori címmel tüntetett ki.

Az ugyancsak Liptószentmiklósról származó *Sturm* családról már megemlékeztem.

Tekintélyes egyéniség volt Liptószentmiklóson *Uumann* Mózes, akit német származása után 11. Mose Askenaz-nak hívtak. Egyike volt annak a négy *Ullmann-testvérnek*, akik Bajorországiól, burth városkából költöztek be Liptószentmiklóstra, Pestre. Nagyváradra és Lakompakra.

Még sok más, kisebb-nagyobb nevezetességre emelkedett zsidó férfiú született Liptószentmiklóson, de valamennyiöknek felsorolása túlságosan igénybe venné munkám terjedelmét

Közülük még csak egy családról óhajtok néhány szót szólni.

A *Schauer* család első ismert őse Izrael rabbi. Fia, *Simon* (1813—1880) kezdetben terménykereskedést folytatott, de csakhamar felhagyott vele és tanítónak ment. Emellett korrepetálásokkal is foglalkozott. Szenvedélyes botanikus és még szenvedélyesebb könyvgyűjtő volt Felesége, akit 1843-ban vett nőül. *Kohn* Póza volt, akitől több gyermeke született. Egyik fia, *Gyula* Zsolnán volt ügyvéd.

A *Kallós* család egyike azoknak a zsidó családoknak, amelyek már több mint két évszázad óta élnek Magyarországon. A családra vonatkozó első okmány 1735-ből való, amelyben egyik őse, *Ábrahám Wolf* a kohaniták törzséből mint az újonnan alakult óbudai hitközség első tanítómestere (magister ludi ac praeceptor) szerepel. Az adókönyv rovatai szerint hivatalánál fogva fel volt mentve az adófizetés alól és „Dietrichstein herceg védurasága alatt állt“. Nikolsburgból vándorolt be, illetőleg vissza, mert az 1686-ban kiűzött budai zsidók nagy része csak akkor tért vissza korábbi lakóhelyére, amikor ezt a békésebb idők részükre lehetővé tették, így került vissza Óbudára a *Kallós* család is.

Ábrahám *Wolf* fia volt az 1740-es években született *Leopold* (meghalt 1800 körül), aki az adókönyvek szerint szabómesterséget folytatott.

Fia *Abrahám Wolf* folytatta édesatyja foglalkozását, de neve már sűrűn fordul elő könyvekben és okmányokban. Tevékeny részt vett az óbudai zsidó szabócéh ügyeinek rendezésében és az egykorú házbérekönyv szerint a Hoffmansböck-féle házban lakik, amelyért évi 100 forint házbért fizet. Két fia volt: *Ferenc* és *Lipót*. Az első neves műkereskedő, aki csaknem egész Európát beutazta, de utódairól — ha ugyan voltak — nem tudunk semmit sem. *Lipót* a zsidó szabócéh nótáriusa, a község önkormányzati testületének és a hatvan tagú tanácsnak tagja. Született 1801-ben, meghalt 1875-ben. Nevét már Cohn-nak írta. Fiai voltak *Ferenc* és *Móric*, akikben a család két ágra szakadt, a *Kallós* és *Csorba* ágakra.

Kallós Ferenc (1841—1921) a békebeli Budapest közkedvelt és ismert kalaposmestere volt. A finom külsejű öregúmak üzlete az Andrassy-úton volt. Az akkori egész politikai világ nála szerezte be kalapszükségletét. Felesége a régi budai polgárcsaládból származott *Rótt Jozefa* volt. Gyermekük:

1. *Bertalan* (sz. 1869) ny. h. államtitkár, a család feje. A budapesti Műegyetem elvégzése után gépészmérnöki oklevelet szerzett, majd az iparfelügyelőségénél működött, ahonnét a kereskedelmi minisztérium iparfejlesztési szakosztályára rendelték be, amelynek a háború alatt főnöke volt. Számos nemzetközi tárgyaláson vett részt és tagja volt a bukaresti békedelegációnak, valamint az Árelemző Bizottságnak is. Több magas kitüntetés birtokosa. Felesége *Kohári Hedvig*.

2. *Adolf* építész és építőmester, aki számos köz- és magánépületet tervezett és kivitelezett. Meghalt 1935-ben. özvegye *Boldner Róza*.

3. *Lipót* ny. bankigazgató.

4. *Zsilymond* okil gépészmérnök, vasúti műszaki tanácsos. Felesége az ősrégi spanyol *Barbanello* családból származó *Szende Irén*. Fiai:

A) *Lajos* dr., ügyvédjelölt.

B) *János* joghallgató.

A család tagjai mindkét ágon főleg közpályákon tevékenykednek. Közülük többen résztvettek a világháborúban és részesültek kitüntetésekben.

A *Kallós* nevet *Cohn Bernát* s gyermekei: *Adolf*, *Róza*, *Zsigmond* és *Lipót* 1891-ben vették fel (534291. B. M.).

A biblia szerint zsidók vízben élő csak olyan állatot ehetnek, amelyeknek úszószárnyuk és pikkelyük van. Ellenben a tengerben, folyókban és a vízekben élő minden csúszó-mászó állat és hal, amelyeknek úszószárnyuk és pikkelyük nincs, számukra „undok”. A magyarázat szerint a pikkelyeket eltávolítható pikkelyekképen kell értelmezni.

A temesvári izraelita hitközségnek a XVIII. század második felében Törökországon át oda került sok spanyol híve volt, akik hazájukban tudva nem tudva, de élvezték a kecsge ízletes húsát. Perse Temesvárott sem akartak lemondani róla, ami

aztán 1782-ben az úgynevezett „kecsege-ügy“ tárgyává lett.

Az eset a temesvári spanyol zsidóknak *Hirsch* rabbihoz intézett abból a kérelmükből indult ki: engedélyezze ritualiter Temesvárra is a kecsege élvezetét. *Hirsch* nem akart egyedül dönteni a kérdésben, tehát egykori tanítójához, Landaw-hoz, kora egyik legnagyobb tekintélyű rabbijához fordult és tőle kért arra nézve véleményt, hogy a kecsege a tiszta halnemek közé tartozik-e és ehetik-e a zsidók?

Beküldött a prágai rabbinak két darab kecsegét, hogy saját maga állapíthassa meg, hogy feltehető-e rajtuk az „úszószárny“ és a pikkelyek?

A prágai rabbi — Landau — véleménye az volt, hogy nincs rituális akadálya a kecsege élvezetének, mert hiszen testének mindkét oldalán vannak pikkelyek, mint más halaknál, amelyeket ha kézzel nem is lehet eltávolítani, de le lehet vakarni késsel.

Amikor azonban *Chorin* Áron főrabbi is arra az álláspontra helyezkedett, hogy a kecsege a tiszta halfajták közé tartozik, a kérdés szinte európai vitává lett, amelyben nemcsak magyarországi, hanem igen sok külföldi rabbi is résztvett. A berlini, fürthi, glogauai, nikolsburgi és kolini rabbik „valamennyien *Chorin* véleményével ellenkező álláspontot foglaltak el a kecsege élvezhetősége kérdésében.

Megindult a harc a kecsegét illetőleg. A krakói származású *Grieshaber* Izsák paksi rabbi felszólítást intézett a rabbikhoz, hogy nyilatkozzanak *Chorin* újítása ellen. Nyilatkozataikat összegyűjtötte egy vitairatba (Wien, 1794) és szárnyra bocsátotta a hírt, hogy a prágai főrabbi visszavonta a kecsegére vonatkozó véleményét és lezött közölte a temesvári rabbival is.

Landau fia, Sámuel és az egész béth-din azonban hazugságnak jelentették ki *Grieshaber* rabbi

kijelentését. Felemelte ellene szavát *Chorin* is, aki két vitairattal is válaszolt álláspontja védelmében.

Landau Aruchja (Prága, 1818) szerint a köcsöge azonos a Talmudhan említett sibutával, amelyet láv Papa minden szombat tiszteletére maga sózott be. így hát olyan halfajta, amelyet minden zsidó nyugodt lelkiismerettel fogyaszt anélkül, hogy általa vétene a törvénynek. (*Sinyer* „J. Temesvári rabbik).

A baranyavári nemes és báró *Ullmann* család t'eveli eredetű. Őse *Károly*, akinek felesége *Weismayer* Sarolta, *Weismayer Márk* pécsi zsidó leánya volt. Az 1811-ben 68 éves öreg *Weismayer Márk* ekkor azzal a kérelemmel fordult Pécs város tanácsához: engedné meg neki, hogy vejét magához vehesse Kérélmével a tanács elutasította. *Weismayer Márk* a tanácsi határozat ellen felterjesztéssel élt a helytartótanácshoz, amely kedvezően döntött kérelme felett. Megengedte neki, hogy magához vehesse *Ullmann* Károlyt. Amikor azonban *Ullmann* Károly 1813-ban az apósa által megvásárolt Piatsek-féle házba költözött, megint csak meggyűlt a baja a városi hatósággal, amely arra kötelezte, hogy vagy hagyja el Pécsét vagy költözzék vissza apósához. *Ullmann* ez utóbbit választotta. Amikor azután kevéssel rá meghalt *Weismayer Márk*, megszűnt *Ullmann-nak* is engedélye arra, hogy Pécssett lakhasson. Ajánlatot tett ugyan a városnak, hogy saját költségén egy felszerelt lovaskatonát állít ki a városra kirótt újonclétszám javára, csak-hogy továbbra is Pécssett maradhasson, de a város ajánlatával elutasította. Egyben elrendelte *UU-mann-nák*. a városból való eltávolítását. Az anyós a helytartótanácshoz folyamodott, amely 1814-ben hozzájárult, hogy amíg él, leánya és veje mellett maradhassanak.

A következő évben — 1815-ben — özv. *Weismayer-né* is elköltözött az élők közül. Mit volt mit tenni, *Uumann* olajsajtóláshoz kezdett. Felesége is elhalálozván, 1829-ben nőül vette özv. *Justizt-vm* szül. *Krausz Rózát*, *Krausz Lipót* cikói lakos leányát.

Első házasságából több gyermeke született, akik közül a legidősebb, *Ignác* Konyhádra származott el. Aztán *Uumann* Károly is elhalálozott, vagyónára pedig 1840-ben elrendelték a csődöt.

Fia volt *Károly* (sz. 1812), aki atyja halála után menlevelet kért a várostól, hogy Pestre költözhessen.

Az 1889-ben magyar nemességet nyert *Uumann* Mór György még Pécsen született 1818-ban. Később tekintélyes nagykereskedő lett Pesten és al- el nöke volt a Budapesti Áru- és Értéktőzsdének. Meghalt 1898-ban. Felesége bécsi származású nő, *León Júlia* (1828—1908) volt, akitől tíz gyermeke született.

R *Emil* (1847—1914) udvari tanácsos neje erényi *Uumann* Tinka (sz. 1864) volt, gyermekei pedig:

1. *Sarolta* (sz. 1880), férje *Hasenföld* Artúr dr. (sz. 1870).

2. *Ödön* (sz. 1885) cukorgyári igazgató. Felesége *Elüss* Friderika, akitől gyermekei:

A) *Daisy-Mária* (sz. 1913),

B) *Stefánia-Emilia* (sz. 1916).

II. *Pál* (sz. 1850) ügyvéd, tb. szerb főkonzul volt. Felesége *Stein* Aurélia. Gyermekeik:

1. *Béla* (sz. 1876) bankfőnök.

2. *István* (sz. 1882), pénzügyminiszteri miniszteri tanácsos. Felesége *Jetiinek* Piroska. Fia:

István (sz. 1914).

III. *Sarolta* (1851—1910), férje *Stiller* Mór (1842—1917).

IV. *Hermina* (sz. 1853), férje *Singer* Jakab dr. (megh. 1912).

V. *Adél* (sz. 1854), férje, 1. *Wottitz* Ignác (mh.), 2. *Bánó* Gyula (1859—1917).

VI. *Adolf* báró (1857—1924) a Magyar Általános Hitelbank elnök-vezérigazgatója, főrendiházi tag, több magas érdemrend tulajdonosa, 1918-ban magyar bárói rangot kapott. Neje *Lichtenberg* Ella (sz. 1873). Gyermekai:

1. *György* báró (sz. 1891), a Magyar Általános Hitelbank ügyvezető-igazgatója. Felesége *Oetl-Pálffy* Erzsébet (sz. 1902). Gyermekai:

György báró (sz. 1922),

Erzsébet bárónő (sz. 1926).

Péct (sz. 1929)

2. *Ferenc* báró (sz. 1894, hősi halált halt 1914 aug.)

3. *Mária* bárónő (sz. 1899), férje paksi *Paksy* József (sz. 1893) részvénytársasági igazgató. Gyermekai *

A) *Paksy* Mária (sz. 1922).

B) *Paksy* József (sz. 1924).

VII. *Emma* (1859—1904), férje volt *Fáik* Mór (sz. 1854).

VIII. *Vilma* (sz. 1861), férje vágvecsei *Wellisch* Alfréd (sz. 1854).

IX. *Irma* (sz. 1864), férje *Komlós* Ágost dr. (sz. 1853).

X. *Alice* (sz. 1874), férje *Reményi* Miksa (sz. 1860).

Igen nagy vagyonú és tekintélyes társadalmi állású család volt az az *Ullmann* család, amely később nevét *Szitányi-ra* változtatta. Első ismert őse *Ullmann* Mózes Pozsonyból származott Pestre. Itt sikerült megszereznie az engedélyt, hogy a dohányjüvedék részére az osztrák tartományokban bevásárlásokat eszközölhessen, amely vállalkozása révén

igen nagy vagyona tett szert és szerepet játszott a város társadalmi életében. Első felesége *Herschel Veronika* volt, akivel együtt tért ki zsidó vallásából. *Sigmund Mayer* következőképpen beszéli el a kitérés történetét:

„Annak idején, a pesti nagyvásárok idején, amint nagyatyám beszéli, felszokta keresni ifjúkori barátait. Egy ilyen látogatása alkalmával mesélte el neki az öreg *Ullmann* a következő epizódot. Közöltem feleségemmel azt az óhajomat, hogy átszeretnék térni és megjegyeztem, hogy ő bizonyára nem akarja ezt a lépést megtenni, minek folytán el kell válnunk egymástól. Mint igen okos és mivoltában nem műveletlen asszony, éppen imádságos könyve fölé hajolva, mosollyal szemeiben, *Ruth* szavaival ekképen válaszolt: A te istened az én istened, a te néped az én népem is. Ettől a választól meglepődötten kérdezte (*Ullmann*): Nem félsz, hogy a pokolba jutsz! Erre kedvesen megjegyezte: Én élveztem melletted a paradicsomot, meg kell, hogy osszam veled a poklot is. Nem maradt tehát más hátra, mint az öreg asszonyt is átvinni az új vallásba.

„Mindketten kikeresztelkedtek. De továbbra is kimondhatatlan zsargonjukban beszéltek és továbbra is csak kis imakönyvükből imádkoztak. Mindez nem akadályozta meg abban, hogy „szitányi” előnévvel nemességet ne szerezzenek. Fiaik már politikai szerepet ambicionáltak és akkoriban egész Magyarországon élénk szóbeszéd tárgyát képezte az a választási harc, amelyet egyik fia az egyik alispáni állás elnyerése érdekében folytatott“. A keresztségben aztán a *Móric* nevet kapta.

Ullmann *Móric*nak a pesti Dunaparton volt gyapjú-, nyersbőr- és dohányraktára. De műpártoló ember is volt, aki házában tartotta és foglalkoztatta

Casagrande Marco (1804—1880) szobrászt és Hild József tervei szerint gyönyörű palotát építtetett, márvány lépcsőházzal, színes üveglablakkal és Casagrande plasztikai műveivel.

Ullmann Mór egyébként igen sokoldalú férfiú volt. Az ő kezdeményezésére létesült a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank, amely azonban véglegesen csak 1842-ben alakult meg. Néhány évre rá — 1846-ban — megalapította a Magyar Központi Vasutat, amelynek Pest-váci vonalát 1846 júl. 15-én adták át a forgalomnak.

Ennek az első magyarországi vasút alapításának rövid története ez:

Ullmann Móric 1837 október havában folyamosított egy Dunabalszántói vasút építésére engedélyért. Kossuth Lajos pártolta az eszmét, Széchényi István gróf azonban a Duna jobb-partján kívánta a vasút létesítését. Erre Sina György bárónak volt engedélye. Sina báró igyekezett *Ullmann* tervét megghiúsítani, de a Központi Vasúttársaság az 1836. évi XXV. t.-c. alapján 1839 május végén mégis megalakult.

Létesítését szenvedélyes harcok előzték meg, amelynek eredményeképpen *Ullmann* pártja győzött és a vasút létesítésének költségeit a Rotschild bankház garantálta. Végül Széchényi István gróf is a balszántói vasútépítés mellé állt.

Az építési munkálatok Pesten a váci töltésen

1844 aug. 2-án, Vácra pedig az ú. n. Száraz tónál 1845 febr. 5-én indultak meg. Sok akadály és sok botrányos visszaélés után a fejebbs említett napon elindult az első vonat Vácra, megérkezésekor azonban a Tabánt lángokban talála, ahol 44 ház lett a tűz martalékja.

A „Pesti Hírlap“ egykorú száma így írja le az első vonat elindításával kapcsolatos ünnepséget:

„Öfensége József főherceg, az ország nádora családja és udvara kíséretében megjelen-

vén, tömérdek nép jelenlétében délután 3 órakor „Buda“ és „Pest“ gőzmozdonyok nyolc kocsin Vác felé indították a meghívottakat, számra nézve mintegy harmadfél száz személyt. Ötvenkilenc perc alatt érkeztünk Vácra'í

Egész Vác várta a gőzvasút megérkezését, amellyel egyidejűleg egy pesti gőzhajónak is meg kellett érkeznie. Amikor már közel volt a vasút érkezési ideje, hatalmas füst gomolygott az ég felé. A várakozó közönség azt hitte, hogy a vasút füstje, de sajnos nem az volt, hanem a váci Tabán égett. Félreverték a harangokat és a szomorú esemény hatása alatt a nádor leintett minden ünnepélyes fogadtatást és kíséretével sietett a tűz helyére, ahol maga is résztvett a mentési munkálatokban.

A nagyvagyonú *Uumann* Mórícról Széchényi István gróf is feljegyzett egy kis történetet (1. Siklóssy III/78.).

„Nem egy tiszteletreméltó zsidó létezik — írja Széchényi István gróf — de általában véve a legtöbb zsidóban van valami átkozott keverék, mely más fajtákban nem létezik — és melyet belőlük nem irthatnak ki. Több évvel ezelőtt gróf Károlyi István a Mátra alján hurcoltátván egy becsületes magyar Vorspontos által, véletlenül azt tudakolá ettől, kié volna Dobról „Hát nem tudja az úr? A zsidóé“, az vala a felelet, mert mint ismeretes, akkor ezen ingatlant Ullmann Móríc bírta árendába vagy inkább zálogul, ki már akkor átesett a keresztelési ceremónián; mihez képest a fen thozott gróf azt jegyzé meg, hiszen nem zsidó többé, mert megkeresztelték, — mire a Vorspontos ily triumphal válaszolt: „Az ördög sem kereszteli ki abból a zsidót“. Ámbár Ullmann Móríc tagadhatatlanul und Éhre gebührt, lelkesedésében és bőkezűségben bizonyosan néhány millió zsidó között igen kedvezőleg kitüntette magát.“

Ullmann Móric és fiai: Frigyes, Izidor, Adolf, Vilmos és Sámuel még 1825-ben magyar nemességet kaptak. A következő évben (1826) nevük elé kapták a szitányi előnevet is. Nevüket később, csak László, Bernát, Sámuel, Izidor, Adolf és Vilmos változtatták át 1867-ben Szitányira. Ebből az *Ullmann* családból lett tehát szitányi *Ullmann*, a szitányi Ullmanokból ipedig 1867-ben szitányi *Szitányi*.

Ullmann Mór második felesége *Szentiványi* Borbála volt. Gyermekai mind első feleségétől származtak és a következők voltak: Bernát, László, Izidor, Sámuel, Antónia, Fáni, Sarolta, Frigyes, Adolf és Vilmos, számszerint tizen.

Izidorról és Sámuelről nem tudok semmit. A többiekre és leszármazottaikra a következő adatok állnak rendelkezésemre:

I. *Szitányi* Bernát 1845-ben hontmegyei főszolgabíró volt.

II. *Szitányi* László 1839—47. trencsénmegyei főjegyző és főadószedő volt. Felesége, *Akay* Karolinától két gyermeke született: *Emil* és *Berta*, aki *Csergheő* Ödön konzulhoz ment nőül.

III. *Ullmann* Antónia férje *Uumann* Gábor volt, akinek leánya, *Ullmann* Teréz nőül ment gát-tajai *Gorove* Adolffhoz, gyermekeik pedig:

1. *Gorove* Ilonka, aki nőül ment csejthei *Varjassy* Dezsőhöz (szül. 1863). Gyermekeik:

1) *Varjassy* Mária, (1895—1920), *Hanzély* Lászlóné,

B) *Varjassy* Lilly (sz. 1897), dr. *Langer* Rudolf né.

C) *Varjassy* József (sz. 1901).

2. *Gorove* Gizella, férje ivándai *Karátson* Lajos (sz. 1853) államtitkár. Gyermekeik:

A) *Karátson* Antal (sz. 1885),

B) *Karátson* István (sz. 1887),

C) *Karátson* Ferenc (sz. 1888).

IV. *Ullmann Fanny*, férje *Wodianer Móric*.

V. *Ullmann Sarolta*, férje *Auer Károly*.

VI. *Szitányi Adolf* (megh. 1887), felesége (1852) jabukai *Nemeshegyi Adél*. Gyermekai:

1. *Szitányi Ödön* (1855—1915) a Hazai Bank vezérigazgatója volt. Felesége gyergyószentmiklósi *Kövér Jolán* (1855—1894). Gyermekai:

A) *Szitányi Elemér* (megh. 1898).

B) *Szitányi Margit*, férje *Arthner Dezső*.
Gyermekai:

e) *Arthner Tibor*,

b) *Arthner Jolán*, férje (1925) kézdi-kisdi *Vásárhelyi László* (sz. 1894), leánya

Vásárhelyi Mária (sz. 1925).

C) *Szitányi Paula*, férje *Benesch Viktor* vezérkari ezredes. Gyermekai:

a) *Benesch Jetty*.

b) *Benesch Paula*.

D) *Szitányi Mariska*, férje ilencfalvi *Sárkány Jenő*.

E) *Szitányi Karola*, férje szentiványi *Szentiványi László*.

F) *Szitányi Gabriella*, férje bernecki *Bernrieder József*.

G) *Szitányi Ferenc* miniszteri osztály tanácsos.

2. *Szitányi Géza* (1857-...), takarékpénztári igazgató. Felesége, 1. visontai *Kovách Zsuzsanna*,

2. necpáli *Justh Matild*. Gyermekai:

A) *Szitányi Géza*.

B) *Szitányi Jolán*, férje *Groschmied Lajos*.

C) második nejétől: *Szitányi Miklós*.

3. *Szitányi Valéria*, férje, 1. von *Platz* cs. és kir. kamarás, 2. borsodi *Latinovits László* (1843—1895). Gyermekai első nejétől:

A) von *Platz Henning*, felesége, 1. *Haagen* grófnő, 2. borsodi *Latinovits Sarolta*.

B) von *Platz Egon*, felesége von *Haddin N.*

VII. *Szitányi* Vilmos (megh. 1864), felesége *Montbach* Matild. Gyermekai:

1. *Szitányi* Eugénia, férje nagykéri *Scitovszky* János, 1884—1896 Nógrádmegye alispánja. Gyermekük:

A) *Scitovszky* János, hősi halált halt a világháborúban. özvegye utóbb nőül ment egy *Pető* nevű nyitramegyei földbirtokoshoz. Fia:

Scitovszky János.

B) *Scitovszky* Tibor (sz. 1875), nyug. külügyminiszter, a Magyar Általános Hitelbank vezérigazgatója, felsőházi tag. Felesége *Hódosi* Johanna. Fia:

Scitovszky Tibor.

c) *Scitovszky* Béla (sz. 1878), volt képviselőházi elnök, utóbb volt belügyminiszter. Felesége: *bellusi Baross* Natália (sz. 1880). Gyermekük:

a) *Scitovszky* János,

b) *Scitovszky* Marietta, férje volt *Lehne* N. (megh.),

D) *Scitovszky* Karola, férje tűzbereki *Kóczán* László (sz. 1870), gyermekük:

a) *Kóczán* István,

b) *Kóczán* Margit,

c) *Kóczán* Mária, férje vitéz *Marton* Béla (sz. 1896) gazdasági főtanácsos, országgyűlési képviselő.

E) *Scitovszky* Aladár, földmiv. min. oszt. tanácsos, felesége etrei *Lukáts* Mária. Gyermekük:

a) *Scitovszky* Antal,

b) *Scitovszky* Mária.

2. *Szitányi* Károly (1852—1911), felesége

bernáthfalvi *Bernáth* Ilona. Gyermekük:

A) *Szitányi* Vilmos (sz. 1891),

B) *Szitányi* Károly (sz. 1892), felesége *kutasi Badissich* Mária, leánya:

Szitányi Eufrozina.

C) *Szitányi* Matild, férje *Hunkár* Béla. Fia: *Hunkár* Ferenc.

D) *Szitányi* Gyula (sz. 1894).

3. *Szitányi* Vilma, férje necpáli *Justh* Gyula.

Gyermekeik:

A) *Justh* János,

B) *Justh* Elza, férje *Jakabffy* Gyula főispán.

Fiai:

a) *Jakabffy* Károly.

b) *Jakabffy* Vilmos.

C) *Justh* Matild, férje *Szitányi* Géza (sz. 1857).

4. *Szitányi* Irma, férje dr. *Richter* János (1843—1916) győri születésű világhírű karmester.

Gyermekei:

A) *Richter* Richardise,

B) *Richter* János,

C) *Richter* Matild,

D) *Richter* Ludovika,

E) *Richter* Edgard.

5. *Scitovszky* Aladár (sz. 1859), felesége *Seydl* Berta.

6. *Scitovszky* Béla (1861—1925), felesége *Richter* Richardise (1. fennebb). Gyermekei:

A) *Scitovszky* Mariska.

B) *Scitovszky* Béla (sz. 1897), felesége (1934) *Csepeli* Zsófia.

C) *Scitovszky* Tibor (megh. 1922).

A család tagjai — mint már említettem — igen előkelő társadalmi szerepet játszottak és beházasodásaik is régi nemesi családokba történtek. Móric gyermekeit már elősoroltam. Közülük *Frigyes* Kossuth Lajos kíséretében Kalafatban időzött, ahol a „Pester Zeitung“ egy tudósítója ismerte fel. A többiekkel együtt szerencsésen el is érkezett Widdinbe, később pedig együtt működött Párisban a magyar emigránsokkal. Többször emlékezik meg róla Teleki László gróf Klapkához intézett leveleiben.

Az egykori hatalmas vagyon azonban rövid

két generáció alatt már a világháború előtt leolvadt négyezer holdra. Jelenleg pedig *Szitányi* Bélának 914, *Szitányi* Máriának 576 és *Szitányi* Vilmosnak 514 kat. hold birtokuk van Baracson, továbbá *Szitányi* Bélának és *Braun* Lajosnak Nyirábrányban van együttes 876 kat. hold birtokuk Móric örökösei a pesti izr. Társulat adományozói között 3770 forint 11 krajcárral szerepelnek a vonatkozó névsorban.

Ullmann Mórnak (Mózesnek) testvére voltak még az 1792-ben Pozsonyban született *Ullmann* Gábor, aki Pesten nagykereskedő volt és *Ullmann* Sámuel, aki 1793-ban ugyancsak Pozsonyban született és Pesten terménykereskedéssel foglalkozott.

Utódaikra nézve, ha voltak is, adataim nincsenek.

Az 1903-ban végvári előnével magyar nemessegre és 1913-ban magyar bárói rangra emelt *Neuman* család Zemplénmegye déli részéből származott el. Az igen szerény sorsú család öt férfitagja Aradra került, ahol kitartó munkával több mint száz év előtt lefektették a későbbi igen nagyszabású szeszgyár alapjait. A vállalat genialis megalapítója *Neuman* Ede, akinek szobra ott áll a mai ipartelep udvarán, a kezdetben kisméretű szeszgyárat testvéreivel és utódaival tovább fejlesztette, később kiegészítve egy igen nagy gőzmalommal, élesztőgyárral és hatalmas méretű textilgyárral, miáltal az ország egyik legjelentékenyebb iparvállalata fává tették. A család nagy gazdaságra tett szert; iparvállalatai már a háború előtti Magyarország közgazdasági életének jelentékeny tényezői lettek. Arad város legszebb palotái a család tulajdonai. A jótékonyág terén is igen áldásos működést fejt ki és a család nevéhez fűződik az Aradon létesített modern gyermekjárványkórház, népkonyha-épület és óvoda és egyéb jótékonyági intézmények.

A családnak két ága van. Az egyik ág őse idősebb *Adolf* (megh. 1916), akinek *Neuman* Marikával kötött háziasságából származtak:

1. *Gizella*,

2. *Adél*,

3. *Klára*,

4. *Alfréd* (megh. 1930)), akinek özvegye szül. *Friedman* Stefánia, gyermekei pedig:

A) *Ede*,

B) *Marika*,

C) *Ferenc*.

A másik ág őse *Dániel* (1837—1928), felesége *Fürst* Mária volt, gyermekei pedig:

1. *Károly* (sz. 1883), felesége szül, gelsei és beliscei *Gutman* Edit bárónő. Gyermekeik:

A) *Éva*,

B) *Géza*,

C) *Károly*.

2. *Margit* (megh. 1931), akinek férje báró *Dániel* Tibor (sz. 1878) volt. Gyermekei:

A) *Dániel* Marietta bárónő, férje *Takácsig* Konstantin.

B) *Dániel* Tibor báró.

A *Kammer-esalád* Szempcről származik. Innen kerültek Pestre *Benő*, *Dávid* és *Adolf* testvérek. Mindhárman a család egy-egy ágát alapították meg. Közülük *Benő* szempci előnévvel 1910-ben magyar nemességet is kapott. A jelenlegi „Kammer Testvérek Textilipar Rt.” cég 1906-ban alakult és üzletköre textilkelmék festése és, gyártása, textiláruk fehéritése, kikészítése, festése és szövése. Vezérigazgatója *Kammer* Hugó, aki egyben a részvénytársaság elnöke is.

I. *Benő* ága (nemesi ág):

Benő gyermekei:

1. *Alfréd* (sz. 1882),

2. *Ella*, férje *Kammer* Hugó.

3. *Irma*, férje *Durlacher N.* (Hamburg).

II. *Dávid* ága. — Gyermekai:

1. *Siegfried*, felesége *Fluss Olga* (megh.) Gyermekai:

a) *György*,

b) *Ágnes*, férje *Kertész Nándor*.

c) *Éva*, férje *Oberschall Viktor*.

2. *Hugó*, felesége *Kammer Ella* (1. fennebb).

Fia:

András

3. *Sándor* (1881—1936), felesége *Franki Margit*. Leánya:

Ágnes.

Ez az ág katolizált.

4. *Gizella*, férje *Acél Jenő*.

III. *Adolf* ága, akinek gyermekei:

1. *Vilmos* 'kormányfőtanácsos, a nagytétényi sertéshizlalda ny. vezérigazgatója. Felesége 1. *Rintel Ilona*, 2. *Rintel Janka*. Gyermekai:

a) *György*,

a) *Kálmán dr.*

c) *Éva*,

d) *Erzsébet*.

2. *Bernát*, szénnagykereskedő, az Oisz. Szénbuzottság volt igazgatója. Felesége *Braun Margit*. Fia *Andor dr. oki. közigazda*.

3. *Zsigmond* (megh.) orvos volt. Gyermekai:

a) *Lucy*,

b) *Erzsébet*.

Szabolcsmegyei családból származik *Létay Ernő* (sz. 1878) országgyűlési képviselő. A család korábbi neve *Fisch* volt. Nevezett *Létay Ernő* atyja, *Fisch Ignác* előbb apai birtokán Nyirderzsen gazdálkodott, majd 1870-ben Biharmegyében lakott és Nagyietán és Álmosdon tekintélyes nagybirtokos volt. *Fisch Ignác* atyja, *Lajos* a szatmárnegyei Nyirderzsen és Kántorjánosiban volt nagybirtokos.

kos. Kossuth Lajoshoz és családjához gyermekkori barátság szálai fűzték. Résztvett az 1848—49-iki szabadságharcban és tevékenységével az ellenálló nemzeti hadsereg megszervezése körül is közrehatott. A szabadságharc lezajlása után több évi üldöztetésnek volt kitéve. 1854-ben halt el. Lajos atyja, *Jakab* a XVIII. század végén még Nagykállóban lakott, ahol nagybérló és az izr. hitközség vezetőségének tagja volt. Állítólag a zsidó-bíró tisztet is viselte.

Ezidőtájt született meg az ú. n. nagykállói vérvád, amely a községet és környékét huzamosabb időn át izgalomban tartotta és amelynek következtében több ártatlan egyén majdnem életét veszlette és hosszabb ideig börtönben sínylődött.

A vérvád alapját az a körülmény képezte, hogy egy libapásztor fiú a legelőn elaludt, miközben libái szétszéledtek, de az is meglehet, hogy valaki tudatosan elhajtotta. Amikor a fiú felébredt, látva, hogy a gondjaira bízott libáknak hült helyük van, hangos jajveszékelésre fakadt, tétován futkosott ide-oda, keresve az elvesztett állatokat. Amikor aztán hosszas keresés után sem tudott nyomukra találni, a várható büntetéstől való félelmében elszökött hazulról.

A fiú jajveszékelését több helybeli lakos hallotta, de okát nem ismerték. A közhit tehát a fiú eltűnéséből azt a gyanút koholta, hogy a, közalgó húsvéti ünnepekre való tekintettel a zsidók ölték meg. Ez a gyanú egyre nagyobb hitelre talált, mert hiszen a fiúnak valóban nyoma veszett.

Feljelentés folytán megindult a bűnügyig nyomozás, amelynek során több nagykállói zsidót le tartóztattak és vallatóra fogták. Azokat, akik alibi-jüket igazolni nem tudták, bíróság elé ámitották, amely egyrészüket halálra, többeket pedig húsz-húsz évi börtönre ítélte. *Fisch* Jakab nem volt a gyanúsítottak között és így őt nem is tartóztatták

le. Sőt a vizsgálat során a vármegyei hatóságoknál több ízben közbenjárt és bizonyítani igyekezett a vérvád alaptalan voltát. A súlyos ítélet elhangzása után felkereste Kállay Miklós akkori szabolcsi főispánt, akit már régebb idő óta ismert és arra kérte, hogy függessze fel az ítélet végrehajtását 8 napra, vállalkozván arra, hogy ez alatt az idő alatt előkeríti a fiút és a bíróság elé állítja.

A főispán a kért haladékot megadta, mire *Fisch* Jakab megindult a fiú keresésére. Kocsin bejárta az egész környéket és kutatásait siker is koronázta, amennyiben már az ötödik napon Nyírbátorban a vásáros bódék előtt báméskodva megtalálta az eltűnt fiút. Azonnal magával vitte Nagykállóba.

A fiú előállítására a kimondott ítéleteket megsemmisítették, a vádlottakat felmentették s a vérvád gyanúja ezen a vidéken meg is szűnt, míg majdnem száz évvel később a tisztaeszlári perben még élesebben lángolt fel.

Fisch *Jakab* atyja, *Móric* a XVIII. század elején mint földbérlő szintén Nagykállóban élt és 105 éves korában ott is halt el. Első feleségével 88 évig élt házasságban.

Létay Ernő a világháborút mint honvédhuszárszázados küzdötte végig. Számos csatában vett részt és többszöri kitüntetésben részesült. 1916 január óta — egy ciklus kivételével — képviseli a biharnagybajomi választókerületet. A törvényhozásban és a publicisztikában főleg közjogi, közgazdasági, pénzügyi, földmivelésügyi és népjóléti kérdésekkel foglalkozik.

Ügy ő. mint néhai fivére, Lajos, 1915-ben királyi engedéllyel nevüket *Létay-m* változtatták.

A török népirodalom európai hírű felkutatója *Kunos* Ignác dr. c. ny. rendkívüli egyetemi tanár, a Keleti Kereskedelmi Akadémia ny. igazgatója, a Vaskoronarend lovagja, stb. szüleített Hajdusám-

sonban 1860-ban. A debreceni kollégiumban nevelkedett. öt évet (1884—1890) töltött a török Keleten az Akadémia erkölcsi és anyagi támogatásával. Előbb török-tatár nyelvészettel, majd keleti néprajzi tanulmányokkal foglalkozott. Harmincegy éves korában már levelezőtagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának és azóta számos külföldi tudományos társaság is tagjai sorába választotta. A török folklór gyűjtése körül igen gazdag és nagyértékű irodalmi munkásságot fejtett ki. Felesége kisvárdai *Széli* Mihály leánya. Egy leánya és négy fia van, akik közül *Endre* dr. a MFTR. szolgálatában áll, *István* dr. ismert nevű orvos, *Pál* és *Ferenc* vegyészek, közülük az előbbi a Mauthner-börgyár, az utóbbi pedig az Egyesült Izzó r.-t. szolgálatában áll.

A *Gold zihér-család* a XVIII. század első felében költözött be Magyarországra. Belőle legnagyobb jelentőségre *Goldzihér* Ignác (1850—1921) udvari tanácsos, bölcsészdoktor, a sémi filológiának a budapesti egyetemen nyilvános rendes tanára, 1905-ig a budapesti izr. hitközség titkára, a Magyar Tudományos Akadémia osztályelnöke és igazgatósági tagja emelkedett. Atyja, *Adolf* (megh. 1874) szegény módú bőrkereskedő volt Székesfehérvárott, majd pedig — 1867 után — Pesten. Anyja született *Bcrger* Katalin (megh. 1884) volt. *Ignác* nagy tudományosságra tett szert és nagy munkáival a keleti művelődéstörténelem egyik legkiválóbb kutatója, korának egyik legnagyobb orientalistája volt. Felesége, *Mittler* Miksa dr., aradszentmártoni orvos leánya, *Laura* (1856—1925) volt, akit 1878-ban vett nőül. Házasságukból két gyermek származott: a korán elhalt *Miksa Adolf* (1880—1909) és *Károly* (sz. 1881), matematikus, a budapesti polgári iskolai tanárképző főiskolán és a műegyetemen a politikai és kereskedelmi számtan és a biztosítástan tanára

volt. Károly első neje *Freudenberg* Mária (1890—1918), kiváló egyiptológus volt; második neje *Herz* Erzsébet (sz. 1893) grafológus, akitől fia, *Sándor Ignác* (sz. 1922). — Ignác unokatestvérei *Vilmos* (1849—1916) orvostanár, a budapesti Hókus-kórház volt szemész-főorvosa és *Ilona* (1860—1931) pedagógus, a budapesti állami leánygimnáziumban a francia nyelv tanára, *Bacher* Vilmos (1830—1913) hírneves orientalista, felesége.

A magyar fonalipar, főleg pedig magyar motívumú hímzett női blúzoknak külföldre szállítása terén érdemes nevet vívott ki magának *Horvát* — előbb *Herschkovits* — Ákos budapesti nagy kereskedő. A világháború alatt saját cége alatt katonai ruhák szállításával foglalkozott. Cége a háború befejezése után „Fonal- és Himzőipar r.-t.” cég alatt részvénytársasággá alakult át, amelynek főrészenyese és a cég irányítója maradt. — *Horvát* Ákos üzleti tevékenysége mellett a hazai lótenyésztés terén is tevékeny részt vesz. Előbb saját neve alatt versenyistállót tartott fenn, majd azt később az amerikai állampolgárrá lett fia, *Horvát* Ernő vette át, amelyet továbbra is *Horváti* Ákos irányít, még pedig eléggé szerencsés kézzel, amennyiben az 1935. évben az istálló 12 első, 15 második és 13 harmadik díjat, összesen 69.855 pengőt nyert és ezzel a nyereséggel fia az istállótulajdonosok között, a hetedik helyet foglalta el.

Gyermekei: Ernő, György és Klára, *Erdős* Béláné katolikusok lettek, míg *Horvát* Ákos és neje, szül. *Neufeld* Irén megmaradtak zsidó vallásúaknak.

A *Herschkovits-család* Szatmá«negyéből származott Pestre.

Sokan állítják, hogy a jótékonyság terén való tevékenység egyike a legháládatlanabb „foglalko-

zás“-oknak. Nemcsak hála nincs érte, de még köszönet sincs benne. Akik azonban így gondolkodnak, feledik, hogy a jótékonyság gyakorlása lelki öröm és aki azt szívének sugallatából gyakorolja, nem is vár érte semmi elismerést.

Hála Istennek, még vannak, ha talán kevesebben is, mint kellene, hogy legyenek, akik a jótékony-ságot, embertársaink megsegítését kötelességnek, szinte élethivatásnak tekintik. Nem is gondolnak rá, hogy érte hálát vagy csak köszönetét is kapjanak.

Ilyen kötelsségteljesítésnek fogja fel az esetetek és főleg a szegénysorsú gyermekek megsegítését *Hirschel* Sománé, szül. *Kann* Eleonóra, a csendes Budának általánosan ismert „Nóra néni“-je. Nem hajhássza, hogy nevét az újságok „hozzák“, sőt ha megemlékeznek róla, szinte kellemetlenül érinti, hogy „forgalomba“ került, mert nem hiúságból tevékenykedik a nyomor enyhítésén, hanem észrevétlenül akar maradni és nem akarja még azt sem, hogy tudomást szerezzen róla a balkéz, amit jobbkezével tesz.

Alig van Budán olyan közjótékonyági alakulat, amelynek nem lenne tagja. Sőt a budai izr. hitközség képviselőtestülete is tagjai közé választotta és a budai Chevra Kadisa is már évekkal ezelőtt tiszteletbeli tagjai közé iktatta.

Hirschel Sománé, sz. *Kann* Eleonóra, a budai szegények „Nóra néni“-jének közismert szociális munkássága felsőbb helyen is elismerést nyert, amennyiben a „Háborús Emlékéreméinél“ tüntették ki.

Hirschel Sománé szülei *Kann* Baruch (1846—1889) és *Bachschütz* Berta (kér.) voltak. *Kann* Baruch pedig fia volt *Kann* Wolfnak és (1842 tői) *Weiss* Eleonórának (sz. 1823). Ez utóbbi testvére volt annak a *Weiss* Adolf mik (megh. 1877), akitől a csepeli báró Weiss-család származik le.

A tornyai *Tornyay-Schosberger-család* története nem áll rendelkezésemre. A családtól sem kaptam meg. Egyetlen régebbi adatom a családról, hogy *Schosberger* Simon Vilmos a XIX. század közepén nagykereskedő volt Pesten. Felesége *Sachs* Regina volt, fiai pedig *Zsigmond* és *Henrik* voltak. — *Zsigmond* földbirtokos és ugyancsak nagykereskedő 1890-ben magyar bárói rangot kapott, amely 1905-ben kiterjesztetett néhai testvére, *Henrik-rak* fiaira, *Lajos-ra* és *Rezső-re*, amikor is engedélyt nyertek a *Tornyay-Schosberger* kettős családnev viselésére. A család nagyrésztben a *Tornyay* nevet használja. Minden tagja kitért. — A családból *Klára* bárónő (sz. 1893) jeles festőművésznő. — A család ma is tekintélyes fölbirtokvagyonnal rendelkezik: *Rezső* bárónak 1925-ben Nógrádmegyében 7041, *Lajos* bárónak pedig Pestmegyében 3236 kát. hold birtoka volt. *Viktor* bárónak is van 6618 kát. hold földbirtoka.

Schosberger Simon Vilmosnak *Sachs* Reginától született gyermekei:

I. *Schosberger* Zsigmond báró (1890), felesége Mayer Teréz (megh. 1909). Fia

Viktor.

II. *Schosberger* Henrik (megh. 1899), felesége *Hellmann* Zsófia. Gyermekei:

1. *Tornyay* Lajos báró (1861—1928) kaiból i-zált. Felesége *Feldheim* Ilona (katholizált). Gyermekeik:

A) *Tornyay* Erzsébet bárónő (sz. 1900), férje

1. (1920) domonyi *Domony* Miksa (sz. 1894), elvált,

2. szentpéteri *Szűts* Károly.

B) *Tornyay* Magda bárónő (sz. 1902), férje *Lederer* Miklós.

C) *Tornyay* György báró (sz. 1903), felesége (1932), *Rózsahegy* Marica, *Rózsahegy* Kálmán színművész leánya.

2. *Tornyay* Rezső báró (1862—1936), felesége *Brütl* Teréz. Gyermekei:

A) *Tornyay* Renée bárónő (sz. 1892), férje *Guttman* Oszkár.

B) *Tornyay* Vilmos báró (1895—1918).

C) *Tornyay* Katalin bárónő (1896—1934), férje volt *Salgó* Lajos (megh.).

3. *Schosberger* Otila, férje volt *Howard-Brown* J. (1863—1936)'.
 4. *Schosberger* Ilona, férje báró *Offermann* Viktor.

A családnak ez a leszármazása azonban korántsem teljes.

Azt mondják, hogy *Krausz* Simit a szíve tette tönkre. A „szíve“, amely mindenkin segíteni akart, aki csak rászorult a segítségre. A „tönkrement“ szót azonban ne vegye az olvasó szószerint. Szeretnék olyan „tönkrement“ ember lenni, mint *Krausz* Simon! Ma ugyan talán már nem az egykori pénzhatalmasság, nem vezérigazgatója az Angol-Magyar Banknak, jövedelmei és vagyona sem a régi, de azok közé az egyéniségek közé tartozik, akik ha tízszer is elúsznának, mondjuk, a börzén, tizenegyszer megint „fent“ vannak.

Jóságáról, áldozatkészségéről, jótéteményeiről egész legendák keringenek közszájon. „Jó ember ennek a szónak a legnemesebb értelmében, teljes szívvel, igaz lélekkel, szent meggyőződéssel az. túl hangulatokon, érzéseken, bűnökön is. Tud felejteni és tud megbocsátani és nem tud haragudni tíz percnél hosszabb ideig“ — írja róla Radnóti József. Az egyetlen bankvezér, aki nem „méltóságos“ úr, hanem egyszerűen csak „*Krausz* Simon“, de aligha van köztük még egy, akit annyira ismerne a nagyközönség, mint ő.

Gáláns, mintha őseitől örökölte volna az igazi gavallérságot. Pedig szegény sorsú zsidó szülők

gyermeke, aki mindmáig megmaradt vallásában és amit elért, mindazt csak a saját erejének köszönheti.

Ugyancsak Radnóti könyvéből veszem át azt az epizódot, amely jellemzi őt: hogyan ismerkedett meg *Ullmann* György báró nejével. Át kell vennem, mert világot vet *Krausz* Simon lényére.

„Egy verőfényes szeptemberi napon a beteg Schwester helyett a feleségem vitte a gyerekeket sétálni a Stefániára — kezdte a történet elbeszélését *Ullmann* báró. — A nagyot kézen vezette, a kicsit kocsin toltta. Éélkettő volt, amikor egy autó robogott el mellettük, az autóból kinézett egy úr, akit a feleségem nem ismert, de észrevette rajta, hogy tetszik neki ez a családi kép. Az autó eltűnt, a feleségem pedig tovább ment a gyerekekkel a Víztorony felé. Egy félóra múlt el így. Ahogy a Víztoronyhoz értek, hirtelen, valósággal egy-két perc alatt hatalmas szélvihar támadt, majd fehőszakadás tört ki és a feleségem a gyerekek miatt megrettenve keresett egy helyet, ahová a vihar elő! bemenekülhessen. Ebben a pillanatban két autó robogott a Víztoronyhoz, az egyik autóból kiugrott egy úr és gyorsan elhelyezte a csukott kocsiiban a gyerekeket és a feleségemet, majd a gyermekkocsit feltétette a másik autóra. Aztán odalépett a feleségemhez, engedélyt kért, hogy bemutatkozhasson, megmondta, hogy ő *Krausz* Simon, látta a kis társaságot a Víztorony felé menni, látta a villája ablakából a keletkező vihart és nyomban elindult, hogy segítségére legyen, ha szükség van rá, kegyeskedjék „önagysága“ a címét megadni. A feleségem megmondta, hogy a feleségem, mire *Krausz* Sírné hazaszállította őt, a gyerekeket és a gyerek-kocsit.“

Vájjon akadna-e ma az egymilliós Budapesten még egy másik ember, aki hasonló körülmények

között ugyanígy járna el egy előtte ismeretlen nővel és két apróságával szemben, mint ahogyan ezt Krausz Simon tettel

Közgazdasági tevékenységét 1900-ban *Bettelheim* Mórral közösen alapított egy bankházzal kezdte meg. Amidőn 1914-ben, az év tavaszán a Magyar Banknál az Elek Pál-féle affér (sóügy), majd pedig később Székely Ferenc lanyha üzletkezelése következtében a betétek — a főváros szerződéses betétjein kívül — semmivé zsugorodtak össze, a bankrészvények árfolyama a pari alá süllyedt, elvállalta nevezett banknál a vezérigazgatói állást. Ettől kezdve az 1918. évi összeomlásig annak vezérigazgatója volt és sikerült is neki az intézetet a háború alatt a legelső pozícióban tartania.

Később saját neve alatt bankházat nyitott.

A bankvilágban igen nagy tekintélynek örvendett. Pénzügyi koncepciója kiváltságos helyzetet biztosított számára és vezető szerephez juttatta igen sok, igen nagy pénzügyi transzakcióban.

Közgazdasági téren szerzett érdemei elismerésül 1915-ben érdi előnével magyar nemességet kapott. Ez az egyetlen kitüntetés, amelyben részesült.

Született 1873-ban. Felesége *Katzau* Ida volt, aki 1935-ben halt el. *László* fia szintén elhalt; *György* fia él.

A -Bánóezi-család a veszprémmegyei Szentgálról származó család. Neve előbb *Weisz* volt és azt 1874-ben *Weisz* Dávid szentgáli lakos és gyermekei: Lipót, Móric, József, Rozália és Sándor változtatták át *Bánóczi-ra* (15.923 1874. B. M.) — *Bánóczi* József (1849—1926) főleg mint filozófus szerzett magának nevet, de emellett nem kis érdeme van az irodalomtörténet művelése terén is. Előbb reáliskolai tanár volt, később az izr. tanítóképző igaz-

gatója lett. Egyetemi c. ny. rendkívüli tanár és a Magy. Tud. Akadémia levelezőtagja is volt. Sokoldalú irodalmi tevékenységet fejtett ki. A Magyar-Zsidó Szemle egyik megalapítója és kezdetben szerkesztője, az Izr. Magyar Irodalmi Társulat égjük alapítója, titkára és kiadványainak szerkesztője is volt. Á magyar gyermekvédelem ügyének szintén lelkes támogatója volt, a Fehér Kereszt Lelencház megalapításában rászívott és a gyermekvédelmi propaganda érdekében ő szerkesztette a Fehér Kereszt naptárat. — Fia, *László* (sz. 1884), dramaturg, műfordító, a Thália Társaság elnöke volt, színházi rendező és szociálpolitikus. Fővárosi törvényhatósági bizottsági tag.

Annak a *Landauer* családnak őse, amely *Landauer* Lipót nagykereskedő és *Landauer* Béla Hontvármegye első aljegyzője személyében 1905-ben magyar nemességet is kapott, *Landauer* Ede (1842—1905) nagyiparos volt. Atyját *Ignácnak* hívták. Első felesége *Waisz* F., második *Leo* Margit. Gyermekai első feleségétől a) *Lipót*, b) *Béla* és c) *Ilona*; második feleségétől d) *István*.

I. *Lipót* (megh. 1914) m. kir. udvari tanácsos volt. Fia:

Péter.

II. *Béla* (megh. 1921), Hontvármegye -b. főjegyzője, majd országgyűlési képviselő volt. Felesége *Cimponeriu* Ilonától született gyermekei:

A) *Eduárd* dr., ügyvéd, a m. kir. Automobilklub főtitkára, tart, huszárhadnagy, Pestvm. tb. alügyésze. Felesége *Reiter* Teréz. Fia:

Kristóf.

B) *Béla* (1924-ben automobilszerencsétlenség áldozata lett), felesége *Sebestyén* Éva, utóbb kézdienstéleki *Egyed* Zoltánná.

III. *Ilona* (megh. 1929), férje T. *Verő* Zsigmond földbirtokos.

IV. *István*, felesége *Lévay Mária* bárónő(sz. 1901). Leánya: *Mária-Margit*.

Ignác-nak másik fia volt

Ferenc József nagykereskedő. Felesége volt budavölgyi *Széger Szidónia*, aki utóbb *Stevens de Baergogne* belga kir. ezredes neje lett. Fia:

Artúr (Bréma).

Az 1918-ban magyar bárói rangra emelt *Szterényi* család korábbi neve *Stern* volt *Stern Albert* (1826—1888) előbb lengyeltóti, majd újpesti rabbi volt, állásáról azonban lekellett mondania, mert a reformkövetelések terén olyan igényekkel állt elő, amelyek hívei érzületét elhidegítették tőle. Nagy tudományi! férfiú volt, aki hébernyelvű tudományos folyóiratot is szerkesztett, amelybe számos egyházi- és irodalomtörténeti tanulmányt írt. Két fia közül *Hugó* (1857—1909) középiskolai tanár, természetrajzi tankönyvíró volt; *József* (sz. 1861) belső titkos, tanácsos, ny. kereskedelemügyi miniszter, felsőházi tag, stb. brassói előnévvel kapta 1918-ban a magyar bárói rangot. Mindketten kiértétek.

A család régebbi leszármazása nem áll rendelkezésemre. *Stern Albert* újpesti főrabbinak 1881-ben, amikor nevét *Szterényi-re* változtatta (19.821/81. B. M.) gyermekei voltak: *Bertalan*, a már említett *Hugó*, *Eugénia*, a fennebb nevezett *József* és *Leó*. Közülük *Szterényi József* báró (1. fennebb), felesége (1889) ákosi *Makóidy Ida* (1847—1927) volt. Bárói rangja az adományozáskor átruházott örökbefogadott fia, *Szterényi Sándorra*.

Nyitramegyei zsidó családból származott *Fraknói Vilmos* (1843—1924) nagyváradi kanonok, arbei címzetes püspök, a kiváló történetíró. Atyja *Franki Sándor* volt. Nevét nevezett püspök 1874-ben változtatta meg *Fraknói-ra* (11260,74. B. M.)

Négyen voltak testvérek: *Imre*, aki utódok hátrahagyása nélkül halt el; *Vilmos* a, püspök; *Karolin*, aki *Kestranek* Vilmos, a Nordbalin főtisztviselőjéhez ment nőül és *Terzia*, aki *Jehle* Lajos ausztriai cs. kir. iparfőfelügyelő neje lett. A leányági utódok a következők:

I. *Kestranek* Vilmos és *Franki* Karolin házasságából születtek:

1. *Kestranek* Jenny, férje Max von *Kuppelviésér*, a Brioni sziget tulajdonosa. Gyermekük: *Hilda*, *Mici*, *Ervin* és *Dóra*.

2. *Kestranek* Vilmos, prágai vasgyári igazgató, (megh.), felesége *Lénk* Mária. Gyermekük: *Vilmos*, *Miéi*, *Marianna* és *Pál* (megh.)

3. *Kestranek* Mici (megh.)

4. *Kestranek* Kamilla (megh.)

5. *Kestranek* Anna, férje *Blaschczik* Hnns, Rt.-i elnök (Zermatt) volt (megh.) Gyermekük:

A) *Blaschczik* Wilbelmina, férje *Heller* Mihály. Gyermekük: *Heller* Lothe, *Heller* Lehne és *Heller* Hanna.

B) *Blaschczik* Lilly, férje *Trenkler* N. Gyermekük: *Trenkler* Fritz, *Trenkler* Ottó és *Trenkler* Alfréd.

C) *Blaschczik* Hanna.

6. *Kestranek* Hans

7. *Kestranek* Ida, férje *Herz* Jenő dr., rt.-i igazgató. Fia *Herz-Kestranek* István dr., felesége *Kreibner* Mária.

II. *Jehle* Lajos és *Franki* Terzia gyermekei:

1. *Jehle* Lajos dr., tanár,

2. *Jehle* Sándor dr.

3. *Jehle* Ilka, férje *Kramarz* N., a prágai Vasmű Rt. mérnöke.

4. *Jehle* Márta.

Fraknoi Vilmos már theologiai hallgató korában 100 arany jutalmat nyert a Magyar Tud. Akadémiától a vezérek korának műveltségéről írt ta-

nulmányával. Előbb vidéken tanárkodott, majd az Akadémia osztály titkára, a Nemzeti Múzeum könyvtárosa, az Akadémia főtitkára, az Akadémia alelnöke, a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelője, nagyvárad kanonok, arbai c. püspök, krasznai főesperes volt. Élénk történetirodalmi munkásságot fejtett ki ő alapította meg a római magyar történelmi intézetet.

Ki nem ismeri Pesten a Váci utcában a Bachruch, jelenleg „Bachruch A. utóda r.-t.” ékszeráru üzletet! De annál kevesebben tudják róla, hogy a cég már több mint száz éves.

Alapítója a morvaországi eredetű, Raudnitzból származó *Bachruch* Albert. Magyarországon megtelepedvén, Selmecebányán pipagyárat létesített és gyártotta rájuk az ezüst kupakot. Gyártmányait főleg Bécsbe szállította és vállalatéi csakhamar felvirágzott. De 1826-ban már Pestre költözött, ahol a Miatyánk utcában nyitott boltot, ahol saját készítményű ékszerekkel is kereskedett.

Üzletét később fia, *Károly*, (1851—1926) vette át, aki 16 éves kora óta segítőtársa volt benne atyjának. Közben ötvösművi tanulmányikon járt Párisban, Hollandiában és Belgiumban és a Bachruch céget virágzó üzletté fejlesztette. Érdemei elismerésül királykuti előnévvel 1905-ben magyar nemességet kapott.

Felesége *Hirschfeld* Emmától született gyérnickoi *

1. *Albert* (sz. 1887) és

2. *Margit* (sz. 1893). Első férje simaházi dr. *Tóth* Gedeon (sz. 1888) főorvos volt. Második férje gróf *Széchenyi* Bálint.

Károly testvérei is ötvösök voltak és Párisban telepedtek le.

A Zemnlénmegyéből utóbb Szabolcsmegyébe származott *Windt* család öse, *Efraim* Ladmócon kereskedő, fia Ábrahám (1817—1873) ugyanott köbányatulajdonos, majd Nyíregyházán vasúti vállalkozó volt. Felesége a zemplénmegyei *Moskowitz* családból származó *Moskowitz* Regina volt, akitől fiai voltak:

1. *Márton* (megh. 1927), fővárosi bizottsági tag, ipartestületi alelnök.

2. *Mór* (megh. 1905) vendéglős volt Nyíregyházán és tagja volt Szabolcsvármegye thatósági bizottságának és Nyíregyháza képviselőtestületének és haláláig az izr. hitközség elöljáróságának. Jótékony, adakozó férfiú hírében állt.

3. *Ferenc* (megh. 1929), bádogosmester volt Nagykállóban. Felesége a Ramocsaházáról származott *Fried* Rózától gyermekei:

László dr., ügyvéd, történetíró (Újpest), továbbá *Sándor*, *Izidor* és *Kálmán*, akik résztvettek a világháborúban és több harctéri kitüntetésben részesültek. *Kálmán* Angliában gyáros.

Régi neves család a *Bacher* család, ősi fészke a Rajna melletti *Bacharach* nevű városka, de már a XVIII. században egyik ágazata Budán él. Női ágon a család ősei közé tartozik az a Kohén Akiba, akit a zsidó kútforrások „budai herceginek neveznek és aki Hollós Mátyás vagy II. Ulászló alatt a magyarországi zsidók prefektusa volt. Egyik leg-híresebb öse Joir Chajim koblenzi, majd wormszi rabbi, aki tudásával kiemelkedett kortársai közül és írásaiban is felvilágosodott szellem nyilatkozik meg (XVII. század).

Budának a török járom alól való felszabadulása után *Bacharach* Farkas az újonnan megalakult zsidó hitközség egyik alapítója volt. A család tagjai azután az ország több városában telepedtek le,

így Budán kívül Temesvárott, Pécssett, Nagyszombaton, Pozsonyban, stb. Pozsonyban találjuk a XVIII. század közepén *Bacharach* Meirt, akinek fia, *Juda*, Liptószentmiklóson telepedett meg.

Juda fia volt *Izsák*, felesége volt *Jannowitz* Teréz. Fiúk volt *Simon* (1823—1891) héber író és költő, aki többek között lefordította héberre Petőfi, Arany és Vörösmarty költeményeit. Ő változtatta meg nevét *Bacher-re*. Felesége *Tedesco* Dorottya volt, fiai pedig 1. *Vilmos*, 2. *Bernât*, 3. *Hermann*, 4. *Miksa* és 5. *Emil*.

1. *Vilmos* (1850—1913) kiváló orientalista, az Országos Rabbiképző Intézet tanára, majd igazgatója, a Magyar Zsidó Szemle megalapítója, az Izr. Magyar Irodalmi Társulat elnöke volt. Magyar-, német-, francia-, angol- és héber nyelven írt tudományos munkái világszerte ismertté tették nevét. Egyike volt a Szentírás legjelesebb magyarázóinak. A Talmud-kutatás terén elismert tekintély volt nemcsak Magyarországon, hanem az egész műveit világon. Évtizedekig reprezentálta a magyar-zsidó tudományosságot, amely azóta sem érte el akkori magaslátát. Első felesége *Winter* Emma (megh. 1885), második felesége *Goldziher* Ilona (megh. 1931) volt, első feleségétől született fia:

Ernő (sz. 1881), oki. mérnök, felesége *Schönfeld* Teréz, akinek gyermekei:

A) *Gusztáv* (sz. 1920),

B) *Vilmos* (sz. 1926).

2. *Bernât* (megh. 1893) publicista a Pester Lloyd párisi levelezője volt.

3. *Hermann* (megh. 1924), felesége *Weiser* Cecília, fiai:

A) *Adolf*, a Magyar Élelmiszer Kiviteli Rt. igazgatója.

B) *Miklós* hősi halált halt a világháborúban.

4. *Miksa* (1854—1932), felesége *Schoßberger* Hermina, gyermekei:

A) *Béla* malomigazgató, felesége *Deutsche* All-
 éé, gyermekei:

a) *Edit*,

b) *Emil*.

B) *Rózsi* (sz. 1897)), festőművésznél, aki post-
 irnpressionista festményeivel 1924-ben kiállítást
 rendezett a Nemzeti Szalonban. Férje *Deli* Antal
 szintén festő.

C) *Jolán* zongoratanárnő Békéscsabán.

5. *Emil* (1856—1926) közgazdász, a Viktória
 Malomkonzern elnöke volt. Felesége *Fischer* Len-
 ke, fia:

Pál, az Egyesült Izzó Rt. mérnöke.

A *Bacher* családból származik *Bacher-Bodrogh*
Pál dr., ügyvéd és költő.

A magyarországi énekművésznők közül egynek
 sincs olyan világhírneve, mint *Alpár* Gittának.

Született 1903-ban Budapesten. A budapesti
 Orsz. Zeneakadémia elvégzése után tagja lett a
 m. kir. Operaháznak, majd a Városi Színházhoz
 szerződött, később pedig a berlini Staatsoper ünne-
 pelt énekesnője lett. Innét megválva vendégszere-
 pelni szokott az európai operaházakban és filmen
 is értékesíti hangjának gyönyörű koloraturáját és
 színjátzó művészetét. Az 1936. év őszén az angol
 udvar egy hangversenyén is fellépett.

A családot korábban *Klopper-nek* hívták. Egyik
 ága *Ignác* (sz. 1871) és gyermekei személyében ne-
 vét *Alpár-ra* változtatta. *Ignác* felesége *Spitzer*
Hermína, gyermekeik pedig *János*, *Gitta* és *Tibor*.
 Nevezett *Alpár* Gittának első férje (1925) *Stangel*
Kornél budapesti vendéglős volt, akitől elvált. Ké-
 sőbb — 1932-ben — nőül ment *Fröhlich* Gusztáv
 (kér.) hírneves filmművészhez, amely házassága
 azonban szintén válással végződött. Ebből a máso-
 dik házasságából született leánykája: *Fröhlich* Ju-
 liska.

Alpár Tibor karmester. Fia -*József*.

Alpár Ignác testvérei még *Klopfér* Lujza (sz. 1866), férje *Rosenberg* Ferenc. *Klopfér* Adolf (sz. 1867), felesége *Lówi* Rozália és *Klopfér* Móric, felesége *Baum* Mariska.

A tolcsvai *Korányi* család előbbi neve *Kornfeld* volt és *Kornfeld* Sébald (Nagykálló) változtatta át nevét még 1848-ban *Korányi-ra* (5577/48. B. M)

A családból elsőnek *Frigyes* (1828—1913) emelkedett ki. Előbb megyei főorvos, majd budapesti egyetemi tanár lett és a tüdővész elleni küzdelem legfáradhatatlanabb munkása volt. Egyike azoknak az orvosprofesszoroknak, akik tevékenységükkel maradandó emléket hagytak maguk után. Mint a budapesti orvosegyetem belgyógyászati klinikájának vezetője, nemcsak európai színvonalra emelte annak berendezését és laboratóriumát, hanem nagy érdemei vannak a klinikai tanítás és az orvosképzés körül is. Orvosi iskolájából a legkitűnőbb belgyógyászok kerültek ki Széleskörű irodalmi tevékenysége mellett az ő kezdeményezéséhez fűződik hazánkban a tüdővész elleni védekezés és fáradhatatlan buzgalmának köszönhető a budakeszi szanatórium létrejötte is. Tagja volt a magyar főrendiháznak.

Testvérei voltak *Adolf* és *Sébald*.

Frigyes és *Adolf* 1884-ben tolcsvai előnévvel magyar nemességet kaptak, *Frigyes* pedig 1908-ban magyar bárói rangot is nyert.

Frigyes báró 1860-ban Leveleken vette nőül tolcsvai *Bónis* Malvint, tolcsvai *Bónis* Sámuel zemplénmegyei földbirtokos leányát. Ez a házasság akkor nagy feltűnést keltett megyeszerte. Az ősrégi nemes *Bónis* család egy leánytagjának házassága a kikeresztelkedett zsidóval! Hozzá még kevéssel rá *Bónis* Sámuel piásik leányát, *Bónis* Máriát is

egy *Korányi* és pedig *Korányi* Frigyes fivére, *Korányi* Adolf (1829—1889) ügyvéd vette nőül (1866). Azonban mindkét házasság tartós és szerencsés volt. Belőlük mindkettőjüknél több gyermek származott, nem kisebb díszei a magyar közéletnek, mint *Korányi* Sándor báró orvostanár és *Korányi* Frigyes báró volt pénzügyminiszter. — Leszármazás:

Bároi ág:

Korányi Frigyes báró (1828—1913) egyetemi tanár (1. fennebb) felesége (1860) tolcsvai *Bónis* Malvin (megh. 1908) volt. Gyermekük:

1. *Korányi* Malvin (sz. 1862), férje (1880) vargasi báró *Dániel* Gábor (1854-...), belső titkos tanácsos. Gyermekük:

A) *Dániel* Gábor báró (sz. 1880 dec. 19),

B) *Dániel* Anna bárónő (sz. 1883 máj. 31), aki *Szálacsy* Béla (sz. 1868) neje lett. Gyermekük:

a) *Szálacsy* Miklós (sz. 1909),

b) *Szálacsy* Pál (sz. 1911),

c) *Szálacsi* Béla (sz. 1915),

d) *Szálacsy* István (sz. 1920).

2. *Korányi* Anna (sz. 1864), nőül ment (1886) soóvári *Soós* Elemér (megh.) tábornokhoz.

3. *Korányi* Sándor báró (sz. 1866), ny. egyetemi tanár, felsőházi tag, számos érdemrend és a Corvin-lánc tulajdonosa. Felesége (1898) felsőknibini és nagyolaszi *Kubinyi* Margit (sz. 1874), akitől gyermekei:

A) *Korányi* Sándor báró (sz. 1889).

B) *Korányi* Erzsébet bárónő (sz. 1900),

C) *Korányi* László báró (sz. 1902).

4. *Korányi* Frigyes báró (1869—1935), ny. pénzügyminiszter, követ, a Pénzügyintézeti Központ elnöke, számos magyar és külföldi magas érdemrend tulajdonosa, stb. volt. A szépirodalom terén is működött és több regénye, társadalmi drámája, elbeszélése és fordítása jelent meg könyv alakban, özvegye geödrei és granzovi *Koller* Edit. Gyermekük:

A) *Korányi* Edit bárónő (sz. 1902), férje (1936) *Wilson* Edwin *Carlston* nagykövetségi tanácsos (Páris),

B) *Korányi* István báró (sz. 1906), felesége (1936) *Ainsa* Patrica (Texas),

C) *Korányi* Blanka bárónő.

A nemesi ágon:

Korányi Adolf (1829—1889), ügyvéd felesége szintén tolcsvai *Bónis* Sámuel leánya, tolcsvai *Bónis* Mária volt (1866). Gyermekük:

1. *Korányi* Ilona (sz. 1868), aki *Kolossváry* Lajos miniszteri osztálytanácsoshoz ment nőül.

2. *Korányi* Mária (sz. 1870), aki (1890) *Hirschler* Ágoston nejévé lett.

3. *Korányi* Gabriella (sz. 1879),

4. *Korányi* Adolf (sz. 1887).

A család további leszármazási adatai nem állnak rendelkezésemre. Kitért.

Az Acsád-családot előbb *Ac/ier*-nek hívták. Nevüket 1875-ben *Adler* Ignác budapesti lakos és fia, *Antal* (12.817/75. B. M.), 1883-ban pedig *Adler* Jenő segédmérnök, ipolvsági lakos változtatta át *Acsádi-ra* (14.738/83. B. M.)

Acsádi Ignác (1845—1906) egyike volt legtermékenyebb történetíróinknak. Irodalmi munkái egész könyvtárt töltenek meg. Hosszú ideig volt munkatársa a „Pesti Napló”-nak. Eleinte szépirodalommal is foglalkozott, de legsikeresebb munkásságát az önálló történelmi kutatás és a történelmi irodalom terén mutatta fel. Kutatásainak kedvenc tárgya főleg a régi adórendszer és a magyar parasztság történelmi helyzete volt. Tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának.

Testvére, *Acsádi* Jenő (sz. 1853) oki. mérnök és a kereskedelmi minisztériumban műszaki főtanácsos volt. Több mérnöki munkát is írt.

A dombóvári *Dombovár* családot előbb *Schulhof-nak*. hívták, őse *Sehuihof* Adolf dr., jónévű dombóvári, majd pécsi orvos volt. Fia, *Géza* (1848—1918) már 21 éves korában doktori diplomát szerzett, azután Baranya vár megye tb. aljegyzője lett, majd pedig Budapesten ügyvédi irodát nyitott. A jogirodalom terén is élénk munkásságot fejtett ki. Legnagyobb munkája „A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata“ című 3 kötetes műve. A jótékonyág terén is sokat buzgólkodott. Mindezen érdemei elismerésül 1885-ben dombóvári előnévvel magyar nemességet kapott. Nevét 1904-ben változtatta át *Dombovár*-ra. — Leszármazás:

Schidhof, utóbb *Dombovár* Géza (1848—1918), ügyvéd, felesége (1874) *Pick* Klementina. Gyermekei:

1. *Géza* (sz. 1874), ügyvéd, jogtudományi író. Főleg a régi büntetési rendszerekkel és büntető eljárások történetével foglalkozik előszeretettel.

2. *Melitta* (sz. 1876), férje dr. *Rótt* Frigyes ügyvéd (1897).

3. *Adrienné* (sz. 1884).

Szabolcsmegyei, Nagykállóból származó család a *Vidor* család is. Őse *Jakab*, akinek felesége *Propper* Betty volt. Fiúk, *Zsigmond* (1835—1908) orvos, a szemészet egyik magyar úttörője 1871—1902. mint a budapesti Zsidó Kórház, majd pedig a Stefánia gyermekkórház szemészfőorvosa működött. A Bach-korszakban magánlakásán helyiséget adott a sakkozóknak, akik akkor nyilvános helyiségben nem hódolhattak kedvtelésüknek, mert politikai érdekű gyülekezésnek tartották volna összejöveteleiket. Igen sok tanulmányt írt és magyarra átdolgozta *Stellwag* Gyakorlati szemészet tankönyve c. munkáját (1868). Fia, *Emil* (sz. 1867) építész s műegyetemi tanulmányainak a budapesti, müncheni és charlottenburgi egyetemen történt elvégzése után

Budapesten építészeti irodát nyitott. Számos bérpalotát, családi házat és gyárépületet tervezett. Az 1934—37. évi turnuson a „Magyar Építőművészek Szövetségének elnöke volt.

A bói báró *Orosdy-család*. *Orosdy* Fülöp budapesti nagykereskedő személyében részesült 1905-ben a magyar bárói rang adományozásában. Atyja, *Orosdy* Adolf mint őrnagy vett részt a magyar szabadságharcban, majd Kossuth Lajossal Törökországba menekült, ahol egy *Bach* nevű nagykereskedővel közös pénzügyi vállalkozásba fogott. Ott, Konstantinápolyban született 1863-ba Ji fia, *Orosdy* Fülöp, aki 1895-ben telepedett vissza Magyarországra, itt birtokot vásárolt, országgyűlési képviselő, majd pedig főrendiházi tag lett. Meghalt 1930-ban tiszabői birtokán (3355 kát. hold). Felesége esetei *Herzoy* Margit bárónő (sz. 1875) országgyűlési képviselő, a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt tagja. 1931-ben 20 szavazattöbbséggel választotta meg a szécsényi kerület országgyűlési képviselőjévé Krúdy Ferenc, a szécsényi kerület volt képviselőjével szemben. Főleg szociális téren tevékenykedik. Házasságukból született gyermekeik:

1. *Orosdy* Raoul báró, aki 1916-ben hősi halált halt;

2. *Orosdy* Júlia bárónő, aki gróf *Pálffy* Gézához ment nőül.

A XVIII. század közepén találjuk Szegeden a *Koietáner* vagy *Kojeiet'ner*-családot. Ebből Mordechaj 1830-ban 400 forintért imaszéket vásárolt a szegedi zsinagógában. A családból Károly, Sándor, Mátyás, Jakab és Hermann szegedi lakosok 1845-ben (19.230/1845. Udv. Kanc.), 1862-ben pedig (19.315/1862. Udv. Kanc.) Farkas Hermann ugyan-csak szegedi lakos nevüket *Kotányi-ra* változtatták.

A család származását nem ismerem. Lehet, hogy

a morvaországi Ko Jetein helységből származik, amelyben tekintélyes számban laktak zsidók. — Károly 1860-ban a szegedi izr. előljáráóság huszon-egyed választmányának tagja. Ismeretes tőle egy magyar óda, amely az „örömhangok Ő cs. kir. ap. Felségeik, I. Ferencz József császár és Erzsébet császárnő üdvárasztó eljövételének ünnepélyére" c. alatt 1857-ben az Izr. Cultus-község előljáráóságának kiadványában jelent meg. Valószínűleg fia az a *Kotányi* Károly, aki 1857-ben tett érettségét a szegedi kir. főgimnáziumban. Ugyanott tett érettségét 1861-ben *Kotányi* Sándor is. — *Hermann* 1850-ben választott meg a 31-es választmány tagjává, 1857-ben az előljáráóság tagja, 1859-ben póttagja volt. Meghalt 1859-ben. — *Jakab* felesége *Ausländer* Janka volt. — A családból *Kotányi Zsigmond* Máv. igazgató, udvari tanácsos, több érdemrend tulajdonosa, stb., algyői előnévvel 1909-ben magyar nemességét kapott. Meghalt 1929-ben. özvegye él. Fia, *Zsigmond* dr. — Egy másik *Kotányi*, névszerint *György* oki. gépészmérnök és közgazdasági mérnök. Kitértek. Reformátusok.*)

Magyarországi születésű volt *Fischhof* Vilmos, a keresztségben István orvos, az 1848. évi osztrák szabadsághősnek, *Fischhof* Adolfnak (1816—J 893) testvérbátyja. Született 1814-ben Óbudán. Becsben orvosi diplomát szerzett, majd Pestre költözött és a Hermina-kápolna közelében, saját telkén hidegvízgyógyintézetet rendezett be, amelyet 1892-ben a kormány vásárolt meg. Helyén ma az Orsz. Vakok Intézete áll.

Felesége draskóci és jordánföldi *Ivánka* Petronella volt, akinek kedvéért áttért az ev. vallásra. — így sógora volt *Ivánka* Zsigmondnak (1817—

*) V. ö. Lów-Kulinyi: A szegedi zsidók 1785-től 1885-ig (Szeged, 1885) számos helyen; Gold: Die Juden und Judengemeinden Mährens (Brünn, 1929).

1902), akinek fia. draskóci és jordánföldi *Ivánka* László (sz. 1854) 1917-ben magyar bárói rangra emeltetett.

Áttérése dacára halála napjáig legfőbb büszkesége volt, hogy testvérfia volt Bánét Mordechaisnak, a híres morva országos rabbinak. Zsidó érzelmét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy végrendeletében az óbudai izr. hitközségre, a Bródy Adélgyermekekórházra, stb. hagyta vagyona legnagyobb részét, bár tízezer forint tőkét hagyományozott a bpesti egyetemen szigorló orvosok részére is akképen, hogy annak kamatai egyik évben zsidó, másik évben pedig kereszténnv vallású orvosnak adassanak ki.

öccse, Fischhof *Adolf* is Óbudán született (1816). Orvos volt, egy ideig folytatott is orvosi gyakorlatot, de az 1848. évi bécsi forradalom után letartóztatták és 9 hónapra el is ítélték. Később orvosi gyakorlata mellett főleg publicisztikai tevékenységet fejtett ki.

Zsidó, de utóbb kikeresztelkedett nő volt *Zichy* Ernő gróf (1846—1896) felesége is. 1891-ben vette nőül *Steinfeld* Etelkát, az 1896-ban elhalt *Steinfeld* Antalnak, a XXI. izr. községkerület elnökének unokahugát és örökösét. Az apa halála után unokaöccse, *Steinfeld* Mihály macsi és debreceni nagybirtokos is áttért az ev. vallásra. Az áttérési Szele György lelkész végezte 1896. okt. 23-án.

Gróf *Zichy* Ernőnek második felesége volt *Steinfeld* Etelka. Első neje (1867) *Lo Presti* Hona volt, akitől *Irma* nevű leánya született (1868), aki *Cowrcy-Mac Carty* Geraldhoz ment nőül. *Steinfeld* Etelkával való házasságából született (1892) *Zichy* Ernő gróf.

A domonyi *Domony*-családot előbb BrüW-nek hívták. Brüll *Adóm* 1803-ban „hatóságilag тұrt zsidó“ musselin-nagykereskedő volt Pesten a Fő-

utcában. *Ármin* hasonló kereskedést folytatott 1847-ben. *Miksa* holland konzul, kir. tanácsos volt Domonyi előnévvel 1882-ben magyar nemességet kapott. Gyermekai Ödön, Móric, Zsófia és Laura. Most nevezett két fia nevüket királyi engedéllyel később *Domony-ra*. változtatták és át is tértek. *Laura* férje maróthi *Fürst* László (sz. 1867).

Domony *Ödön* (megh. 1918). felesége *Nachlup* Flóra volt. Fiai:

1. *Miksa* (sz. 1894), felesége *Tornyay-Schosberger* Erzsébet bárónő (sz. 1900). Gyermekük:

a) *Katinka*,

b) *Erzsébet*.

2. *Ede* gyáros.

3. *Andor*.

Domony *Móric* (sz. 1872) pályáját a kereskedelmi minisztériumban kezdte meg, ahol miniszteri tanácsosi rangig emelkedett. Később a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Rt. vezérigazgatója lett, amely állásából az 1936. évben ment nyugdíjba. A legszeretetre méltóbb, finom úriember. „Egy lelkes ember, aki tud együtt örülni az örülőkkel és tud osztozkodni a fájdalomban azokkal, akiknek bánatuk van¹” (Radnóti: 225). Egyike a legnépszerűbb embereknek. Nem gazdag ember. Egyéniségét választékosság, figyelmesség és önelégedettség jellemzik. — Felesége *Kornfeld* Mici bárónő (sz. 1881). Gyermekük:

1. *Péter*, felesége *Grosz* Edit (Grosz Emil dr. egyetemi tanár leánya).

2. *János*.

A családból *Irén* (sz. 1867) báró *Dirszty* Bélának (1861—1921) volt a neje.

A gyulafalvi és bogdáni báró GroedeZ-család vagyonát háború előtti nagy fakitermelési vállalatai alapozták meg. A három testvérnek, *Groedel* Ármin-, Bernát- és Albertnek Máramarosmegyében, Felső-

visón 256, Tiszabogdányban pedig 741 kát. hold saját birtoka is volt, amelynek fele erdőségekből állt. De ezek a birtokok nagy gazdagságuknak csak elenyésző hányadát képezte. Fakitermelési tevékenységükkel óriási üzleteket bonyolítottak le és vagyoni tekintélyüket ez a foglalkozásuk adta meg. A mai Magyarországon a családnak birtoka nincs. A fakitermelési üzletággal is felhagyott a család, minélfogva korábbi vagyoni helyzete is ma már nem a régi. Budapesten azonban több házuk van. Mindhárman 1903-ban magyar nemességet, 1905-ben pedig magyar bárói rangot is kaptak.

I. *Groedel* Ármin báró (1860—1930) neje *Weiner* Melánia volt. Leánya:

Paula bárónő 1913-ban nőül ment nagylányai és vásárosnaményi *Lónyay* István cs. és kir. kamaráshoz.

II. *Groedel* Bernát báró (1865—1934) neje *Stem* Margit (sz. 1875) volt, akitől leánya:

Dóra bárónő (sz. 1895) először báró *Taxis* Emil (sz. 1893), majd *Korbuly* Lajos neje lett.

III. *Groedel* Albert báró neje parneggi *Pollák* Gizella.

A családból *Irén* bárónő *Sváb* János felesége.

Az 1892-ben tóvárosi előnévvel magyar nemességet nyert *Fischer-család* a XVIII. század elején Trientből vándorolt be Magyarországra és Tatán telepedett le, ahol 1817-ben létesítette azt a kőedénygyárat, amely aztán 1876-ban Budapesten porcellánfestő-, utóbb pedig elsőrangú majolikagyárrá fejlődött. A tatai régi kőedénygyárnak az a továbbfejlesztése, amely lehetővé tette később készítményeinek világhírnevét, a család *Ignác* nevű tagjának nevéhez fűződik, aki a Budapestre áttett majolikagyárban eleinte japán, kínai és más keleti, 1880-tól kezdve pedig magyar motívumú majolika tárgyakat készített. És az ő érdeme Magyarországon a

majolika-burkolatlemezgyártás bevezetése is. Készítményeivel számos kiállításon vett részt, több ki-tüntetésben részesült, 1892-ben pedig a hazai ipar terén szerzett érdemei elismerésül tóvárosi elő-névvel magyar nemességet is kapott. A gyár 1892-ben részvénytársasággá alakult át, amelynek haláláig vezérigazgatója maradt.

Fischer Ignác (1840—1906) első feleségének halála után *Schweiger Cecíliát* vette nőül (1869). Gyermekai és pedig:

első nejétől:

1. *Emil* (1863—1937) majolikagyáros, kormány-főtanácsos, felesége (1887) *Offner Emma*, Leányuk:

Margit (sz. 1888);

második házasságából:

2. *Gyula* sz. 1873), oki. gépészmérnök, a B. Sz. K. Rt. műszaki főtanácsosa.

Van még egy másik porcellángyáros *Fischer*-család is, amely a herendi porcellángyárat alapít-totta Ez az alapítás az 1800-ban Tatán született *Fischer Mór* (megh. 1880) nevéhez fűződik. A híres régi porcellán- és majolikagyár alapítása 1839-ben történt és készítményei csakhamar igen keresett cikkek lettek. Még a külföldi gyárak készítményei-vel is joggal vette fel a versenyt. Kínai és sèvres-i porcellánutánzatai világhírességre emelkedtek és ez a gyár szállította a királyi udvar porcelánjait is. A gyár 1884-ben részvénytársasággá alakult át. Ké-sőbb, 1897 után *Farkasházy Jenő* új irányt adott a herendi genre művelésével a gyár fejlődésének. Az iparfejlesztés körül szerzett érdemei elismerésül még *Fischer Mór* és felesége, *Salzer Máriától* szü-letett gyermekei: *Leó*, *Dezső*, *Samu*, *Géza*, *Zsig-mond*, *Vilmos*, *Béla*, *Teréz*, *Janka* és *Sabina* 1866-ban farkasházi előnével magyar nemességet kapott. A családból *Fischer Hugó* dr. ügyvéd, *Fischer Zsigmond* dr. ügyvéd, *Fischer Jenő* gyáros

és *Fischer* Sándor hadnagy 1904-ben nevüket *Farkasházy-ra* változtatták

Fischer, utóbb *Farkasházy* Jenő, *Mór* unokája (1863—1926) tanulmányait az École des Beaux-Arts-ban végezte, ahol 8 évet töltött, hogy a porcellángyártás technikáját a legtökéletesebben elsajátítsa. Amikor 1897-ben átvette a herendi gyár vezetését, a régi kínai, japán, meissenai, bécsi és sevrési mintákra támaszkodó herendi genrének művelését vezette be és újra élesztette a gyár régi tradícióit. Igen nagy sikereket ért el a „coulé“ és „pâte-sur-pâte“ díszítésű porcellánokkal, amelyeket maga tervezett és maga festett. Meghalt Herenden.

Farkasházy Zsigmond dr. (1875—1928) ügyvéd, országgyűlési képviselő, publicista volt. Mint parlamenti szónok egyike volt a legkiválóbb szónokoknak.

A család katolizált.

Még néhány évvel ezelőtt is igen tekintélyes budapesti nagykereskedő cég volt a „Kohner Adolf Fiai“ cég. Azóta tönkrement és felszámolás alatt áll. A Kohner cég már a XIX. század első felében fennállt Pesten. Tulajdonosai *Kohner* Henrik és testvérei voltak. *Henrik* fia, *Zsigmond* (1849—...) 1873-ban kivált a cégből és megalapította a „Kohner Adolf és Fiai“ céget. *Kohner* Adolf (1865—1937) egyike volt az ország legkiválóbb nagyiparosainak, aki a gyáripar terén igen élénk és értékes munkásságot fejtett ki, de a vállalatnak az utóbbi években bekövetkezett bukását minden igyekezete dacára elhárítani nem tudta. A zsidó hitélet terén is érdemes tevékenységgel dolgozott. A zsidó élet sok hasznos mozgalma fűződik nevéhez. A művészetek pártolásában pedig az elsők között is elől állt, akinek magának is nagyértékű műgyűjteménye volt, amelyben a legnagyobb magyar festőművészek és világhírű külföldi mesterek nagy számmal voltak kép-

viselve. Nagybirtokos is, akinek 1924-ben még mindig 8734 kat. hold birtoka volt. Képgyűjteményén kívül iparművészeti gyűjteménye is egyike volt a legnagyobb magángyűjteményeknek. *Radnóti* azt írja róla könyvében, hogy „... jóízű és jószándékú férfiú, akinek nagyon kedves, nagyon finom és nagyon jóleső gesztusai vannak...” M. kir. udv. tanácsos volt és Alfréd, Jenő és Vilmosmal együtt szászberek! előn'évvel 1912-ben bárói rangot is nyert. Felesége, *Kohner* Heléntől született gyermekei:

1. *Kohner* Károly báró hősi halált halt a világháborúban.

2. *Kohner* Ida bárónő (sz. 1895) festőművésznő 1925 óta állandóan Párisban él. Férje *Farkas* István (sz. 1887) festőművész volt, akitől azonban elvált.

3. *Kohner* Lujza bárónő (sz. 1898), férje (1922) báró *Dirsztay* Gedeon (sz. 1890).

4. *Kohner* Katalin bárónő, férje *Lukács* Antal dr., a „Hermes” ügyvezető igazgatója.

Kohner Ágoston neje *Stein* Póza volt, akitől gyermekei:

1. *Kohner* Alfréd báró (1873—1912), felesége *Kohner* Renée. Gyermekei:

A) *Kohner* Imre István báró (sz. 1900), felesége *Hartogensis* Alice (Hollandia), akitől fia:

Kohner Jenő báró (sz. 1931).

B) *Kohner* György báró (sz. 1903), felesége

Böszörméntii Andrea. Gyermekei:

A) *Kohner* Erzsébet bárónő (sz. 1926),

B) *Kohner* Éva bárónő (sz. 1928),

C) *Kohner* Augusztina bárónő (sz. 1909).

2. *Kohner* Jenő báró (1876—1918).

Kohner Zsigmond (1840—...) *Wahrmann* Mór halála után elnöke lett a pesti izr. hitközségnek. Nevéhez sok jótékonyági intézmény alapítása is fűződik (1. még fent). Felesége *Tornyay-Schosberger* Lujza volt, fia pedig:

Kohner Vilmos báró (sz. 1877), akinek felesége *Basch* Szeréna. Gyermekük:

A) *Franciska* bárónő és

B) *Bébn* bárónő.

Ismeretes a családnak még egy tagja, *Kohner* Alice bárónő, aki 1922-ben gróf *Keglevich* Pálhoz (sz. 1887) ment nőül.

A család Lipcséből származott Pestre.

A *Teleszky-családot* korábban *Jeiteles-nek* hívták. Nevét 1839-ben *Jeiteles* János szatmári sebészorvos változtatta át *Téleszky-re* (3130 39. Udv. Kanc.). Fia, *István* (1836—1899) ügyvéd, országgyűlési képviselő, majd igazságügyi államtitkár volt. Kitért. Az igazságügyi miniszter megbízásából ő dolgozta ki a magyar polgári törvénykönyv örökösödési részét. Később a Kisbirtokosok Földhitelintézetének elnöke lett. Fia:

Teleszky János (sz. 1868), belső titkos tanácsos, felsőházi tag, volt pénzügyminiszter (1912—17), volt országgyűlési képviselő, stb. Egyike a legértékesebb magyar pénzügyi kapacitásoknak. Igen nagy tudású finánctehetség. Kiváló szónok; írásait csupa éles logika jellemzi.

Élt egy *Jeiteles* nevű család Szegeden is. Ebből *Simon* 1845—47. az ottani izr. iskola tanítója, 1861-ben a hitközség elnöke volt. Később Becsben volt kereskedő.

Egész életében csak keserves küzdelem jutott osztályrészül *Neumann* Mózes Sámuelnek. Született 1769-ben Bánban. Szülei igen szegények voltak. Anyját korán vesztette el és már tízéves korában teljes árvaságra jutott. Magárautaltságában egy szabómesterhez került tanoncnak, akinél egy évet töltött ki. Közben történt, hogy álmában megjelent előtte elhalt édesanyja és arra buzdította fiát, hogy csak tanuljon. Elindult gyalog a világba, maga

sem tudva, hogy hová, merre, csak ment cél nélkül előre szerencsét próbálni. Hosszú gyaloglás után eljutott a morvaországi Boskowitzba, ahol *Kollin* Sámuel rabbi megsajnálta a lerongyolódott és testileg-lelkileg megtört zsidó fiút és magához vette. Nem tudom, hogy meddig élvezte a rabbi vendéglátását *Neumann* Mózes Sámuel, de később Prágában találjuk, ahol *Jeiteles* Juda, a kiváló orientalista tudós gyermekei mellé vette házitanítónak. Harmincéves korában már Pozsonyban találkozunk vele, ahol megnősül, átveszi apósa kiskereskedését, de sehogysem tud beleilleszkedni ebbe a foglalkozásba. Újból kezébe veszi a vándorbotot és elmegy Bécsbe. Itt házitanítcskodásból tartja fenn magát, ám kalandtermészete megint nem hagyja nyugodni és itt sem marad sokáig. Elmegy Kittsee-be, ahol minden idejét az irodalomnak szenteli és tanul. Felesége itt 1820-ban elhalálozván, gyermekeivel együtt megint Pozsonyban telepszik le, ahol másodszor megnősül. Házassága azonban csakhaxnar válással végződött, amikor — 1822-ben — Pestre költözött. Ez volt zaklatott életének utolsó állomása, ahol 1831-ben meg is halt.

Több ifjúsági munkát írt, amelyekben bibliai tárgyakat dolgozott fel. Írt egy héber nyelvtant is.

Gyermekei szétszóródtak a nagyvilágban. Él-e közülük valakit — nem tudom.

A *Vázsonyi* név is magyarosított név. Korábban *Weiszfeld-nék* hívták, őse *Dávid*, akinek kilenc gyermeke volt. Nevüket *Weiszfeld* Vilmos (1868—1926) és fivére, *Weiszfeld* Jenő (sz. 1864) változtatták át *Vázsonyi-ra*. Atyjuk *Weiszfeld* Adolf (1832—...) volt, akinek felesége 83 éves korában 1919-ben halt el. — *Vázsonyi* Jenő (1. fent) mérnök, ny. Máv. elnökgazgató, udvari tanácsos. *Vilmos* (1. fent) ügyvéd, belső titkos tanácsos, 1917-ben igazságügyminiszter. Már fiatalkorában kitűnt rend-

kívüli tehetségével és szervező képességével. 1901-ben választotta meg a főváros VI-ik kerülete demokrata programmal országgyűlési képviselővé. Igen élénk politikai tevékenységet fejtett ki. — Fia, *János* (sz. 1900) ügyvéd, országgyűlési képviselő. A szépirodalom terén is működött: két egyfelvonásos darabja Budapesten színre is került. — *A* család nem tért ki.

A pusztapéteri báró *Herczél-család* Szegedről származik. Őse, *Herzel* Volf Jezekiel egyike azoknak a családfőknek, akik 1786-ban a helytartótanáctól engedélyt kaptak arra, hogy Szegeden letelepedhessenek. Ettől kezdve sűrűn találkozunk ott a család nevével. *Herczl* Jezekiel 1798-ban halt meg. Felesége *Pollák* Krésztl volt, akitől hat gyermeke származott, névszerint *Breindl*, *Mózes*, *Gáspár*, *Fánni*, *Izsák* és *Mirjam*.

I. *Mózes* (1789—1861) felesége *Grünwald* Perl volt (1793—184.9), akitől gyermekei:

1. *Mária*, férje *Weil* Áron (1804:—1871).

2. *Teréz*, férje *Todesco* Lipót (1795—1870).

3. *Babeta*, férje *Hollander* József.

4. *Fülöp* (Jechezkel) dr. (1824—...) Szeged város főorvosa volt. Felesége *PoVák* Nanette, akitől fia:

Manó (1861—1918) előbb a Szent István-kórház főorvosa, egyetemi magántanár, majd rk. egyetemi tanár. Kitűnő sebész, aki pusztapéteri előnévvel előbb (1901-ben) magyar nemességet, 1912-ben pedig magyar bárói rangot kapott. Felesége (1892) *Latzkó* Klára volt, gyermekei pedig:

a) *Hedvig* Sarolta bárónő (sz. 1893),

b) *Pál* báró (sz. 1895).

5. *Etel* (Eszter), férje *Bosenstock* Adolf.

6. *Fánni*, férje *Cinner* N.

II. *Gáspár*, felesége *Silberer* Hendl. Gyermekei:

1. *Fülöp* (1817—1883), felesége *Géiger* Róza.

2. *Mihály*, felesége *Schäffer* Nanette.
3. *Henrik* (1821—...), felesége *Markbreiter* Leni.
4. *Dávid* (1825—...), felesége *Gottlieb* Teréz.
5. *Adolf* (1830--...)
6. *Illés* (1832—...), felesége *Ausländer* Cecile.

A „Herczog M. L. és Társa“ budapesti bank- és váltóüzletet *Herzog* Péter (1838—1915) alapította, aki igen nagy vagyonnal rendelkezett (Budapestben ma is több bérháza van a családnak). főrendiházi tag volt és 1886-ban esetei előnévvel magyar nemességet. 1904-ben pedig magyar bárói rangot kapott. Felesége *Schweiger* Júlia (megh. 1900) volt, akitől gyermekei:

1. *Irén* bárónő (sz. 1867), férje (1888) gavosdai *Sváb* Sándor.

2. *Margit* bárónő (sz. 1868), férje volt báró *Orosdy* Fülöp, országgyűlési képviselő.

3. *Mór Lipót* (1869—1934) nagybirtokos, több érdemrend tulajdonosa, neves műgyűjtő, akinek képgyűjteménye egyike az ország legnagyobb magángyűjteményeinek. Felesége (1897) *Hatvany-Deutsch* Janka (sz. 1874) volt, gyermekei pedig:

A) *Erzsébet* bárónő (sz. 1898), férje csepeli báró *Weiss* Alfonz.

B) *András* báró (sz. 1902), felesége *Parravicini* Mária grófnő. Leánya:

Angela-Mária bárónő (sz ...),

C) *István* báró (sz 1905).

A család katolizált.

A nagyecseri *Kánitz* család *Lipót* (sz. Budán) személyében telepedett meg Egerben, ahol 1850-ben megalapította a „Kánitz Lipót és Fiai“ bortermelő és gyarmatára nagykereskedő céget. Egernek egyik legjelentékenyebb szőlőbirtokosa volt. Tevékeny részt vett az ottani izr. hitközség hitéletében, ami-

nek elismerésül annak díszelnöke is volt. Felesége *Sugár Rózától* (szül. Mezőkövesd) született fia, *Dezső* (sz. 1856) társtulajdonosa lett a később megszűnt nagykereskedő cégnek és a háború előtt élénk tevékenységet fejtett ki a város és vármegye gazdasági, pénzügyi, kulturális és a hitközség társadalmi életében. Szintén egyik vezető szőlőbirtokosa Eger városának és több hazai és külföldi borkiállításokon számos díszoklevelet és aranyérmeket nyert. Megalapította az „Agrár Takarékpénztár“-at, amelynek kezdetől fogva vezérigazgatója, később pedig elnök-vezérigazgatója lett. Ezeken kívül is még számos kereskedelmi és ipari vállalatot alapított. Az ő kezdeményezésére és anyagi hozzájárulásával épült Egerben a monumentális új zsinagóga és az ő nevéhez fűződik az egri izr. hitközségnek és díszelnöke a Chevra Kadisának. Érdemei elismerésül 1910-ben nagyecseri előnévvel magyar nemességet kapott. Neje *Fischbein Berta* (sz. 1863), akitől gyermekei *László* és *Anna*.

Kánitz László (sz. 1884) emléklappal ellátott huszárőrnagy, a Magyar Általános Hitelbank nyug. igazgatója, nevét utóbb *Ecséry-re* változtatta. Felesége *Györgyey Klára*, akitől gyermekei:

1. *Miklós* (sz. 1919) és

2. *Ariane* (sz. 1928).

Anna (sz. 1886) első férje (1913) *lloselitz Gyula* dr (1875—1925) kir. törvényszéki tanácselnök volt. Második férje galgóczi *Schober Károly* ny. őrnagy, a Magyar Általános Ingatlanbank igazgatója.

Gazdag, a közéletben szerepet játszott és jótékonyágáról emlékezetes család a *Wahrmann* család is.

Őse *Izrael* (1755—1826) a pesti izr. gyülekezet első rabbija Óbudán született. Adataim szerint két

fia és öt leánya volt. Fiai közül *Dávid* (1793—1852) 1842-től 1850-ig mint nagyváradai főrabbi működött. *Maycr Wolf* (1795—1859) Pesten vászon-, zsák- és csinvat kerekedő volt. Ebből a vállalatából alakult ki később a „Wahrmann et Sohn“-féle bankcég. Felesége *IFEISS Reginától* (1810—1857) sok gyermeke született. Köztük *Mór* emelkedett kiváló jelentőségre.

Wahrmann Mór (1831—1892), az első magyar zsidó országgyűlési képviselő (1869) a pesti zsidó hitközség elnöke volt. Nagy vagyonára világot vet az az egyetlen adat is, hogy végrendeletében százezer forintot felekezeti, ötvenezer forintot pedig nemzeti közművelődési célokra hagyományozott. Felesége *Gold Lujzától* (megh. 1865) született fia, *Richárd* nagy sportsmann volt, aki versenystállót tartott fenn és többek között az övé volt az akkori nagy híró „Tokió“ ló, amely számtalan díjat nyert gazdájának. Mór leánya, *Renée* (sz. 1862) először (1883) megyeri *Krausz Izidor* neje volt, akitől elvált. Kitért és ref. lett.

Kitérése 1897, év végén történt. Ebbéli szándékát a pesti rabbinál bejelentendő, Bánffy Dezső báró akkori miniszterelnök és Hegedűs Sándor országgyűlési képviselő kíséretében megjelent a pesti izraelita hitközség rabbi hivatalában és arra kérte *Kohn Sámuel* főrabbit, hogy bocsássa őt el a hitközség kötelékéből. A főrabbi természetesen megtagadta a kérelem teljesítését, de *Wahrmann Renée* annak rendje-módja szerint mégis áttért a ref. hitre.

Ezután nőül ment *Beretvás Endre* cs. és kir. kamaráshoz, aki egyben főrendiházi tag is volt. Ezt megelőzőleg azonban, közvetlen áttérése után, ezer forintot ajándékozott a pesti izr. Nőegyletnek *Bischitz Dávidné* kezeihez.

Wahrmann Sándor (1838—1899) is emberbaráti adományaival tette emlékezetessé nevét: vég-

rendeletében kétszázezer koronát hagyott különböző jótékonyági egyesületeknek, hatvanezer koronát pedig a zsidó gimnázium alapítására.

Az igen kiterjedt család tagjainak részletesebb ismertetésével Vadász Ede „Adalékok“ stb. című könyvecskéje (megjelent Budapesten 1907-ben) foglalkozik. Akiket a család további leszármazása érdekel, a kívánt adatokat bizonyára megfogja találni benne.

Érdekes előzménye van gróf *Königsegg* Lajos házasságának. A grófi család ugyan nem magyar, hanem sváb eredetű, de talán az egyetlen grófi család, amelynek két zsidó születésű nőtagja van.

Königsegg Fidél gróf híres Afrika-utazó volt. Fia, *Lajos* gróf szenvedélyes afrikai oroszlanvadász, akinek ez az igen költséges szenvedélye nagyon sok pénzébe került. Bármennyire is jómódú volt, vagyona egyre-egyre sorvadt. Hogy anyagi helyzetén javítson, nőül vette *Róger* Jenő silingyiai (Aradmegye) malomtulajdonos és ottani szatócs Róza nevű leányát.

Roger Jenő nemcsak gazdag ember, de hithű zsidó is volt. A grófi házasság ellen nem volt ugyan kifogása, ámde csak az alatt a feltétel alatt járult hozzá, ha leánya, nem hagyja el ősi hitét és továbbra is megmarad zsidónőnek.

Házasságaikból azonban két leánygyermek is született: *Königsegg* Marietta és *Königsegg* Olga grófnők. Anyjuk zsidó lévén, mindkettőjüket zsidóknak kellett anyakönyvelni. Sőt Aradon még a zsidó iskolába is jártak.

Gróf *Königsegg* Lajosnak ez a házassága — állítólag — afeletti bosszúból történt, hogy atyja, Fidél gróf nem támogatta kellően fia szenvedélyes kedvtelését pénzzel és bár gazdag ember volt, megtagadta tőle adósságainak rendezését.

Egyike volt a legkiválóbb magyar statisztikusoknak *Kőrösy József* (1844—1906), a fővárosi statisztikai hivatal első igazgatója. Igen széles körű szakirodalmi tevékenységet fejtett ki. Működése elismeréséül 1896-ban szántói élön évvel magyar nemességet is kapott. Élete végéig megmaradt zsidó vallásában. Felesége (1876) *Katzen Gabriella* volt, akitől gyermekei:

1. *Margit* (1877—1902),

2. *Kornél* (sz. 1879) egyetemi c. rk. tanár. Felesége (1905) *HoUitscher Blanka*. Gyermekei:

A) *Ferenc* (sz. 1906),

B) *Klára* (sz. 1908),

C) *József* (sz. 1910),

D) *Zsuzsa* (sz. 1915).

3. *Pál József* (1883—1934), felesége (1912) *Sándor Kata*, második *Rosenthal Irma*. Gyermekei:

első nejétől:

A) *Éva*, férje *Reitmann Ferenc dr.*

B) *Pál László* (1916—1931),

második nejétől:

C) *Mária* (sz. 1931).

Igen kiterjedt család a *Flesch* család. Leszármazási adataim csak arra a *Flesch* családra vannak, amely *Flesch Mór* (1820—1898) terménykereskedő személyében borsai előnévvel 1884-ben nyert magyar nemességet. Atyja *Flesch Alajos* 1847-ben szintén kereskedő volt Pesten. Fia, *Mór* katolizált. Gyermekei *Aladár*, *Emma*, *Ilona*, *Mária* és *Tivadar*.

1. *Aladár* főkonzul volt Jokohamában és tulajdonosa volt (1912) a III. oszt. Vaskorona-rendnek.

2. *Emma* ráthonyi *Reuss* Henrik neje lett.

3. *Hona* (1857—1923) férjhez ment kéméni *Szilag Péter*hez (1846—1908), a posta és távirda elnökigazgatójához. Fia:

Szalay István (1879—1911), felesége *Láncéi* Edit (sz. 1884). Gyermekük:

- a) *Juhász* Marianna és
- b) *Szalay* Miklós (sz. 1906), pap.

4. *Mária*, férje *Juhász* Albert, a volt Osztrák-Magyar Bank volt osztály főnöke. Gyermekük:

- a) *Juhász* Marianna és
- b) *Juhász* Elza.

5. *Tivadar* festőművész, nőül vette az ösrégi

Zichy család nemesi ágából *Zichy* Sognát. Gyermekük:

- a) *Flesch* Aladár és
- b) *Flesch* Mária.

Magyarországi zsidó származású *Schnitzler* Artur (1861—1931) volt osztrák író. Atyja *Schnitzler* János dr. (1835—1893) Nagykanizsán született, ahol atyja, *József* asztalosmester volt. Elvégezvén egyetemi tanulmányait, 1867-ben Bécsben egyetemi tanár lett és huszonhat évig szerkesztője volt a *Wiener Medizinische Presse*nek. Ezen kívül is több tekintélyes orvosi folyóiratot alapított. Kitért. Felesége *Markbreiter* Ludovika, *Markbreiter* dr. orvos és *Schey* Amália leánya, *Schnitzler* József nagykanizsai asztalosmester felesége pedig *Klein* Rozália volt,

A taktaharkányi báró *Harkányi* családot előbb *Koppel*-nek vagy *Koppély*-nek hívták.

Ugylátszik, hogy Pozsonyból került Óbudára és innen Pestre. Legalább 1732-ben Pozsonyban született *Koppel* Abrahám kendőkereskedő fia, Theben (Mandel), 1755-ben és 1766-ban Óbudán él *Koppel* Jeremiás és 1770-ben itt született *Koppel* Gerzson, aki később terménykereskedő volt Pesten. Ugyanitt látott napvilágot 1780-ban *Koppel* Móric is, akinek Pesten szintén terményüzlete volt.

A családnak azonban csak egyik ága változtatta át nevét *Harkányi-ra* és pedig 1867-ben *Fülöp* és gyermekei személyében (222/1867. Udv. Canc.), míg a többiek továbbra is megtartották a *Koppély* (Coppeli) nevet, egyik ága pedig *Karsai-ra* magyarosította nevét.

A báró *Harkányi* család őse *Koppély Fülöp* (1801—1873). Az 1830-as évek körül Szegeden találjuk, mint az ottani izr. hitközség elöljáróságának tagját. Később Pestre tette át lakását és 1845 körül termény-, bank- és váltóüzlete volt itt. Ugyanekkor *Koppéi* Lipót „Koppéi L. M.“ cég alatt termény-, bizományi és szállítmányozási irodát tartott fenn. Nála volt a m. kir. egyetem körmöci géppapírgyárának főraktára is. Felesége *Wodianer* Lotti volt, akitől *Frigyes* és *Károly* gyermekei származtak. Igen tekintélyes és nagy vagyonú ember volt, aki 1867-ben magyar nemességet kapott. Ekkor történt a *Koppély* névnek *Harkányi-xa* való átváltoztatása is. Fiai tértek ki.

I. *Frigyes* báró (1825—1919) élénk közgazdasági tevékenységet fejtett ki. 1867-ben a kereskedelmi minisztériumban osztály-, majd miniszteri tanácsos lett. 1870-ben országgyűlési képviselővé választott, az 1878. évi párisi világkiállításon pedig mint magyar kormánybiztos vett részt. Ítésze volt a hatvanas években újjáéledő magyar gazdasági élet megindulásában. Érdemei elismerésül főrendiházi taggá nevezték ki, 1895-ben pedig a magyar bárói rangot kapta *Károly* öccsével együtt.

Felesége, *Podmaniczky* Zsuzsánna bárónőtől (1838—1923), akitől később elvált, két fia született: *Harkányi* János báró (sz. 1859) és *Harkányi* György báró (sz. 1861).

Nevezett *Harkányi* János báró belső titkos tanácsos, kereskedelmi miniszter (1913) volt. Felsőházi tag. Kétszer nősült. Első neje (1882) *Harkányi* Mária (sz. 1863) volt, akitől elvált, Második neje

verebi *Végh* Ilona (sz. 1873). Gyermekeik: 1-ső ne-jétől *Sándor* és *Ilona*, 2-ik ne-jétől *István* (sz. 1896. hősi halált halt 1916. márc. 18) és *Erzsébet*.

1. *Harkányi* Sándor báró sz. 1887-ben.

2. *Harkányi* Ilona bárónő (sz. 1889), férjhez ment (1908) gróf *Degenfeld-Schomburg* Miklóshoz (sz. 1882). Gyermekeik:

A) *Degenfeld-Schomburg* Margit grófnő (1909-1929), aki *Berchtold* László gróf (sz. 1906) nejévé lett (1928).

B) *Degenfeld-Scliomburg* Johanna grófnő (sz. 1912).

C) *Degenfeld-Schomburg* Mária grófnő (sz. 1922).

3. *Harkányi* Erzsébet bárónő (sz. 1901) férje (1920) *TalUan* Jenő báró.

II. *Harkányi* Károly báró (1832—1901) főrendi-házi tag, neje (1861) monostori *Vörös* Emília (1834—1900 volt. Gyermekei: Andor, Mária és Béla.

1. *Harkányi* Andor báró (1862—1923) neje (1900) *Csáky* Mária grófnő (sz. 1868), leánya:

Harkányi Anna bárónő (sz. 1901).

2. *Harkányi* Mária bárónő (sz. 1863) először miklósvári *Miklós* Gyula (1856—....) volt borsodi főispánhoz, másodszer *Cziráky* János grófhoz (1854—1927) ment nőül.

4. *Harkányi* Béla báró (1869—1932) csillagász, az asztronómia és asztrofizika magántanára volt a budapesti tud. egyetemen. Neje (1908) *Hieronymi* Blanka (megh. 1911) Fiúk:

Harkányi Károly báró (sz. 1911) 20 éves korában, 1921-ben elhalt.

A családból *Harkányi* Anna bárónőnek 4434, *Harkányi* Béla és *Harkányi* János báróknak 3414, *Harkányi* János bárónak 9272 és *Harkányi* Sándor bárónak pedig 3444 kát. holdnyi birtoka van Magyarországon.

Fischmann család. Első ismert őse a XV111. század végén és a XIX. század első felében élt *Ábrahám* rabbi, akinek fia, *Mózes* Lipsitz (megh. 1874) szintén rabbi volt és pedig Miskolcon. Előbb Morvaországban rabbiskodott és 1836-ban került Miskolcra. Hitközségében több újítást hozott be, amiért egyes rabbitársai felzúdultak ellene, de 1864-ben egy általa kibocsátott röpirattal tisztázta magát az ellene felhozott vádak alól. Negyven évig működött mint rabbi. Felesége *Berger* Hanna (1793—1856) volt, akitől több gyermeke származott. Az egyik arról lett nevezetes, hogy ő gyártotta legelőször az Irinyi által feltalált gyufákat, de ebbeli vállalkozásában tönkrement és végül is kénytelen volt tanítóskodásból élni. Másik fia, *Jakab-nak* felesége *Rosenfeld* Lea volt; egyik leányát egy *Guttmann* vette nőül. Fiúk, *Ármin* — *Gerő* Attila (1870—1916) — költő, hírlapíró és fordító volt. Felesége, született *Hecht* Irén (1871—1908) *Cserhalmi* Irén néven szintén az irodalom terén működött. *Fischmann* Mózes egy másik fia, *Simon* (1820—1879) kecskeméti rabbi volt. Felesége *Wahrmann* Reginától született egyik fia, *Adolf* (sz. 1867) nevét 1886-ban *Fény es-re* változtatta (64.692/86. B. M.) Jeles festőművész, a szolnoki művésztelep egyik megalapítója. Első képeit 1894-ben állította ki, majd több nagy humoros genre-képével díjakat nyert, újabban azonban főleg meseszerű témák megfestésére adta magát. — A család egyik tagja 1903-ban tragikus körülmények között halt meg. Téglagyári pénztáros volt és egy munkás agyonlőtte.

A magyar történetírók nesztora, *Marczali* Henrik dr. (sz. 1856) *Morgenstern* Mór (1824—1889) marcalii rabbi fia. Nevét Johanna, Henrik, Regina, Gizella és Mária gyermekeivel 1875-ben változtatta át *Marczali*-ra. — *Marczali Henrik* 1895-ben nyilván egyetemi tanárrá neveztetett ki, amely állásából

1920-ban vonult nyugalomba. A legtermékenyebb magyar történetíró, aki úgy magyar, mint német nyelven igen sokat írt és gazdag publicisztikai tevékenységet fejt ki mai napig. Nincs a magyar történelemnek olyan korszaka, amelyre munkássága nem terjedt volna ki. Leánya, *Erzsébet*, özv. *May* Frigyesné, 1937-ben halt el.

A kiváló büntetőjogász, a magyar büntetőtörvénykönyv tervezetének és a hozzá írt indokolás szerzőjének, *Csemegi* Károlynak (1826—1899) korábbi neve *Nasch* volt. *József* és *Móric* vagyonos kereskedők voltak Csongrádon s nevüket 1844-ben (15.558. B. M.) változtatták át *Csemegi-rc*. Csongrádon született nevezett *Károly* is. A pesti piaristáknál tanult és egyik alapítója volt az Egyetemi Magyar Társulatának. Az 1848 49-iki szabadságharc alatt Batthyány Kázmér gróf megbízásából csapott alakított, amelynek parancsnoka lett és végül mint őrnagy fejezte be rövid katonai pályafutását. Utána Aradon ügyvédeskedett, a kiegyezés után pedig igazságügyminiszteri államtitkár lett. 1879-ben kúriai tanácselnökké nevezték ki, 1882-ben pedig megkapta a belső titkos tanácsosi méltóságot. Irodalmi munkássága főleg a büntetőjogra terjedt ki. — Testvére volt *Ignác*, aki a szabadságharcban mint főhadnagy szolgált. — Károly kitért.

Alig foglalta el Szulejmán szultán Budát, néhány napra már hajóra rakatta a budai, esztergomi és máshonnan összeszedett zsidókat és Törökországba küldte őket, számszerint mintegy kétezret. De 1538-ban máig laktak zsidók Budán, az 1780. évi összeírás szerint pedig számuk meghaladta a nyolcszázat, akik hatvannégy házban laktak. Ekkor már néhány évtized óta volt a budai zsidóknak rabbijuk is és pedig Budavárának visszafoglalása évében (1686) Jiszhaicli ben Selamao ben Moise személyében. A

rabbi egyike volt azoknak az embereknek, akik át-
 élték Budának úgy első (1684), mint második (1686)
 ostromát és Prágában megírt „Megillah Oven“-jé
 ben (Siralmas Ének) elbeszéli a várnak visszafog-
 lása utáni saját életeseményeit. Eszerint a rabbi
 családját a ghettó (a mai Werbőczy utca) lakóival
 együtt a fosztogató hadak (1686) szept. 2-án felkon-
 colták, az ő életét azonban egy bécsi származású ke-
 resztény leány megmentette. A rabbit foglyul ejtő
 német muskétás káplár a rabbit éjnek idején elvitte
 a városon kívüli táborba, batyuba kötött zsákmá-
 nyát a fogollyal cipeltetvén. „Éjfélig tartott, míg
 megérkeztünk a főtáborba — írja a rabbi — ahol
 sok zsidót találtam.“ Körülvették, hogy vigasztalják.
 A káplár azonban rászólt a zsidókra, hogy ne nyúl-
 janak hozzá. Adott a fogolynak kenyeret, „de nem
 ment az le az én torkomon, mert kiszáradt volt az
 én nyelvem, odatapadt az én Ínyemhez. És könyö-
 rögtöm egy ital vízért, a káplár azonban sört adott
 nekem innom“. És itta a sört, nem azért, hogy szom-
 júságát oltsa vele, hanem „a káplár iránti tisztelet-
 ből“ ... A sátorban levő keresztény férfiak látva az
 ő szomorúságát, szerettek volna vele beszélni, „de
 én nem tudtam szólni“. „És volt köztük egy asz-
 szonyság, akinek megesett a szíve rajtam és vizet
 hozott nekem és én ittam. Ez az asszonyszemély
 úgy felüdítette az én bágyadt lelkemet, mint a hideg
 víz a testet. És ezután már volt kedvem meginni a
 sört. És mosakodást is végeztem és megmostam a ke-
 zemet, hogy ehessek egy kevés katonakenyeret, de
 csak azért, hogy imádkozhassak az evés után“.

A rabbi éjjel megint arra kérte a muskétást,
 hogy vigye őt a tábor végébe a zsidó kalmárokhoz,
 akik talán kifogják váltani. „Hallottam, hogy a tá-
 bor végén — könyörgött a rabbi — a Duna partján
 sok morvaországi zsidó van, ha tehát irgalmasságot
 látok a te szemedben, vigyél engem oda, talán ezek
 a zsidók kiváltanak engem“. A káplár búsas váltság

reményében másnap reggel el is vitte a kalmárokhoz. ötven aranyat kért a fogolyért, de senki sem adott érte ennyit. A káplártól másik két muskétás vette át a foglyot, akik a hajóhídon átvitték Pestre, de vevő itt sem akadt rá. Innen elmentek a pesti markotányosokhoz. „És a kardtól való remegés járt én előttem és reám borult a Halál félelme És a kegyetlen szívű katona már elakarta venni az én lelkeket. De a Magasságbéli, aki idáig vezetett, elküldte az ő Angyalát. Mert amikor a muskétás felvetette szemeit, látta, hogy egy hajó mellett egy gazdagon öltözött urasszonyág áll“.

Az asszonyág rövid alkú után 30 aranyért és egy nagy palack neckharthali borért megvette a foglyot a katonától. A markotányosok azután eljuttatták őt Prágába, ahol 1735. jan. 19-én meghalt.*)

A *Fáik* családnak több kiemelkedő tagja van. Igen szerény sorsból küzdötte fel magát országos hírnévre *Fáik* Miksa (1828—1908) kiváló publicista és politikus, nemkülönb *Fáik* Zsigmond (1831—1913) a Pesti Könyvnyomda rt. egykori igazgatója. Ez utóbbi 1878-ban magyar nemességet is kapott.

Fáik Miksa 14 éves korában lépett az újságírói pályára. Cikkeiben a magyar alkotmány helyreállítását sürgetvén, Schmerling sajtópört indított ellene és hat havi börtönre ítélték. 1865,'67-ben Erzsébet királyné magyar oktatója volt, a kiegyezés után pedig meghívták a „Pestet Lloyd“ főszerkesztőjéül.

Országgyűlési képviselő is volt és igen élénk publicisztikai működése mellett néhány önálló könyvet is írt.

*) Jiszhaich rabbit németül Schulhof-nak nevezték. X'eve onét származik, mert a zsidó templom tulajdonképpen tanulóhely volt s a Baaz-ha Midrász a budai ghettóban is a templom' udvarán volt. — L. az egész közleményre nézve Bevilacqua-Borsody Béla dr.: A magyar sörfőzés története (Budapest, 1931) c, munkája II. kötetének 606—7. oldalait,

Öccse, *Falk Zsigmond* mint nyomdászinas kezdte meg pályafutását. Később nyomdaigazgató lett és 1868-ban a Pesti Könyvnyomda igazgatását vette át. Igen sokat tett a hazai nyomdaipar fejlesztése érdekében. Mint filantróp is emlékezetessé tette nevét.

Felesége (1861) *Dirnhuber Leopoldina* (megh. 1903) volt, gyermekei pedig:

1. *Leopoldina* (sz. 1864), *Rubner Károlyné* (megh.).

2. *Zsigmond* (sz. 1870) ugyancsak a Pesti Könyvnyomda igazgatója, az „Ország-Világ“ c. képes hetilap szerkesztője volt, aki mint zeneszerző is népszerű nevet vívott ki magának.

3. *Sarolta* (1872—1898).

Az Országgyűlési Gyorsiroda egyik megszervezője, *Fenyvessy Adolf* (1837—1920) neve előbb *Grünbaum* volt és 1862-ben változtatta meg nevét *Fenyvessy-ro*. A legrégebb magyar gyorsírók egyike. A Stolze-rendszerű gyorsírás magyar továbbterjesztője, több gyorsírászati szak- és tankönyv szerzője, 1865—1911 az országgyűlési gyorsiroda vezetője. 1899-ben magyar nemességet, 1910-ben pedig udvari tanácsosi címet kapott. Fiai

1. *József* (sz. 1870), kereskedelmi miniszteri helyettes államtitkár. Felesége (1899-től) boglári *Simon Margit* (sz. 1879), akitől gyermekei:

A) *Katka* (sz. 1902),

B) *Vera* (sz. 1913).

2. *Béla dr.* (sz. 1873) a pécsi egyetemen a közegészségtan ny. r. tanára.

Mindketten kitértek.

A jelen kötethez fëlhasznált fontosabb forrásmunkáiéi

Ajtav L.: Adatok a zsidók történetéhez. Névjegyzék (Bp. 1934).

Bernstein B.: Az 1848/49.-iki magyar szabadságharc és a zsidók (Bp. 1895).

Blau—Hevesi—Friedman: Emlékkönyv a Ferencz József Orsz. Rabbiképző Intézet ötvenéves jubileumára, 1877—1927 (Bp. 1927).

Büchler B.: A zsidók története Budapesten a leg-
régébbi idóktól 1867-ig (Bp. 1901).

Cserkúti A.: Az első pécsi zsidók (Pécs, 1914)

Gold H.: Die Juden und Judengemeinden Mährens
in Vergangenheit und Gegenwart (Brünn, 1929., Verl.
Jüdischer Buch- und Kunstverlag, Brünn).

Groszmann Z.: A pesti zsidó gyülekezet alkotmányá-
nak története (Bp. 1934).

Hercoq F.: A zsidók története Liptószentmiklóson
(Bp. 1895).

Kohut A.: Berühmte izr. Männer und Frauen in der
Kulturgeschichte der Menschheit, 2 kötet (Leipzig-
Raudnitz)

Kovacs A.: A zsidóság térfoglalása Magyarországon
(Bp. 1922).

Löw—Kulinyi: A szegedi zsidók 1785-től 1885-ig
(Szeged, 1885).

Löwinger H.: Pressburger Ghetto-bilder (Mainz, 1900),

Magyar zsidó lexikon. Szerk. Újvári Péter (Bp. 1928).

Mayer S.: Die Wiener Juden. Kommerz, Kultur,
Politik. 1700—1900 (Wien—Berlin, 1918. 2-ik kiadás).

Múlt és Jövő, Zsidó irodalmi és művészeti folyóirat.
1911-től kezdődő évf.

Pallók M.: Die Geschichte der Juden in Oedenburg (Wien, 1929).

U. a.: Zsidók Bécs-Ujhelyen (Bp. 1892).

Pólya J.: A pesti polg. keresk. testület és a budapesti nagy kereskedők és napiparosok társulata története (Bp. 1896).

Radnóti J.: Pesti pénzoligarchák (Bp. 1929).

Siklóssy L.: A régi Budapest erkölce, III. kötet.

Singer J.: Temesvári rabbik a XVIII. és XIX. században (Szinérváralja, 1928).

Századunk névváltoztatásai. Helytartósági és miniszteri engedéllyel megváltoztatott nevek gyűjteménye 1800—1893 (Bp. 1896).

Wáisz G.: A pécsi izr. hitközség morográfiája (Pécs, 1929).

Weszprényi K.: A magyarországi zsidóságról (Debrecen, 1907).

Zichy—Dereglye: Magyar zsidók a Millenniumon. Művelődéstört. tanulmány (Bp. 1896).

A további forrásmunkákat a következő kötetekben sorolom fel.